

ANATOLIA BY TOURIST GUIDES OF TURKEY

CROSSROADS

SPRING 2004 • ISSUE NO: 3 • 6 US \$ • 8.000.000 TL

ENGLISH-TURKISH
TÜRKÇE-İNGİLİZCE

SPONSORED BY OLIVIUM
WWW.OLIVIUM.COM

THE LYCIAN WAY • OTTOMAN LIFE AT THE COURT • HELVA
İZMİR: LIVING EVERYDAY LIKE SATURDAY • İZNIK TILES

CROSSROADS

ANATOLIA BY TOURIST GUIDES OF TURKEY

ISSUE / SAYI: 3 SPRING / İLKBAHAR 2004

Publisher on behalf of İRO (İstanbul Tourist Guide Guild) • Sahibi - İRO adına

Şerif Yenen

President of İRO - TUREB (Federation of Turkish Tourist Guide Associations) • İRO ve TUREB Yönetim Kurulu Başkanı

Address • Adres
Soğanlı Sok No:7 K:3
34433 Cihangir, İstanbul, Turkey
Tel: +90 (212) 292 05 20
iro@tureb.org.tr
www.tureb.org.tr

Editor in Chief • Genel Yayın Yönetmeni
Ülfet Taylı

Managing Editor • Sorumlu Yazı İşleri Müdürü
Ayça Kesici Hanssen

Art Director • Sanat Yönetmeni
Sinan Torunoğlu

Director of Photography • Fotoğraf Direktörü
Aydın Kudu

English Text Editor • İngilizce Editörü
Diane Hunter

Financial Director • Finans Direktörü
İlgihan Ünal

Editorial Board • Yayın Kurulu
Nur Öztürk, Halil Güçlü, Nükhet Everi, Aydın Kudu, Engin Baran, Sedat Bornovalı, Avni Erdem (İRO)
Hüsnü Ovacık (İZRO)
Murat Tiryaki, Murat Özsoy (ARED)
Şahin Şahakalkan (ARO)
Bilal Coşkun (KARED)
Ergül Kocamaz (KURED)

Contributors • Katkıda bulunanlar
Çiğdem Özdemir, Selma Çoban, Şule Ergök, Ümit Özaydın, Emel Budak, İnci Türkoğlu

Publication Management • Yayın Yönetimi

A. Esra Orga, R. Burak Orga

Reklam Müdürleri
Hakan Yıldırım, Kaan Orga

Hekimata Cad. No: 5/10
Emirgan, Boyacıköy, İstanbul
Tel: (212) 229 40 69-79-81
Faks: (212) 229 40 81
info@mediae-tr.com
www.mediae-tr.com

Graphical design & application • Grafik tasarım ve sayfa düzenleme

AWorkShop
Web Bilgisayar Yazılım Grafik Atölyesi
www.aworkshop.biz
(216) 449 22 66

Color separation and prepress • Renk ayrımı ve baskıya hazırlık
Ebru Grafik ve Mat. A.Ş.
(212) 526 01 13

Printing • Baskı
Şan Ofset
(212) 289 24 24

ISSN 1304-0472 Crossroads

www.tureb.org.tr/crossroads
crossroads@tureb.org.tr

Cover • Kapak
23 Nisan 2003 Children's Festival, Kars /
23 Nisan Şenliği, 2003, Kars

Photo/Fotoğraf: Aydın Kudu

FROM THE PUBLISHER

Children of the world are also gathering in Turkey

*Let's give the world to the children just for one day
like a balloon in bright and striking colors to play with
at least for one day let the world learn friendship*

Nazım Hikmet, 1961

Turkey is a meeting point of children from all over the world on April 23 every year. Colorful images are imprinted in our memory, and peaceful, sincere and joyful messages are announced on this first and may be the only children's day of the world. Taking this occasion, we have placed a photo of celebrating children on the cover of this edition so that we can remember how much there is to learn from children, and that we can all make peace with the children in our innermost selves.

On the 3rd edition of the "Crossroads", we are continuing to share with you all corners of Anatolia with its cultural diversity and fabulous natural features. In this journey, we sometimes stop by in Çıralı to observe the sea tortoises, which we are trying to protect, and sometimes in Ottoman Palaces to meet the palace residents on Levni's miniatures. Thus, we are presenting you a new edition of the "Crossroads", in which we believe the tourist guides' reservoir of knowledge is getting more and more reflected.

Sincerely,

Şerif Yenen

TUREB (Federation of Turkish Tourist Guide Associations)
President

YAYINCIDAN

Dünya çocukları da Türkiye'de buluşuyor

*Dünyayı verelim çocuklara hiç değilse bir günlüğüne
allı pullu bir balon gibi verelim oynasınlar
bir günlük de olsa öğreysin dünya arkadaşlığı*

Nazım Hikmet, 1961

Türkiye, her 23 Nisan'da dünya çocukları için bir buluşma noktası olur. Dünyadaki ilk, belki de tek çocuk bayramından renkli görüntüler yer eder belleşimize; barışçı, içten, sevinçli mesajlar yayılır. 23 Nisan'ı fırsat bilip, bu sayının kapağına şenlik yapan çocukların fotoğrafını koyduk. Çocuklardan öğreneceğimiz ne çok şey olduğunu hatırlamak ve kendi çocuk yanlarımızla barışmak için.

Crossroads'un 3. sayısında da kültürel çeşitliliği, muhteşem doğal özellikleri ile Anadolu'nun her köşesini sizlerle paylaşıyoruz. Yolumuz kimi zaman Çıralı'ya düşüyor, korumaya çalıştığımız deniz kaplumbağaları çıkıyor karşımıza, kimi zaman da Osmanlı saraylarına uğruyor, Levni'nin minyatürlerinde saray sakinleri ile buluşuyoruz. Turist rehberlerinin bilgi birikiminin giderek daha çok yansıdığına inandığımız yeni bir Crossroads sunuyoruz size.

Dostlukla...

Şerif Yenen

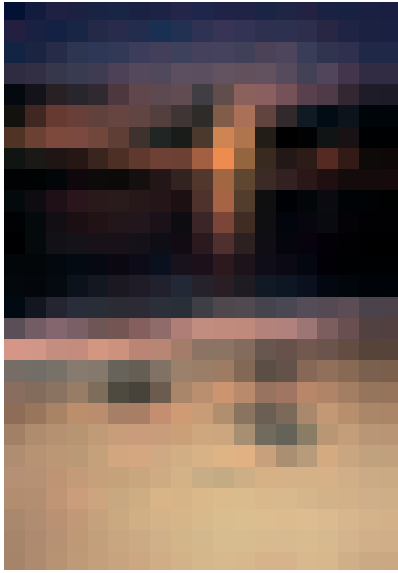
TUREB (Turist Rehberleri Birliği)
Yürütme Kurulu Başkanı

CONTENTS / İÇİNDEKİLER

ON THIS LAND / BU TOPRAKLARDA

8 The Lycian Way / *Lykia Yolu*

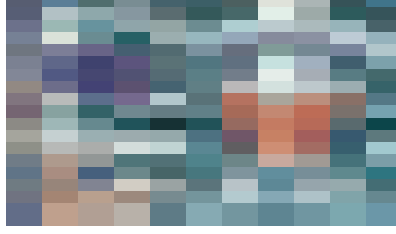
18 Çıralı's Dwellers For THousands of Years / *Çıralı'nın Binlerce Yıllık Sakinleri*

SPECIAL INTEREST TOURS / ÖZEL İLGİ TURLARI

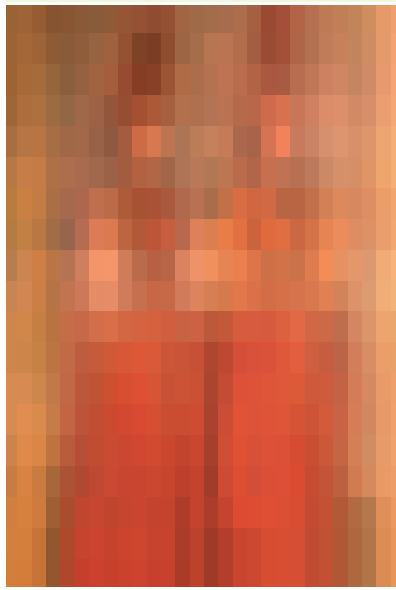
22 Lycia / *Lykia*

TRADITIONS / GELENEKLER

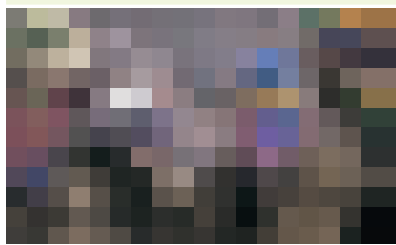
32 The Mystical World of İznik Tiles / *İznik Çinilerinin Mistik Dünyası*

PAGES FROM HISTORY / TARİHTEN SAYFALAR

44 Ottoman Life at the Court / *Osmanlı Sarayında Günlük Yaşam*

ARCHAEOLOGY / ARKEOLOJİ

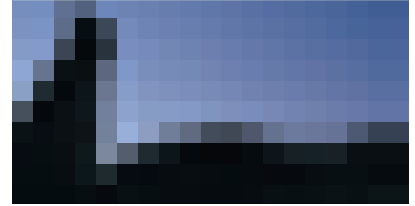
56 Ancient Cities & Theaters / *Antik Kentler ve Tiyatroları*

LEISURE HOURS / KEYİF ZAMANI

68 What is Behind Helva? / *Un, Yağ, Şeker; Hani Helva?*

ONE OF US / İÇİMİZDEN BİRİ

76 Photographs of Cappadocia / *Kapadokya Fotoğrafları*

THE CITY / KENT

84 İzmir

FACE TO FACE / YÜZ YÜZE

90 Muhibbe Darga

BEYOND THE BORDERS / SINIR ÖTESİ

98 There is a Pond in the Center of Manastır / *"Manastır'ın Ortasında Var Bir Havuz"*

YOUR GUIDE RECOMMENDS / REHBERİNİZ ÖNERİYOR

104

© All rights reserved. NO part of this magazine may be reproduced or transmitted in any form or by any means, electronic or mechanical, including copying, recording and storing in any information storage and retrieval system without written permission from the publisher. While every effort has been made to make the information given as complete and as accurate as possible, this text should only be used as a general guide and not as an original source of information. Comments, suggestions or corrections relating to possible errors both typographical and in terms of content would be much appreciated. The publisher shall have neither liability nor responsibility to any person or entity with respect to any loss or damage caused, or alleged to be caused, directly or indirectly by the information contained in the magazine.

© Her hakkı saklıdır. Bu derginin hiçbir bölümü izinsiz olarak tekrar üretilemez veya hiçbir biçimde ya da araçla, ister elektronik, ister mekanik, fotokopi, kayıt ya da herhangi bir bilgi depolama sistemiyle başka bir yerde kullanılamaz. Bu dergide verilen bilgilerin doğru olması için elden gelen her türlü çaba harcanmış olmasına rağmen bu derginin yalnızca bir rehber olarak kabul edilmesi gerekmektedir. Yorum, öneri veya düzeltmeler takdirle karşılanır. Bu dergide verilen bilgilerden doğrudan ya da dolaylı olarak olumsuz biçimde etkilenen kişi veya kurumlara karşı yayıncının hiçbir sorumluluğu yoktur.

TO GET IN TUNE WITH NATURE & YOURSELF

THE LYCIAN WAY

LYKIA YOLU

DOĞAYLA VE KENDİNİZLE BARIŞIN

WRITTEN BY & PHOTOGRAPHS / YAZI VE FOTOĞRAFLAR
PROF. DR. KUVVET LORDOĞLU

ENG "There are times that it does not matter where you go, but how you get there."

Marc Ribault

The long trekking route, which starts from near Ölüdeniz and extends to Antalya, and takes you through 3 thousand years of history, is called the Lycian Way. As you will see by the ancient cisterns, castles, walls, aqueducts, rock-cut tombs, and theaters you encounter, it is not just trekking that is awaiting you. You will also be tracing the Lycian Civilization through its cities, beliefs and stories of heroism.

Projected 15 years ago by Kate Clow, the Lycian Way is an unforgettable experience for lovers of trekking. The Lycians used this same way – at least a part of it - to travel between cities. Be prepared for a complex route of footpaths and tracks still used by villagers, including the ancient way and newly-made asphalt sections. Almost all of the course is very close to settlement areas. For instance, the asphalt road of 270 kilometers between Fethiye and Antalya parallels the way like a friend for quite a distance, and makes you think, "Thank God, you are with me", even though it is out of sight. While it provides easy access should any problem arise, it does not come between you and nature. It leaves you alone.

The course is generally taken in several stages due to its length of almost 500 kilometers. One reason

TR "Öyle zamanlar vardır ki gittiğiniz yer önemsizdir. Önemli olan oraya nasıl gittiğinizdir."

Marc Ribault

Ölüdeniz yakınlarından başlayıp Antalya'ya uzanan ve sizi 3 bin yıllık bir tarihin üzerinden geçirecek uzun yürüyüş yolu, Lykia Yolu olarak adlandırılır. Lykia Yolu'nu yürürken karşınıza çıkacak eski sarnıçların, kalelerin, surların, su kemerlerinin, anıt mezarların, tiyatroların da işaret ettiği gibi yaptığınız sadece bir doğa yürüyüşü değildir. Kentleri, inançları, kahramanlık öyküleriyle Lykia uygarlığının izini sürüyorsunuz.

15 yıl önce Kate Clow tarafından projelendirildiğinden beri Lykia Yolu doğa yürüyüşünü sevenler için unutulmaz bir deneyimdir. Lykialılar da kentler arasında gidip gelebilmek için bu yolu -hiç değilse bir bölümünü- kullanırlarmış. Bu nedenle hem o dönemden kalma, hem de yeni yapılmış asfalt bölümlerden oluşan, köylülerin hâlâ kullandığı patika ve keçiyoallarının bulunduğu karmaşık bir parkura hazır olun. Parkurun neredeyse tamamı, yerleşim yerlerine oldukça yakın. Örneğin Fethiye-Antalya arasındaki 270 kilometrelik asfalt yol, uzunca bir süre sizinle koşut ilerliyor, göremesiniz bile "iyi ki var" dediğiniz dostlarınızdan biri gibi... Karşılaştığınız bir soruna kolayca müdahale olanağı verirken, işinize de hiç karışmıyor, doğa ile aranıza girmiyor.

► The Lycian Way extends between the mountains and through forests. / Lykia Yolu dağlar ve ormanlar arasından uzanır.

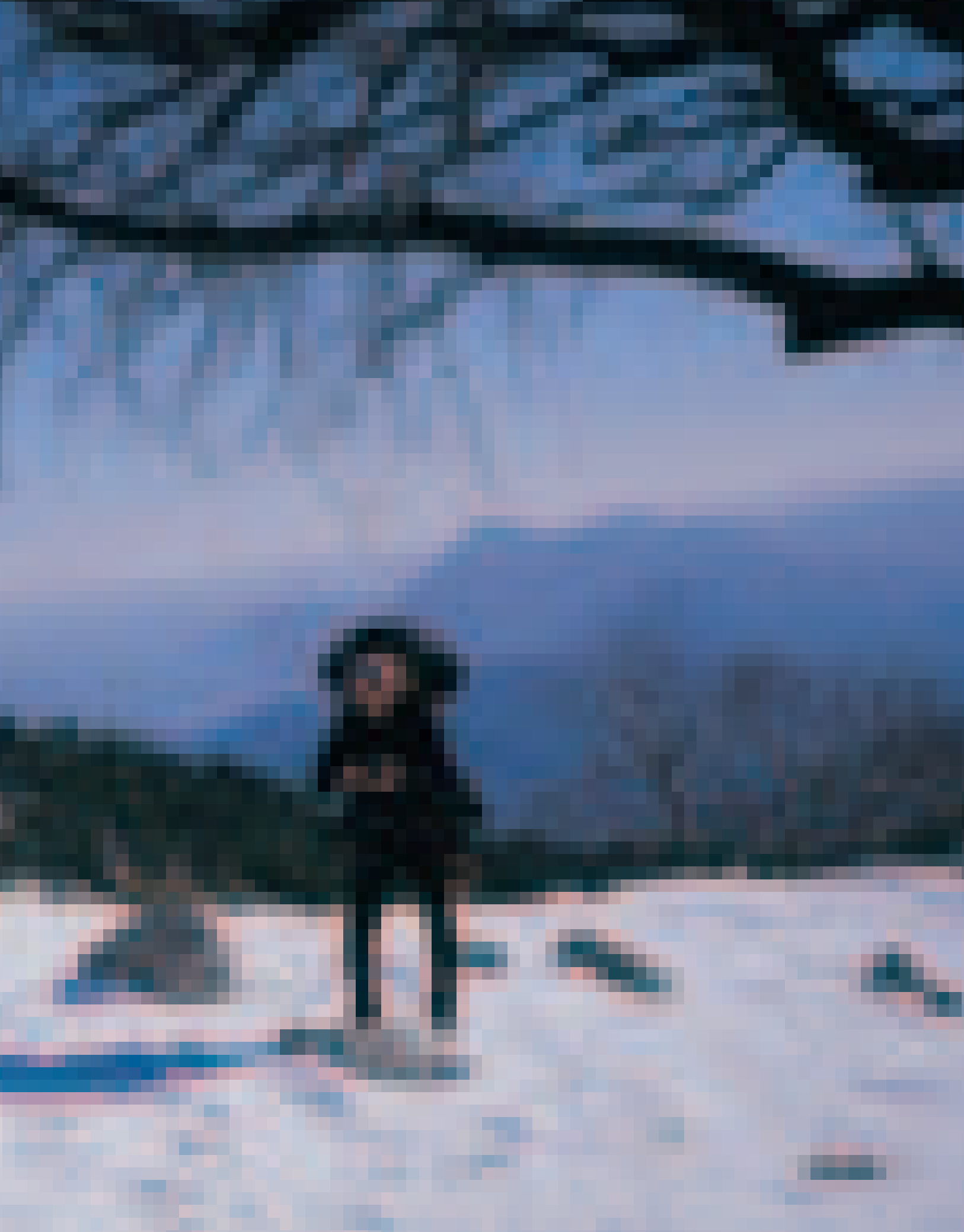

ON THIS LAND

BU TOPRAKLARDA

CROSSROADS

The blue of the Mediterranean and the white of the snow, only with footprints on. / Akdeniz mavisi ile karların beyazlığı ve üzerinde sadece ayak izleri...

for that is to set a pace comfortable for those who are slower in a group. With rich options at the starting and finishing points, the Lycian Way is suitable for lovers of nature of all ages. Except for a small part of the route, it presents no difficulties or serious risks for any age group. Kate divided the route into 14 stages in a project she prepared for a bank, making separate maps for each stage (The Lycian Way, 2002). You may join the trek at any stage, walking only the parts with natural beauty, or "leaving the track" as many trekkers do. You can replenish the liquid lost in walking a whole day with drinks served at a table set up with flowers and white tablecloth, seaside, in the evening.

Our trekking guide Ersin Demirel, who lives in Kaş, regularly maintains the road. Our aim with this article is to provide only limited information for those who want to walk the Lycian Way.

A little history

The Lycian civilization, from which the Lycian Way takes its name, was established in the Teke Peninsula, and included mainly the cities of Antalya and Muğla. There is currently no agreement among historians about the origin of Lycians, who are thought to have lived between 1200 - 600 BC. Some sources link Lycians and Hittites, referring to the Hittite inscriptions, which mention Luccans and the land of Lucca. They are of the opinion that Lycians were implied. There are different opinions as to where they came from. Though they might have come from the Aegean Islands, Egyptian sources mention a community, which settled in Southeastern Anatolia between 1300 - 700 BC. What is well known today is that there were 36 cities in this region, 5 of which were the major cities of the Lycians: Myra (today's Demre or Üçağız), Patara, Tlos, Xhantos and Telmessus. Considering the trade and transportation between the big cities of this mainly mountainous region, there was an obvious need for roads.

Bearing in mind this information, which is available from many sources, you should be prepared for wanting to know more as your curiosity is aroused by your walk on the Lycian Way. The rock-cut tombs you will see along the way show that Lycians like any other civilizations of faith in the ancient world believed in the afterlife and reincarnation. The tombs most surely were more magnificent before they were looted by grave robbers. The ancient city of Phellos in the vicinity of Kaş, is accessible through a steep, narrow path full of bushes, and the first thing you will say after the climb will be, "It was well worth the effort". A breathtaking view

Neredeyse 500 kilometreyi bulan uzunluğu nedeniyle parkur, genellikle birkaç etap halinde düşünülüyor. Bunun bir nedeni grupta yola çıkanların, hızlarını daha yavaş olanlara göre düzenlemeleri. Lykia Yolu, başlama ve bitiş noktasında size sunduğu zengin seçeneklerle her yaştan doğasevere uygun. Küçük bir bölümü dışında, hiçbir yaş grubu için güçlük çıkarılmıyor, ciddi bir risk unsuru taşıyor. Kate bir banka için hazırladığı projede, yolu 14 aşamaya ayırmış ve her bir aşama için ayrı ayrı haritalar oluşturmuştu (The Lycian Way, 2002). Yürüyüşe herhangi bir aşamada katılabilir, sadece doğal güzellikleri içeren kısımları yürüyebilir, ya da çoğu yürüyüşçünün yaptığı gibi "yoldan çıkabilirsiniz". Gün boyunca yürüdükten sonra, yitirdiğiniz sıvıları, akşamüstü, deniz kenarına kurulmuş beyaz örtülü bir masada size sunulan içeceklerle karşılamamız hep mümkün.

Yolun düzenli bakımını Kaş'ta oturan Ersin Demirel yapıyor. Zaten onun liderliğinde yola çıktık grubumuz. Bu yazının amacı, Lykia Yolu'nu yürümeyi deneyecek olanlara sadece bir ön fikir verebilmek.

Biraz Tarih

Lykia Yolu'na adını veren Lykia uygarlığı önemli ölçüde Antalya ve Muğla illerini kapsayan Teke yarımadasında kurulmuş. İÖ 1200 ile İÖ 600 yılları arasında yaşadığı tahmin edilen Lykialıların kökenleri ve nereden geldikleri konusunda tarihçiler arasında fikir birliği bulunmuyor. Bazı kaynaklar Lykialılarla Hititler arasında ilişki kuruyorlar, Hitit yazıtlarında Lukka ülkesi ve Lukkalılar'dan söz edilmesinden yola çıkıp bununla Lykialılar'ın kastedildiğini ifade ediyorlar. Geldikleri yer konusunda da farklı düşünceler bulunuyor. Ege adalarından gelmiş olmaları mümkün olmakla birlikte Mısır kaynaklarında İÖ 13. yüzyıldan 700'lü yıllara kadar Güneybatı Anadolu'da yerleşmiş bir halktan söz ediliyor. Bilinen, bu bölgede 36 ayrı kentin kurulduğu. Beşi Lykialıların ana kentleri: Myra (bugünkü Demre ya da Üçağız), Patara, Tlos, Xhantos ve Telmessos. Çoğu dağlık olan bölgede büyük kentler arasında ticaret ve taşımacılık yapıldığı düşünülürse yollara duyulacak gereksinim açık.

Hemen ulaşabildiğiniz bir kaynaktan elde ettiğiniz bu tür bilgiler aklınızın bir köşesinde dursun. Ancak Lykia Yolu'nda yürürken merak duygularınızın kışkırtılmasına ve bundan çok daha fazlasını bilme arzusuna hazır olun. Yol boyunca rastlayacağınız kaya mezarlar Lykialılar'ın diğer inançlı antik dünya uygarlıkları gibi öteki dünyaya ve yeniden dünyaya gelme inandıklarını gösteriyor. Mezar hırsızları tarafından yağmalanmadan önce anıt mezarlar, kuşkusuz bundan çok daha görkemli olmalı. Kaş'ın hemen üzerinde yer alan antik kent Phellos'a çalılık ve dar bir yoldan çıkılıyor ve oraya varıldığında söylenecek

Subaşı, Kuyubaşı, and Sanıçbaşı are the stops, but neither the travelers get off, nor the road ends. / *Subaşı, Kuyubaşı, Sanıçbaşı durak ama bu duraklarda ne yolcular iner, ne de yol biter...*

of Kaş, along with the snow capped Akdağ in the west await you. The sad story written on a signpost at the entrance of another ancient city, Xhantos, makes you wonder about concepts such as land and honor in those times. The inhabitants of this city defended their land heroically against a Persian attack, but seeing that they could not prevent an invasion, they set the whole city on fire and committed suicide! The aqueduct of thousands of years called "Delikli Kemer" and situated between Patara and Akbel provided water for Patara until recent years. If you started trekking from the east and arrived at Antalya Museum, you must be full of questions. Exhibiting approximately 5 thousand objects, Antalya Museum is rich enough to answer most of them.

ilk söz: "Yorgunluğuma değdi". Doymusuz bir Kaş manzarasının yanı sıra batıda yücesi karlı Akdağ sizi bekliyor. Bir başka antik kentin, Xhantos'un girişteki tabela üzerinde yer alan öyküsü oldukça hüzünlü; çağın, toprak, onur gibi kavramları üzerinde düşünüyor sizi. Bu kentte yaşayanlar Pers istilasında kentlerini kahramanca savunmuşlar, ancak istilayı önleyemeyeceklerini anlayınca kenti ateşe verip topluca intihar etmişler. Patara-Akbel arasında bulunan binlerce yıllık "Delikli Kemer" yakın zamana kadar Patara'nın su gereksinimini karşılıyordu. Yürüyüşe batıdan başlayıp sonunda Antalya Müzesi'ne varmışsanız, yanıt aradığınız yeterince sorunuz var demektir. Yaklaşık 5 bin yapıtın sergilendiği Antalya Müzesi bunların çoğuna yanıt verecek zenginlikte.

Some walking

The entire Lycian Way has been marked for walkers using international signs. There are signs at major crossroads indicating walking distances and estimated times. Nevertheless, trekking in nature is always open to surprises. The moment you set out from any point, the adventure starts. The Lycian Way is full of markers so you will not get off the track. You cannot possibly get lost; however, you are not on a highway. Natural obstacles, damaged signs, or a twist of fate may cause you to lose the track for a short while. Then you should think of it as solving a puzzle. In the end, you will realize that it was fun finding your way back. One of the members of the group searching for the red and white signs will call out "All right, I have found it. Come here". Then you head in that direction. OK, but where is the next one?

After a little searching and running about, you reach the campsite. It is time to set up the tents and look for water in the vicinity. If it is the end of the summer season, the water sources will be at their lowest level. You must tie together all the ropes you have on hand and lower the rusty bucket into an old cistern. Oops, you have not tied them tightly. The rope got loose and the bucket is gone. Will you just stand there doing nothing? You try again with a new rope and bucket. At last, you have water, but you happen to notice in the evening twilight that it is a light tea color. Is the scarf around your neck not for those times? You can filter the residues and then distill the water. You can distill it twice if you like but remember that the saying "Microbes cannot live in boiled water" is true. Eventually, you have enough water to make coffee in this out-of-the-way place.

The trekking group must set to the road again in the morning before it gets too hot because the humidity in certain parts of the Lycian Way, especially near the sea, causes you to sweat a lot. The water at hand must be consumed carefully until the next water source. Let's not exaggerate, though. Maybe you will not come across fountains very often along the way but there will be many clean, covered cisterns. A great many of the footpaths on the route are frequently used by local villagers, and you may walk along for some time chatting with them, gathering first hand information about the region. Though the historical facts may not be reliable, the stories told are always interesting. The people you will meet there will certainly try to persuade you that the area produces the best carob, the best honey, the best whatever in Turkey. Then questions will pop up as to where you will stay the night. You

Biraz da Yürüyüş

Lykia Yolu'nun tamamı yürüyüşçüler için uluslararası normlara uygun olarak işaretlenmiş, önemli yol kavşaklarına yürüyüş uzunluklarını ve yaklaşık süreleri ifade eden levhalar konmuş. Buna karşın bir doğa yürüyüşü her zaman sürprizlere açıktır. Herhangi bir noktadan yola koyulur koyulmaz serüven başlıyor işte. Lykia yolu, ayrıldığınızı hemen fark etmenizi sağlayacak işaretlerle dolu, bu yüzden kaybolmanız mümkün değil. Ancak Ankara otoyolunda da bulunmuyorsunuz. Doğal engeller, çevrede yaşayanların yarattığı tahribat veya rastlantılar, yoldaki izleri bir süreliğine kaybetmenize neden olabilir.

Bilmece çözdüğünüzü düşünün, sonradan bunu yaparken çok eğlendiğinizi nasılsa fark edeceksiniz. İşte geniş arazide kırmızı-beyaz işaretleri aramaya koyulmuş grup üyelerinden biri bağıryor: "Tamam, buldum, buraya gelin". Derhal o tarafa yöneldiniz. İlki tamam ama işaretli ikinci taş nerede?

Arama, koşuşturma derken kamp yerine ulaştınız. Bundan sonra sıra çadırları kurup etrafta su aramaya geliyor. Mevsim yaz sonu ise su kaynakları en alt seviyede olacaktır. Çaresiz eldeki bütün ipleri birleştirip eski bir sarnıca paslı kovayı sarkıtıyorsunuz. Yazık, iyi bağlayamamışsınız, ip koptu. Eliniz belinizde kalacak değil ya... Yeni bir ip yeni bir kova... Su çıktı ama alacakaranlıkta açık çay renginde olduğunu fark ettiniz. Boynunuzdaki tülbent bugünler için değil mi? Damıtıp size gerekmeyen bir yığın tortuyu dışarıda bırakabilirsiniz. İsterseniz ikinci kez damıtmaya çalışın, ama kaynamış suda mikrop barınmaz sözünün doğruluk payı taşıdığını da unutmayın. Sonuçta bu dağ başında kahve yapmanıza yetecek kadar suyunuz var işte.

Yürüyüş grubu sabahleyin etraf fazla ısınmadan yeniden yola koyulmalı. Çünkü Lykia Yolu'nun özellikle denize yakın olan noktalarında nem, yürüyüşçülerin fazlaca terlemesine yol açıyor. Yeni bir kaynağa kadar var olan suyun dikkatli kullanılması gerekiyor. Ancak abartılmasın, yol üstünde gürül gürül akan çeşmelere değil ama temiz, ağzı kapalı sarnıklara sık rastlanıyor. Yol boyunca karşınıza çıkan patikalının önemli bir bölümü civarda yaşayan köylüler tarafından sıkça kullanılmakta. Hatta uzunca bir süre onlarla sohbet ederek yürüyebilir, böylece bölgeye ilişkin ilk elden bazı bilgilere ulaşabilirsiniz. Tarihsel temelleri güçlü olmasa da anlatılanlar her zaman ilginç oluyor. Karşılaşacağınız kişiler doğal olarak sizi öncelikle oranın Türkiye'nin en iyi keçiboynuzunu, en iyi balını üreten, en... en... olduğu konusunda ikna etmeye çalışıyorlar. Söz dönüp dolaşıp o akşam nerede kalacağınıza geliyor. Çadırınızın, uyku tulumunuzun, diğer kamp malzemelerinizin olması bölgenin

may have a tent, sleeping bag and other camping equipment, but that will not mean much to the local people. They will surely invite you to their village, where you will indeed meet Anatolian hospitality for the first time. If you think nothing is free of charge in a place so close to tourist areas like Kaş, Kalkan, and Fethiye, wait until the next morning when they offer you a bag of local cucumbers after a night of free accommodation and food.

Short notes for the inquisitive

The international signs along almost the entire Lycian Way consist of short lines, white over red. Two lines the same indicate a crossroads, and a red "X" indicates paths that should not be entered. You may see places where you can buy basic needs, or even have something to eat, but that is not true for every route; therefore, you had better determine the route in advance. The mild Mediterranean climate prevails in this region; however, at some points the Lycian Way may rise up to an altitude of 1800 meters. So, we recommend that you take a variety of clothes with you depending on the season you are trekking. There are water sources in the region but difficulties may be encountered occasionally. At some locations, the water sources are dried up in the summer and autumn seasons. One of the most enjoyable sides of trekking here is that you can swim in the sea at some stages of the route.

If you start near Ölüdeniz, you should not skip "Kabak Inlet". You can stay the night there. When you see its stream and falls, which flow in all seasons, you will get another unforgettable view of the Lycian Way imprinted in your memory. Gelidonya Lighthouse at the farthest tip of Antalya Bay presents travelers a dreamland for a short while during sunset. At the lighthouse, which was built by the French in 1936 and is currently run by LPG bottle, you will have a beautiful view of Antalya Bay and Meisli Island in the west. The lighthouse is lit from sunrise to sunset. The keeper of the lighthouse and his family do not live there anymore but a young man, the last generation representing this family comes there on his motorbike every morning and evening to continue guiding sailors. Finally, you can complete the last stage, which starts at Beycik Village, by climbing the most outstanding mountain of the region. Seen from the foot, Tahtalı Mountain looks huge, as if it were 5 thousand meters instead of 2 thousand. The red and white lines will take you up to the nearby "Single Tree" if not to the peak. Watching a panoramic view of Antalya in beautiful weather without humidity you will agree with the King of Pergamum: "I have found heaven".

yerli halkı için pek bir şey ifade etmeyecek. Köye davet ediliyorsunuz. Belki de bu, geleneksel Anadolu konukseverliği denilen hasletle ilk kez sahiden yüze geliyorsunuz. Kaş, Kalkan, Fethiye gibi turistik beldelere bu kadar yakında herhangi bir hizmeti parasız elde edemeyeceğinizi düşünmüşseniz, size ücretsiz beslenme ve konaklama sağlayan, üstelik sabah yanınıza o yörenin bademlerini torba yapıp veren Mustafa amcaları, Ayşe teyzeleri görünce daha çok şaşıracaksınız.

Meraklısı için kısa notlar

Lykia Yolu'nun hemen hemen tamamında bulunan uluslararası normlara uygun işaretler, üstte beyaz, altta kırmızı kısa çizgilerden oluşuyor. Kavşaklarda aynı çizgiden üst üste iki tane, girilmemesi istenen yollarda kırmızı "X" işareti bulunuyor. Temel ihtiyaçlar için alışveriş yapabileceğiniz, hatta yemek yiyebileceğiniz yerlere rastlamanız mümkün. Ancak her güzergah için aynı olanaklardan söz edemeyiz. Bu nedenle yürüyüşün geçeceği güzergahı baştan saptamanız ve buna göre yola çıkmanız en iyisi.

Yolun geçtiği bölgede bilindiği gibi ılıman Akdeniz iklimi hüküm sürüyor. Ancak Lykia yolu bazı bölgelerde 1800 metre yüksekliğe kadar çıkabiliyor. Bu nedenle yürüyüşün yapıldığı mevsime bağlı olarak yanınıza farklı giyim eşyaları almanızı öneriyoruz. Yörede su kaynakları bulunsa da zaman zaman bu konuda güçlük yaşanabiliyor. Kimi yörelerde yaz ve sonbahar aylarında su kaynakları tamamen kurumakta. Yürüyüşün en keyifli yanlarından biri, bazı bölgelerde denize girebiliyor olmanız.

Yürüyüşe Ölüdeniz yakınlarından başlamışsanız, "Kabak Koyu" civarını atlamayın. Burada konaklayabilirsiniz. Yaz ve kış sürekli akan deresine ve şelalesine ulaştığınızda, unutulmaz bir Lykia Yolu görüntüsü daha yer edecek belirginize. Antalya körfezinin en uç noktası olan Gelidonya Feneri, gezginlere gün batımında kısa süreli bir hayal ülkesi armağan ediyor. 1936 Fransız yapımı ve artık LPG'li tüple çalışan Fener'in üstünden Antalya Körfezini ve aynı anda batıda Meis Adasını izliyorsunuz. Gün batımından gün doğumuna kadar yanan fenerin, bekçisi ve ailesi bu güzel yöreyi terk etmiş, ancak ailenin son nesil fenercisi olan genç, her akşam ve her sabah aksatmadan mobileti ile gelip tanımadığı denizcilere yol göstermeye devam ediyor. Nihayet Beycik Köyünden başlayan son etabınızı bölgenin en gösterişli dağına çıkarak tamamlayabilirsiniz. Tahtalı Dağı, eteklerinden bakıldığında 2 bin küsur metrelik değil de 5 bin metrelik bir civan gibi gözükür. Kırmızı-beyaz çizgiler sizi zirveye olmasa bile çok yakınlardaki "tek ağaç"a kadar çıkartacak. Güzel ve nemsiz bir havada Antalya'ya bakarken Bergama Kralı 1. Attalos'a hak vereceksiniz: "Cenneti buldum".

ÇIRALI'S DWELLERS FOR THOUSANDS OF YEARS

ÇIRALI'NIN BİNLERCE YILLIK SAKINLERİ

SOURCE / KAYNAK

WWF TURKEY ARCHIVES / TÜRKİYE ARŞİVİ

ENG According to an African legend, God created the tortoise first, then humankind, and finally the stones. The tortoise's wish from God to have a child was not fulfilled. When the tortoise repeated its wish, God said, "I will give death along with the child". The tortoise agreed. Then humankind was asked if they wanted children or not, and they did the same as the tortoises. The stones' desire was different. Unlike the tortoises or humankind, they preferred immortality.

**The sea tortoises are the
flagships of the region.**

The Mediterranean tortoise is one of the oldest species in the world, managing to maintain its existence for 200 million years. There are 7 types of sea tortoises. Among them, the tortoise known as *Caretta caretta* and *Chelonia mydas* chose 17 beaches in Turkey to make their nests. Since their species are endangered, they are under protection, in compliance with the Bern and Barcelona International Conventions. With a beach extending 3 kilometers along the Mediterranean Sea where every shade of blue and green are seen, Çıralı not only accommodates the sea tortoises, but also thousands of other species, which may not be as charismatic as the tortoises. In addition to marvelous pine trees and Mediterranean heath, the indicators of biological diversity at Çıralı are the vegetation that is peculiar to this land - *Echinops onopordum*, *Centaurea dichroa*, *Phlomis chimerae*, *Verbascum spodiotrichum*, *Onosma strigossimum* - and the animal species such as lynx, wild

TR Bir Afrika efsanesine göre Tanrı önce kaplumbağaları, sonra insanları, en son da taşları yaratmış. Tanrı'dan bir çocuk isteyen kaplumbağanın bu isteği yerine getirilmemiş. Kaplumbağa isteğini yinelemiş. O zaman Tanrı "Çocukla birlikte ölümü de veririm" demiş. Kaplumbağa razı olmuş. İnsanlara da çocuk isteyip istemedikleri sorulmuş. Onlar da kaplumbağalar gibi davranmışlar. Taşların isteği farklıymış. Taşlar ölümsüzlüğü seçmişler, kaplumbağaların ve insanların tersine.

Akdeniz kaplumbağaları, 200 milyon yıldan bu yana nesillerini sürdürmeyi başaran dünyadaki en eski canlı türleri arasında. 7 tür deniz kaplumbağası bulunuyor, bunlardan *Caretta caretta* ve *Chelonia mydas* adıyla bilinen denizkaplumbağaları Türkiye'deki 17 kumsalı seçmişler yuva yapmak için. Nesilleri tükenmekte olduğundan Bern ve Barcelona Uluslararası Sözleşmeleri gereğince koruma altında bulunuyorlar.

Akdeniz'in mavi ve yeşil tüm tonlarının iç içe geçtiği 3 kilometre uzunluğundaki Çıralı sahilleri, yalnızca denizkaplumbağalarına değil, onlar kadar karizmatik olmayan binlerce canlı türüne de evsahipliği yapıyor. Muhteşem çam ağaçlarının, Akdeniz fundalarının yanı sıra buraya özgü bitki türleri *Echinops onopordum*, *Centaurea dichroa*, *Phlomis chimerae*, *Verbascum spodiotrichum*, *Onosma strigossimum* ile vaşak (*Lynx lynx*), yabani keçi (*Capra aegagrus*), çakal (*Canis aureus*), Avrupa ağaç kurbağası (*Hyla arborea*) ve yine çok az rastlanan *Agama stellioher* gibi canlılar Çıralı'nın Akdeniz bölgesine özgü biyo-

goat (*Capra aigeus*), jackal, (*Canis aureus*), European tree frog (*Hyla arborea*) and the very rarely found *Agama stellioher*.

Çıralı beach remained untouched for many years since the Olympus National Park is surrounded by steep hills and mountains. In order that tourism can develop without harming this natural diversity, WWF Turkey (Foundation for the Protection of Wild Life) since 1997 has been maintaining a seaside arrangement project supported by the European Union. The project aims to preserve the natural heritage as well as to create new income opportunities for the local community. WWF Turkey was the first non-governmental organization authorized by the Ministry of Culture and Tourism to prepare a land utilization plan limiting construction in this region. The plan includes organic agriculture and ecotourism as well. Thus, while new agricultural methods are being developed to provide regular income for the people of Çıralı all year round instead of seasonally from tourism, development of agricultural land for tourism is being prohibited. Organic agriculture, which will not lead to pollution, is part of this project. This type of agriculture strengthens the soil and enhances the quality of underground water. As for ecotourism, it is a special point of interest for the youth. Young girls see ecotourism as an opportunity to take part in the economical activities of the local community,

lojik çeşitliliğinin göstergeleri.

Olimpos Ulusal Parkı'nın yüksek tepe ve dağlarla çevrili olması nedeniyle Çıralı sahili, uzun yıllar el değmeden kalabilmiş. Turizmin dengeli biçimde gelişmesi, doğal zenginliklerin bozulmadan sürdürülebilmesi için WWF Türkiye (Doğal Hayatı Koruma Vakfı) 1997 yılından bu yana Avrupa Birliği'nin desteklediği bir kıyı düzenleme projesini başarıyla uyguluyor. Proje, doğal mirasın korunmasının yanı sıra yerel topluluğun çevre dostu kaynaklardan yeni gelir olanakları yaratmasını ve ekonomik kalkınmayı amaçlıyor. WWF Türkiye, Kültür ve Turizm Bakanlığı tarafından, bu bölgede yapılaşmayı sınırlayan bir arazi kullanımı planı oluşturmak üzere yetki verilen ilk sivil toplum kuruluşu oldu. Proje, organik tarımı ve ekoturizmi de kapsıyor. Çıralılar için turizm gibi yalnızca mevsimlik bir gelir yerine, tüm yıl boyunca düzenli gelir sağlayacak bir alan olan tarım geliştirilirken, aynı zamanda tarım arazilerinin turizm yapılarına dönüşmesi de kısmen engelleniyor. Kirlenmeye yol açmayacak organik tarım, projenin bir parçası. Haziran 2000'de başlayan organik tarım çalışmaları doğrultusunda Çıralı marka ürünler, Türkiye'deki abonelere aylık olarak gönderilmeye başladı. Organik tarım aracılığıyla toprak yapısının güçlenmesi ve yer altı sularının kalitesinin yükselmesi sağlanmış oldu. Ekoturizm ise özellikle gençlerin ilgi odağı. Genç kızlar, yerel topluluğun ekonomik faaliyetlerinde rol almak için ekoturizmi bir fırsat olarak

The Mediterranean tortoises are among the most ancient species of the world. / Akdeniz kaplumbağaları dünyadaki en eski canlı türleri arasındadır.

resulting in a larger role for women in the decision-making mechanisms in the region.

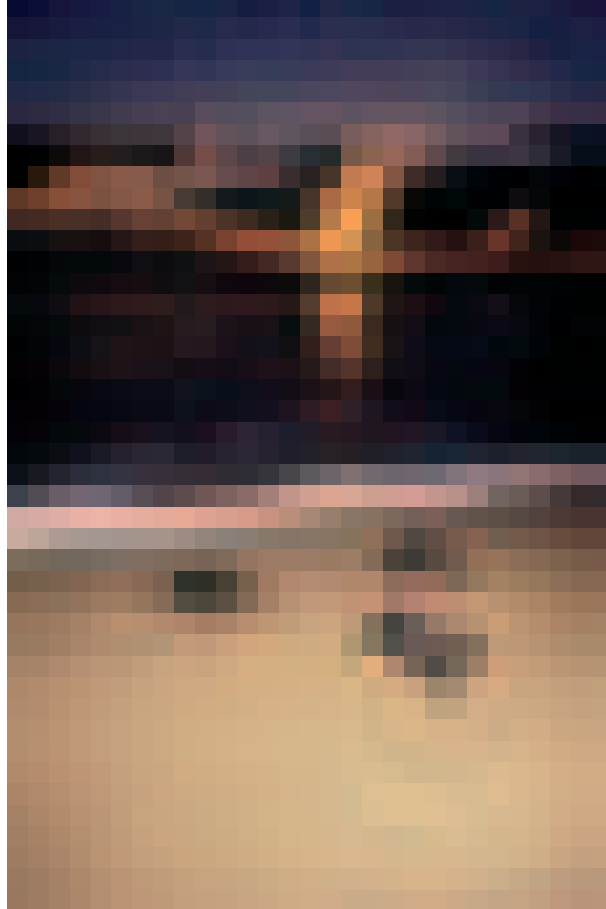
During the course of the project, WWF Turkey cooperated with 500 people living in the area. Local people were involved in the application of the project and received support from the local and central authorities, reinforcing their consciousness in preserving Çıralı's natural heritage. The local people and tourists who wish to preserve Çıralı as it is, have sincerely adopted activities such as cleaning the beach during the May - September season (the period of laying eggs), keeping the restaurant lights in a way so as not to disturb the tortoises, and covering the seaside with trees. The support and sensitivity of the local people keep hopes alive that Çıralı will be able to preserve its historical and natural characteristics. The sea tortoises are the flagships of the region. Any success to be achieved in protecting them will also lead to extension of the habitats of thousands of lesser known sea and land creatures.

If you go to Çıralı in the May - September season, which is the reproduction period of sea tortoises, there are also things that you can do to protect them. For example, you can avoid swimming at night, touching the tortoises, or giving them food during these months. Do not use flash bulbs or portable lights. If you have to use them, cover the flashlight with a red film. Place your chaise or umbrella at least 30 - 35 meters away from the shore, and do not build a fire.

If you pass Lycia, stop by this unspoiled beach and witness with your own eyes that the civilization accommodated by Çıralı for centuries still survives. Then you can go up to Mount Yanartaş and sing your thanksgiving to Mother Nature who created the Mediterranean.

görüyorlar. Bu, aynı zamanda yörede kadınların karar alıcı mekanizmalarda rolünün artmasına yönelik sonuçlar doğuruyor.

Proje süresince WWF Türkiye, bölgede yaşayan 500 kişi ile işbirliği yaptı. Çıralı'nın doğal mirasının korunması konusunda duyarlılık güçlendirilmeye çalışılırken, yerel halkın projenin uygulanmasına etkin olarak katılımı, yerel ve merkezi otoritenin desteği de sağlanmış oldu. Kaplumbağaların yumurtlama dönemi olan Mayıs-Eylül aylarında sahilin temizlenmesi, restoran ışıklarının onlar için tehlike yaratmayan bir biçimde yakılması, sahilin araçlara kapatılması gibi uygulamalar Çıralı'nın bozulmadan kalmasını isteyen halk ve turistlerce büyük bir içtenlikle benimseniyor. Bölge halkının desteği ve duyarlılığı, Çıralı'nın tarihsel ve doğal özelliklerini koruyabileceğine dair umutları canlı tutuyor. Deniz kaplumbağaları bölgenin amiral gemileri. Onların korunmaları konusunda sağlanacak başarı, daha az tanınan binlerce deniz ve

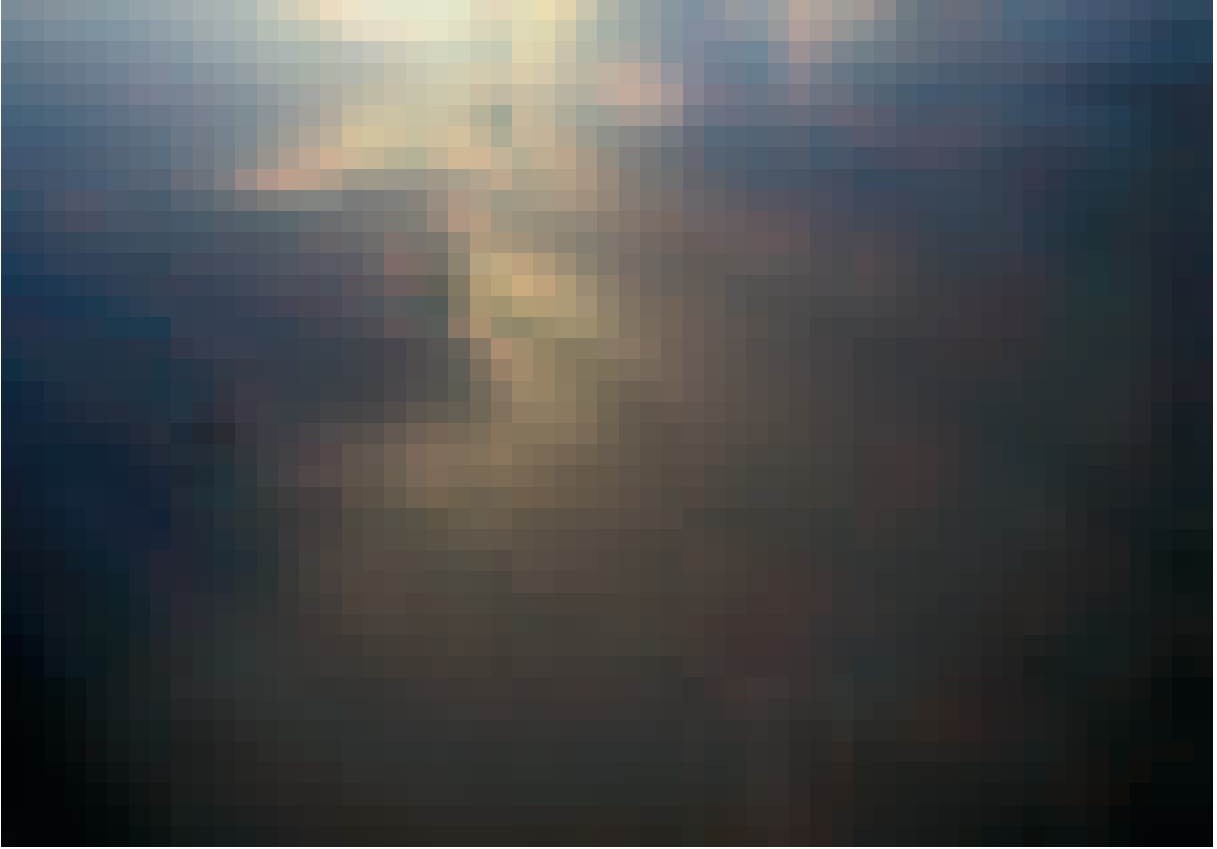

If you go to Çıralı in the reproduction period of tortoises, you had better not swim in the night. / Çıralı'ya kaplumbağaların üreme döneminde gitmişseniz, gece denize girmemekte yarar var.

kıyı canlısının yaşam alanlarında da genişlemeye yol açacak.

Çıralı'ya özellikle deniz kaplumbağalarının üreme dönemi olan Mayıs-Eylül aylarında gidiyorsanız, onları korumak için sizin de yapabileceğiniz şeyler var. Örneğin, özellikle bu aylarda geceleri denize girmeyin, deniz kaplumbağalarına dokunmayın, yiyecek vermeyin. Flaş veya taşınabilir ışık kullanmayın. Mutlaka kullanmanız gerekiyorsa, flaşları temiz kırmızı filmle kaplayabilirsiniz. Şezlong, şemsiye gibi malzemeleri deniz kıyısından en az 30-35 metre geriye yerleştirin ve ateş yakmayın.

Yolunuz Lykia'ya düştüğünde bu bozulmamış sahile uğrayın ve Çıralı'nın çağlar boyunca beşiklik ettiği uygarlığın yaşamaya devam ettiğine kendi gözlerinizle tanık olun. Sonra çıkın Yanartaş'a ve Akdeniz'i yaratan Doğa Ana'ya bir şükran şarkısı söyleyin.

They have a long way to go after they are hatched... / *Yumurtadan çıktıktan sonra uzun bir yol var önlerinde...*

WITH ITS WIDE DELTA PLAINS & BEACHES

LYCIA • LYKİA

DELTA OVALARI VE KUMSALLARIYLA...

WRITTEN IN TURKISH AND ENGLISH BY / YAZAN

R. MURAT TİRYAKİ

Professional Tourist Guide / Profesyonel Turist Rehberi

PHOTOGRAPHS / FOTOĞRAFLAR

Doç. DR. SANCAR OZANER

ENG Sailing along the rugged coastline of ancient Lycia or basking on its cliffs and immense beaches, the elemental powers of nature in their ever-changing state quite often go unnoticed by the average visitor to the area. All is in the eye of the beholder.

When the sedimentary material at the bottom of the Tethys Sea started to rise millions of years ago as part of the Alpine orogeny, the coastal outline of Southern Anatolia started to take its shape. The rising mountain ranges, made of former calcareous layers settled at the bottom of the sea, were cut through by underground water and countless streams. The Lycian coastline shows a multitude of geomorphologic formations, from the sheer cliffs of the 'Seven Promontories' between Kalkan's Patara Beach and Ölüdeniz near Fethiye, to the wide delta plains and sandy beaches of Finike, Demre, Dalaman and Patara.

Off Antalya to the West...

To commence an itinerary into Lycia, one could easily choose the Antalya area as a starting point. Driving along the southeastern slopes of the Beydağları Range, clad with Calabrian pines (*Pinus brutia*), one might take a detour either to the highlands, exploring the Karstic formations and springs that abound in this region, or to the Çıralı Beach area, dominated by the 2366m. peak of Tahtalı Dağ (Mount Olympus). Scattered on the fixed dunes behind the pebble beach are

TR Lykia'nın girintili çıkıntılı kıyıları boyunca bir mavi tur keyfinde veya yalıyarlarında, uzun kumsallarında güneşlenirken, doğanın temel dinamikleri ve bize sundukları, pek çok ziyaretçinin gözünden kaçır. Bunları görmek için biraz da bakmasını bilmek gerekir tabii ki.

Milyonlarca yıl önce Tetis Denizi'nin tabanında oluşan tortulların, Alp orojenezini sonucunda yükselmesiyle Güney Anadolu'nun kıyı yapısı şekillenmeye başladı. Deniz tabanında oluşmuş kalker tabakalarının dağlara dönüştüğü bu ortamda, birçok akarsu ve yeraltı suyu da üstlerine düşen şekillendirme görevini yerine getirdiler. Antik Lykia kıyıları, Kalkan'ın Patara plajları ile Fethiye-Ölüdeniz arasındaki "Yedi Burunlar"ın dik yalıyarlarından, Finike, Demre, Dalaman ve Patara'nın geniş delta ovalarına, kumsallarına kadar zengin bir jeomorfolojik çeşitlilik sunar.

Antalya'dan çıktık yola...

Lykia kıyılarına doğru bir rotanın doğal başlangıç noktası Antalya olabilir. Beydağları'nın kızılçamlarla (*Pinus brutia*) kaplı güneydoğu eteklerinde yol alırken, karstik yapıların ve kaynakların bol olduğu yüksek kesimlere çıkabilir veya 2366 metrelik Tahtalı Dağ'ın (antik Olimpos Dağı) gölgesindeki Çıralı kumsalına uğrayabilirsiniz. Çakıl taşlı sahilin gerisindeki kumullarda, gösterişli taşlarıyla fıstık çamları (*Pinus pinea*) göze çarpar. Kumsalın güney ucunda, sakın, şeffaf akan bir derenin sahile kavuştuğu noktada, antik Olimpos şehrinin kalıntıları kendini iyice gizlemiştir. Buradan tepelere doğru uzanan bir patika Ya-

attractively crowned stone pines (*Pinus pinea*) and at the southern end of the beach, well secluded next to the mouth of a clear stream, are the ruins of ancient Olympos. A trail from there leads to the sacred flames of Chimaera, where the mythological fire-breathing monster of the same name was slain by the hero Bellerophon. In antiquity, the site was home to various religious buildings. The flames created by the natural gas leaking through many holes on the limestone surface were a mysterious phenomenon to ancient man. They were natural beacons to the ships sailing along the treacherous coastline. The god of metallurgy, Hephaistos (Vulcan) possibly had a workshop in the depths of these rocks, ancient man thought, and so they approached it respectfully, as most visitors to the area do today to admire this natural wonder. In the surrounding area, the ophiolite rocks with their reddish-brown color, with an occasional greenish tint here and there, offer a nice contrast to the grayish limestone.

Towards Kumluca and Finike...

As the main highway from Antalya descends into

nartaş'a çıkar. Ağzından alevler püskürten mitolojik canavar Chimaera'nın barınağıydı burası, kahraman Bellerophon tarafından öldürülünceye kadar. Bu yamaç, geçmişte pek çok dini yapıya evsahibi oldu. Kayalardaki deliklerden çıkan doğal gazın yanmasıyla oluşan alevler eski insanların anlayamadığı bir doğa olayıydı, bir yandan da tehlikeli kıyı boyunca seyreden gemilere doğal bir deniz feneri görevi görürdü. O zamanlar metal işlemenin tanrısı Hephaistos'un (Vulcan) kayaların derinliklerinde bir yerlerde atölyesi olabileceğine inanan insanlar, saygılarını sunmak üzere bu patikalardan yürüyüp geldiler; aynen doğanın bu hoş sürprizini görmeye gelen günümüz ziyaretçileri gibi. Bu yürüyüşler boyunca, kızıl-kahverengi ve yer yer yeşilimtrak renklerdeki ofiyolit kayalar ile gri tonlardaki kireçtaşları arasında hoş bir kontrast göze çarpar.

Kumluca ve Finike'ye doğru...

Antalya'dan gelen anayol, Kumluca ovasına inerken ovayı kaplayan yüzlerce seradan yansıyan parlak gümüş renkli ışınlar gözünüzü kamaştırır. Kumluca ile Finike arasındaki küçük dereler, ovanın doğusundaki Alakır Çayı ile batıdaki Aykırı Çay'a birleşirler. Kı-

Ancient sura lagoon and the main road from Kale to Kaş above to the left. / Eski Sura lagünü ve sol yukarıda Kale-Kaş asfaltı.

the Kumluca Plain, one may be dazzled by the bright silvery reflections from the hundreds of green houses across the plain. A wide network of small streams between Kumluca and Finike flow into the Alakır and Aykırı Rivers to the east and west of the plain, respectively. Instead of taking the main road to Finike that runs along the wide beach here, one should stay on the track slightly inland for a visit to the ancient Lycian site of Limyra. The high ground water of the plain here often creates a wetland around the ruins. The precipices along the southern reaches of the Tocak Mountain to the north reveal a multitude of typical Lycian tombs cut into the rock surface.

From Finike to Turunçova a few kilometers to the north, one admires the abundance of farming activity. There are countless orchards, delightfully fragrant oranges being the most famous crop. The road to Elmalı follows the Aykırı Çay (ancient Arycandos River) Valley and soon reaches Arif Village. Here lie the ruins of Arycanda in a spectacular setting, under a sheer precipice, on the southwestern tip of the Beydağları Range. The terraced layout of the site is reminiscent of Delphi in Greece but more picturesque, especially when one sits at the well-preserved theater enjoying the soft colors during sunset.

A highland plain: Elmalı...

From Arycanda, one can reach the Elmalı Plain further north by the main road, which goes by Avlan Lake, drained in the 1970's and now, following almost disastrous consequences for the environment, being revived. Elmalı Plain is a "polje". (Most terms naming Karstic formations are borrowed from Slavic languages of the Adriatic coast.) A polje is a wide, flat Karstic formation, surrounded by a system of mountains, often holding bodies of water in addition to an accumulation of red Mediterranean soil (terra-rosa), enabling agriculture. Such qualities have made the Elmalı area a convenient one for human settlements since pre-historic times. This is evident by the presence of many mounds (tells) formed by various layers of human settlement spanning thousands of years. "Hacımusalar Höyük" (ancient Choma) is one such mound being researched by archaeologists. In the foothills surrounding the polje are many ancient remains of settlements, tombs like the Kızılbel Tumulus in the north, and parts of the paved tracks of antiquity.

The above-mentioned draining of the two major lakes, Avlan and Karagöl, in only twenty years time, proved that trying to change the fragile bal-

yıdaki geniş kumsal boyunca değil de, içerideki köy yolunu takip ettiğinizde antik Lykia şehri Limyra'ya gelirsiniz. Buradaki yüksek taban suyu, kalıntılar arasında yer yer göllenmeye sebep olur. Kuzeydeki Tocak Dağı'nın dik güney yamaçları, kaya yüzeye oyulmuş pek çok tipik Lykia mezarını barındırır.

Finike ve birkaç kilometre kuzeyindeki Turunçova arasında ilerlerken, sayısız meyva bahçesi insana keyif verir. Meyva üretimi içinde şüphesiz kendine has aromalı portakalın yeri ayrıdır. Elmalı yolu, Aykırı Çay (antik Arycandos) vadisini takip eder ve bir süre sonra Arif köyüne ulaşır. Burada, muhteşem bir peyzaj içinde, Beydağları'nın güneybatı ucundaki dimdik bir yarın altında, Arycanda şehrinin kalıntıları bulunur. Şehrin teraslar üzerine kurulu yapısı, Yunanistan'daki Delphi şehrini anımsatır ama özellikle günbatımının yumuşak renk ve gölgelerini seyretmek üzere iyi korunmuş antik tiyatroya oturduğunuzda, Delphi'den bile hoş görünür gözünüze.

Yükseklerde bir ova: Elmalı...

Arycanda'dan kuzeye doğru devam eden asfalt yol, Avlan Gölü yanından Elmalı ovasına ulaşır. 1970'lerde kurutulan bu göl, doğanın dengelerini bozacak düzeyde etkiler ortaya çıktığı için, şimdilerde yeniden yaşama döndürülmekte. Elmalı ovası, bir dağ sistemi ile çevrili, içinde yer yer su birikintileri ve tarıma uygun kırmızı topraklar barındıran geniş bir karstik düzlük görünümüyle bir polye olarak adlandırılır. (Karstik yapıların pek çoğunun adı Adriyatik kıyısındaki oluşumlara binaen, bölgedeki Slav dillerinden kaynağını alır). Bu özellikleri Elmalı bölgesini tarih öncesi çağlardan itibaren insan yerleşimine uygun kılmıştır. Binlerce yıldır bu yerleşim katmanlarının oluşturduğu höyükler hemen göze çarpar. Arkeologlar tarafından kazılmakta olan Hacımusalar höyük (antik Choma) bunlardan biridir. Polyeyi çevreleyen sırtlarda pek çok yerleşim kalıntısı, kuzeydeki Kızılbel tümülüsü gibi mezar yapıları, taş döşeli antik yol kalıntıları görülür.

Yukarıda bahsi geçen Avlan gölü ile Karagöl'ün kurutulmasını takip eden 20 yıl gibi kısa bir zaman gösterdi ki, böylesine karmaşık bir karstik sistem içindeki hassas dengelerle oynamak, bölgedeki tüm canlıları tehdit edecek, hiç beklenmedik sonuçlar doğurabilir. Düşen yeraltı suyu seviyeleri, tarımsal faaliyetleri zorlaştırmanın yanında, ürün verimini de büyük ölçüde azalttı. Elmalı kasabasına ismini veren elma ağaçlarının yüzlercesi kesilmek zorunda kaldı. Finike kıyısına boşalan Başgöz Dere'ye polyenin güneydoğusundan akan sulardaki azalma, Finike yöresindeki tarımı bile etkiledi. Bölgedeki kuş popülasyonunun azalmasına bağlı olarak, bu kuşlar tarafından tüketilen 'Acleris undulana' adlı bir sedir za-

Stone pines on the Çıralı beach with Mt. Musa in the background. / Çıralı plajında fıstık amları ve arkada Musa Dağı.

ance of nature in such a complex Karstic system would bring about unexpected consequences, threatening all forms of life in the region. The lowering of ground-water levels caused a decrease in crop yield that paralleled the increase in hardships for the farmers. Vast numbers of apple trees (the origin of the town's name of Elmalı) had to be cut down. The amount of water that flowed into Başgöz stream in the southeast of the polje, eventually emptying out at the Finike coast, dropped dramatically, even affecting agriculture there. The already endangered cedar population in the surrounding forested areas of the polje were further threatened by the increased population of a certain insect (*Acleris undulana*) that attacks the cedars. Their increase was due to the decreasing population of water birds that fed on these insects, as well as others. The balance of nature is so fragile here!

Once in the Elmalı area, one should stop at Gömbe to drive or walk up the slopes of Akdağ Mountain, which has a 3015m. peak at that point. Here is the

rarlısının sayısındaki artış nedeniyle, çevre dağlarda zaten günden güne yok olmaktadır sedir ormanları, iyiden iyiye tehdit altına girdi. Doğanın dengesi işte böylesine hassas buralarda!

Elmalı yöresine geldiğinizde, Gömbe yakınlarındaki 3015 metrelik zirvesiyle yükselen Akdağ'ın eteklerine doğru çıkmalısınız. Buradaki ünlü bir karstik kaynak olan Uçarsu yakınlarında kurulmuş kır lokantaları oğlak etinden yapılmış 'fırın kebab'ları ile gastronomik bir ziyafet sunuyorlar. Kesilen oğlağı düşünmek insanın iini burksa da, tadını bir alınca, keyfini çıkartmaktan başka seçenek kalmıyor insana!

Elmalı ovasına karayoluyla güneyden iki yolla ulaşılabilir. Birisi, yukarıda belirtildiği gibi, Finike'den, diğeri ise Kaş tarafından, Kasaba köyü üzerinden. Kasaba yolunda, tarımsal arazilerden yaz sonu geçerseniz, hasat zamanının yarattığı canlı manzaralara şahit olursunuz. Açık kılıflarından tohumlar dökülmesin diye, hasat edilmiş sapları yere dik ola-

locally famous Karstic Spring of Uçarsu, and nearby are several outdoor restaurants overlooking the Elmalı polje and offering the gastronomic delight of "fırın kebab", a young goat's meat cooked in a tandoori style oven. However emotionally challenging it might be to think of a young goat, once you indulge in the flavors of it, you do what you need to do and enjoy this local specialty!

There are two southern approaches by road into the Elmalı region: one from Finike, as mentioned above, and the other from the coastal town of Kaş, through the village of Kasaba. Along the road near Kasaba, in late summer, one can enjoy the wonderful farming landscape, especially the sesame stalks sheaved into shocks in such a way that the open pods will not let the seeds out, and looking like tepees from a distance. This second road winds through the southwestern flanks of Susuz Dağ, the mountain forming the southern boundaries of the Elmalı polje. As it climbs up to the high pass of Karaova (1580m.) and descends towards Gömbe through Sinekçibeli Pass (1380m.), it affords great views of the Akdağ Peaks, and one can appreciate the rare forests of cedar (*Cedrus libani*) and junipers (*Juniperus sp.*).

Shores of Demre...

Now, back to the Mediterranean coast. Here, between Finike and Demre, one drives along a very rugged coastline, zigzagging around countless turquoise to sapphire colored coves. This is a most scenic but somewhat frightening drive for many, due to the narrow tarmac road. Once the Beymelek lagoon is reached, the wide delta of the Demre River comes into view. Today the lagoon is an important gilt-head bream and gray mullet production area. The town of Demre, currently named as Kale, is home to the ancient ruins of Myra and the church of St. Nicholas. The ancient harbor of Andriake is located on the way to the current harbor of Çayağzı, a haven for boats offering day-trips to nearby Kekova Island. The ruins of the ancient harbor lie scattered around what was once a lagoon, today covered mostly with marshlands and sand dunes. As the main road leaves Kale and starts winding up to the steep limestone cliffs overlooking the town, one notices several tombs of the necropolis of ancient Sura. Farther below the road, to the west, is the ancient lagoon of Sura, with the remains of the Temple of Apollo Surlius, located at its rim. This temple offered the services of an oracle in accordance with the cult of Apollo. Divination took place by looking at the patterns the schools of fish formed as they were fed by the priests. The sand spit that extended from the Çayağzı Beach

cak şekilde kümelenmiş, uzaktan kızıl derili çadırlarını andıran, susam 'gümül'leri gibi. Bu yol, Elmalı polyesinin güney sınırlarını oluşturan Susuz Dağı'nın güneybatı yamaçlarında, virajlarla ilerler ve Karaova (1580 m.) ile Sinekçibeli (1380 m.) geçitlerinden, Akdağ'ın enfes manzaralarına karşı Gömbe'ye doğru inerken, nadir sedir (Cedrus libani) ve ardıç ormanları (Juniperus sp.) içinden geçer.

Demre kıyıları..

Tekrar dönelim Akdeniz kıyısına. Finike ile Demre arasında yol, sayısız turkuvaz ve safir renkli koy arasından kıvrılarak kıyı boyu ilerler. Asfalt yolun darlığı nedeniyle bu kimileri için korkutucu bir tecrübe olsa da, manzara buna değer. Beymelek lagününe varıldığında, Demre suyunun geniş delta ovası görünür. Lagün bugünlerde önemli bir çipura ve kefal üretim alanıdır. Demre kasabası, ya da şimdiki adıyla Kale, antik Myra şehrinin kalıntıları ve ünlü Aya Nikola (Noel Baba) kilisesini barındırır. Yakındaki Kekova adasına gününbirlik geziler yapan teknelerin barınağı konumundaki Çayağzı limanına giden yol üzerinde, antik Andriake limanının kalıntıları bulunur. Yapılar, günümüzde kum tepeleri ve bataklık görünümündeki lagünün çevresinde yayılmıştır.

Kale'den çıkan asfalt yol, şehrin hemen yukarısında dimdik yükselen kireçtaşı yarların üzerine doğru kıvrılarak tırmanırken, antik Sura yerleşiminin mezarlık (nekropol) alanı göze çarpar. Daha aşağılarda da, eski Sura lagünü ve bir zamanlar onun kıyısında kurulmuş olan Apollon Surlius tapınağı. Tanrı Apollon'un bilicilik kültü ile bağlantılı olarak ziyaretçilere verilen kehanet hizmetinde, rahipler besledikleri balıkların su içindeki hareketlerine bakarak bu kehanetleri dile getiriyorlardı. Hemen güneydoğusundaki Çayağzı kumsalından Sura lagününün ağzına doğru uzanan kıyı dili, zamanla lagünün denizle olan bağlantısını iyice daralttı ve bugünkü bataklık görünümüne kavuştu.

Sura'dan, istenirse Kapaklı yönünde kıyıya yakın seyreden tali yol izlenip Kekova adasına en yakın ulaşımı sağlayan Uçaçız'a ulaşılır. Kaş'a devam eden ana yol ise daha içeriden, yükseklerle doğru ilerler, tipik maki görünümlü arazilerde, aralara sıkıştırılmış tarlalar göze çarpar.

Patara kumulları...

Kaş ve Kalkan kasabaları, özellikle genç, düşük bütçeli turistlere uygun fiyatlı barınma ve canlı bir gece atmosferi sunar. Ekoturistik açıdan biraz olsun bilinçli bir ziyaretçi, çabucak kendini Kalkan'ın batısında, Eşen Çayı deltası kıyılarında sayısız kum tepeliklerine çıkıp inerken bulacaktır. Eski zaman-

Ancient theater of Patara partially covered with sand and ruins of the city in the background. / *Kısmen kumla kaplı antik Patara tiyatrosu ve geride şehir kalıntıları.*

to the mouth of the lagoon eventually restricted the connection between the lagoon and sea, thus turning it into the marshy area it is today.

From Sura, one may take the secondary tarmac road along the coast through Kapaklı to Üçağız, for closest access by road to the Kekova sound. The main road to Kaş, on the other hand, follows an inland route through a higher elevation with typical macchia surroundings and small village farmlands midst the otherwise scrubland vegetation.

Sand Dunes of Patara...

The towns of Kaş and Kalkan are popular destinations, especially for the young, low-budget traveler, and they offer a wide array of cheap accommodations as well as a lively nightlife. The visitor with any degree of ecotouristic awareness would soon find himself clambering on the many sand dunes

larda Xanthos olarak bilinen bu nehir, binlerce yıldır alüvyonlarını, sürekli genişletmekte olduğu bir delta içine yığıp durmuştur. Nehirle aynı isme sahip antik Xanthos şehri, yükseklerden kıyıya doğru meyillenip gelen akarsu vadisinin tam deltaya kavuştuğu noktada, nehre tepeden bakan bir yarı üstüne konuşlanır. Getirdiği alüvyonlardan dolayı sarımtırak görümlü suları, nehrin antik Grekçe isminin de kökenini oluşturur. Eşen Çayı, pek çok yan suların da birleştiği deltasında menderesler çizerek akar. Antik Xanthos şehrinin birkaç kilometre güneybatısında, mitolojik anlatıya göre ikiz çocukları Apollon ile Artemis'i buralarda bir yerde doğuran Leto ile ikiz tanrılar adına kurulmuş tapınakların bulunduğu, yörenin başlıca kült merkezi Letoon yer alır. Birkaç kilometre güneyde ise antik liman şehri Patara. Bütün delta, köken itibarıyla bir tektonik çöküntü alanıdır ve son Buzul Çağı'nın bitiminden itibaren (yaklaşık 14000 yıl önce) yükselen deniz suları buraya sokularak geniş bir koy halini almasını sağlamıştır. Hemen güney-

by the shore of the Eşen River delta to the west of Kalkan. For thousands of years this river, known as Xanthos in antiquity, accumulated its silt to an ever-expanding delta. The ancient city of the same name, Xanthos, stood on a hilltop overlooking the river, at the point where its down sloping valley merges with the delta. The yellowish color of the waters, due to the alluvial material it brings, is the origin of the ancient Greek name. The river meanders through its delta with many accompanying side streams. A few kilometers southwest of the city of Xanthos is Letoon, the main cult site of the area with temples dedicated to Leto and the twins Apollo and Artemis, to whom she supposedly gave birth in this vicinity. Several kilometers further south is the ancient harbor town of Patara. The whole delta originated as a tectonic depression and as the sea level rose following the last ice age (about 14000 years ago), this area was filled with the seawaters, turning it into a wide bay. Another small, narrow lagoon to the southeast, separated from the main bay by a calcareous promontory was also formed around the same time. This lagoon was to become the later harbor of Patara. In the course of many millennia (from about 6000 BC to 1000 AD), the vigorous silting of the Xanthos River kept on filling the bay, thus pushing the coastline further seawards. During this time, due to its isolation from the bay by the rock formations surrounding and hence protecting it, the lagoon of Patara was spared, out surviving the bay at the mouth of Xanthos itself. When the bay was fully silted up, the alluvial material (clay and sand) brought by Xanthos was exposed to the forces of the open sea. The prevailing winds and powerful waves hitting the vast beach diagonally from the west caused the southeasterly expansion of the beach by sweeping the sands in that direction. The sand dunes formed in today's ruins of Patara are results of this continuous action of nature. After about 1000AD, the movement of sand into the Patara harbor has been more vigorous, thus bringing the useful life of the harbor to an end. The city of Patara was gradually abandoned, due to the marshlands forming and inevitably, the increasing cases of malaria.

A final remark...

The coastline, and the hinterland of the province of Antalya to the west of the city itself, offers a multitude of gems from an ecotouristic perspective. Only a few of those could be mentioned here to give the reader an idea of the boundless dynamics of the region, most visible in the ongoing exchange between the traditional life of local people and the geographical and biological diversity of nature itself. All is in the eye of the beholder...

Granary in Andriake (Çayağzı-Kale) by the ancient lagoon. / Eski lagünün kıyısında Andriake (Çayağzı-Kale) limanı kalıntısı ve tahıl ambarları.

doğuda, kalker yapılı bir sırt ile bu koydan ayrılan küçük ve dar bir diğer koy, aynı sıralarda oluşmuş olmalıdır. İşte bu küçük koy daha sonra Patara limanına dönüşecektir. Takip eden binyıllar içinde (yaklaşık İÖ 6000 ile İS 1000 yılları arası) Xanthos nehrinin yoğun alüvyal birikimi ile büyük koy dolmuş, kıyı çizgisi açık denize doğru ilerlemiştir. Bu dönemde, çevresindeki yükseltiler sayesinde birikim sürecinden korunan Patara limanı, Xanthos nehrinin ağzındaki koydan daha uzun süre yaşayabilmiştir. Bu koy tamamıyla dolduğunda, akarsuyun taşıdığı kil ve kum gibi maddeler, açık denizin etkilerine maruz kaldılar. Hakim rüzgarlar ve batıdan kıyıya doğru vev gelen dalgalar, kumları güneydoğu yönünde sürükleyerek, buraya doğru kumsalın genişlemesine neden oldu. Bugün Patara'nın kalıntıları arasında görülen kum tepelikleri, işte bu süregelen devinimin sonucudur. İS 1000 yıllarından itibaren, kumun Patara limanı içlerine doğru hareketi daha hızlanmış, böylece limanın faydalı ömrü sona ermiştir. Şehir de, oluşan bataklıklar ve kaçınılmaz olarak artışa geçen sıtma dolayısıyla terk edilmeye yüz tutmuştur.

Son söz...

Antalya şehrinin batısında kalan il kıyı şeridi ve hemen ardındaki yöreler, ekoturistik açıdan büyük bir çekiciliğe sahiptir. Bu yazıda, bölge insanının binlerce yıldır süregelen geleneksel yaşamı ile doğanın coğrafi ve biyolojik çeşitliliği arasındaki sınırsız dinamizmi biraz olsun dile getirebilmek amacıyla yalnızca birkaç yöreye yer ayrılabilirdi. Bakmayı bilince göreceğ daha çok şey var...

Origin of the gas released at Yanartaş

Written by Sancar Ozaner

There are different opinions as to the origin of the gas released at Yanartaş. While Dr. M. Lucius who had done the first geological surveys at Çıralı and surrounding areas claimed that the gas at Yanartaş was natural gas and that it reached the surface from the oil bed through a fault (Lucius 1930), Dr. Howard M. Kirk, who worked in the same region, pointed out that since the burning gas was odorless it could not have been natural gas, and that it was methane gas accumulated by the decayed plants in the old Çıralı Lagoon (Kirk 1937). Conducting a recent research at the site, Dr. M. Şenel also supports Dr. Lucius' opinion (Şenel, 1996).

Prophecy Rituals at Sura

Detailed explanations by historians of ancient times indicate that prophecies at Sura were made according to the behavior of fish.

The ancient writer, Pliny, tells about such prophecies as follows: "The fish of Apollo fountain (known as Surlus by the Lycians) in Myra, Lycia would gather in the water channel three times for a prophecy. If the fish ate the meat thrown in the water, it would mean positive results for the person for whom the prophecy was made; but, if they rejected it by using their tails, it would indicate negative results."

Plutarch tells that the priests, just as they observed the prophecy birds, watched fish to see if they swam swiftly, or chased each other instinctively or according to predetermined rules, and thus decided a prophecy.

The most detailed explanation is given by Polykharmus. Mentioning a well, which is full of sea water in Surlus, the writer explains: "The person who wished to have a prophecy would come to the sand pool at Apollo reed bed (bog) at the seaside, holding two wooden sticks with ten pieces of fried meat, and introduce himself to the priest. The person would throw the sticks in the sand pool to see what happened. Then the pool filled up with seawater and many fish of various sizes would appear almost miraculously. The priest would then identify the types of fish, and the person would learn his prophecy." (Source: George Bean (1978): Lycian Turkey)

Yanartaş'ta çıkan gazın kökeni

Yazan: Sancar Ozaner

Yanartaş'da çıkan gazın menşei hakkında değişik görüşler bulunuyor. Çıralı ve çevresinde ilk jeolojik araştırmaları yapan Dr. M. Lucius Yanartaş'daki gazın doğal gaz olduğunu ve yerin altındaki petrolü bir yataktan bir fay kırığı boyunca yeryüzüne çıktığını savunurken (Lucius 1930), aynı bölgede çalışan Dr. Howard M Kirk, yanan gazın kokusuz ve kuru olması nedeniyle doğal gaz olamayacağını, bu gazın eski Çıralı Lagünü'ndeki bitkilerin çürümesi ile oluşmuş metan gazı olduğunu ileri sürüyor (Kirk 1937). Bölgede yakın zamanlarda ayrıntılı araştırmalar yapan Dr. M. Şenel de Dr. Lucius'u desteklemekte (Şenel, 1996).

Sura'da Kehanet ritüelleri

Sura'da Kehanetin balıkların davranışlarına göre yapıldığı antik dönem tarihçilerinin ayrıntılı açıklamalarından anlaşılıyor.

Antik yazarlardan Plinius kehaneti şöyle anlatır: "Lykia'daki Myra'da, Apollon (Lykialılarca Surlus olarak bilinir) çeşmesinde balıklar kehanetlerini bildirmek üzere üç kez su kanalında toplanırlardı. Eğer balıklar kendilerine atılan eti parçalarlarsa bu kehanetin yapıldığı kişi için iyi, kuyrukları ile geri çevirirlerse de kötüye işaretti"

Plutarkhos ise rahiplerin oturup kehanet kuşlarını izledikleri gibi balıkları izlediklerini ve konulan kurallara uyarak veya içgüdüsel olarak balığın nasıl kıvrılıp büküldüğünü, birbirlerini nasıl kovalayıp birbirlerinden nasıl kaçtıklarını gözlemlediklerini, kehanetin niteliği konusunda böyle karar verdiklerini anlatır.

En ayrıntılı açıklamayı Polykharmus yapar. Yazar, adı Surlus olan bir yerdeki deniz suyu ile dolu bir kuyudan bahsettikten sonra açıklamasını sürdürür: "Haklarında kehanette bulunulmasını isteyen kişiler, kumdaki girdabın bulunduğu deniz kıyısındaki Apollon koruluğuna (bataklık kastediliyor) geldiklerinde ellerinde her birine on parça kızarmış et takılı olan iki tahta şiş tutarak, kendilerini takdim ederler. Rahip koruluktaki yerini sessizce alırken, kişi de şişleri girdaba atıp olacakları izler. Şişler atıldıktan sonra havuz deniz suyu ile dolar ve çok sayıda ve değişik boylarda birçok balık neredeyse sihirli bir şekilde ortaya çıkar. Kahin balıkların cinslerini belirtir ve kişi de buna göre rahipten kehaneti öğrenir". (Kaynak: George Bean (1978): Lycian Turkey)

THE MYSTICAL WORLD OF İZNIK TILES

İZNIK ÇİNİLERİNİN MİSTİK DÜNYASI

WRITTEN BY / YAZAN
NİLÜFER DALAY

PHOTOGRAPHS / FOTOĞRAFLAR
İZNIK EĞİTİM VE ÖĞRETİM VAKFI ARŞİVİ

ENG The word İznik has several meanings. Sometimes it refers to the name of the city, which was previously called Nicaea and is now a laboratory of history and botany; sometimes it refers to the big lake near that city with its reeds, deltas, and underground waters; and, sometimes it refers to the predominantly blue tiles, the red tones being a rarity today.

İznik tiles have been a tradition for centuries due to the technical and artistic skill of the tilemakers.

Though you may never have been to İznik, you will surely be impressed when you encounter the tiles in the Topkapı Palace, or in one of the mosques such as Rüstem Paşa, Eyüp Sultan, Süleymaniye, and Sultanahmet. What catches the eye is the liveliness and brightness of the colors, and the intensity of the designs. The flower motifs in vivid colors like cobalt blue, turquoise, ruby, green, manganese purple, and coral red remind us of the joy of life which we feel in spring. It is wonderful to feel the coolness of quartz, a semi precious stone and the raw material of tile. Quartz is a crystal made up of layers due to exposure to different temperatures for centuries underground. After a long process in formation, the journey of quartz continues above ground, turning into the most typical decorations of Turkish architecture.

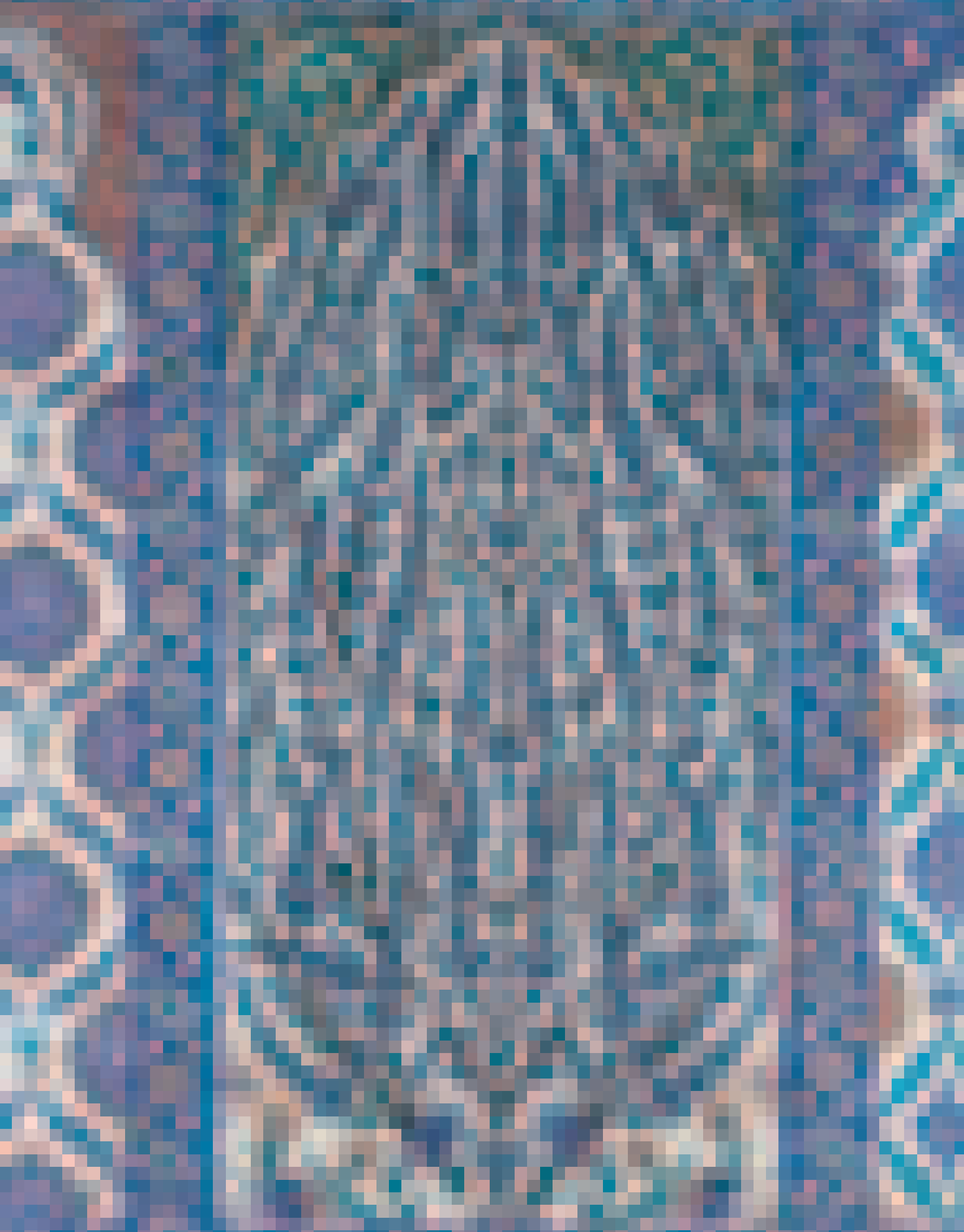
İznik tiles are centuries-old products of the tradition and culture of Turkish ceramic art. The oldest

TR *İznik sözcüğü değişik çağrışımlara yol açar. Kimi zaman eski adı Nicaea olan tarih ve botanik laboratuvarı bir kentin, kimi zaman kente yakın sazlıkları, deltaları, yer altı suları ile büyükçe bir gölün, kimi zaman da mavi rengin ağırlıkta olduğu, kırmızı tonlarına bugün de zor ulaşılan çinilerin adıdır.*

İznik'e hiç gitmemiş olsanız bile Topkapı Sarayı'nda ya da Rüstem Paşa, Eyüp Sultan, Süleymaniye, Sultanahmet camilerinin birinde kentin adıyla bütünleşmiş çinilerle mutlaka rastlaşır ve kayıtsız kalmazsınız. İlk göze çarpan renklerdeki canlılık ve parlaklık, desenlerdeki yoğunluktur. Kobalt mavisi, turkuvaz, yakut yeşili, mangan moru, mercan kırmızı gibi neşeli renkleriyle çiçek motifleri, ancak bahar aylarında duyumsayabileceğiniz bir yaşam sevincini gelip yerleştirir içinize. Dokunmak istersiniz. Bunu yapmasanız da, çininin ana maddesi olan yarı değerli taştan, kuvarstan yayılan serinliği hemen hissedeceksiniz. Toprağın altında, yüzyıllar boyunca farklı ısı derecelerini yaşadığı için katman katman olmuş bir kristaldir kuvars. Uzun oluşum sürecinin ardından kuvarsin bu yolculuğu Türk mimarisinin en özgün süslemelerine dönüşerek gün yüzünde sürmektedir.

İznik çinileri Türk seramik sanatı geleneğinin, birikiminin yüzlerce yıllık ürünleridir. Bilinen en eski sırlanmış tuğla, Orta Asya'da Karakoço yerleşim kalıntılarında bulunmuştur ve Uygurlar tarafından

► Tree of Life / Hayat ağacı
▼ Next page (Sonraki sayfa) Tulip-carnation detail / Lale-karanfil detayı

TRADITIONS

GELENEKLER

CROSSROADS

glazed brick was found at the Karakoço settlement ruins in Central Asia, and it is thought to have been made by Uigurs in the 8th century B.C. Ceramic was used in the 11th century A.D. as an architectural element in Samarkand, Bukhara, and Ürgenç during the time of Karahans. Then the big migration started from the Asian steppes to the heart of Anatolia. What could the people migrating from one city, or even country, to another take with them? Personal belongings, together with their culture, their knowledge and their traditions. Their past and their homelands would be remembered from time to time, although sometimes in sadness. Developed in the natural setting of Central Asia, their culture, their tradition of living together, the tools of their life style, and their techniques of weaving and ceramic production were brought from the east to the west by the Turkish tribes. Along with these traditions they brought with them the wild tulip bulb, which bloomed at the first sign of spring after the long, cold winters, even at the foot of the Pamir Mountains. The tulip blossoms followed this nomadic culture and contributed to the countries they passed through during their migration. Like new hope...

The use of ceramic in architectural structures in the Eastern Mediterranean dates back to 4000 B.C. It is well known that glazed brick in a turquoise color was used during the construction of the Egyptian pyramids. The oldest descriptions of the glazing technique were discovered there. They used to liquefy thin sand, and then use it on metals. The resulting brightness of the glaze is considered the beginning of the art of embellishing. Glazed stones and glass were frequently used for their brightness along with precious gems.

The glazed and colored relief bricks of Assyrians and Babylonians were used especially in the kings' palaces in the city of Su between the 13th century B.C and 5th century A.D. Again in Anatolia, the Phrygians glazed the *fired clay bricks* and embellished them with motifs made in a relief technique. Later on, there was a big gap in ceramic tradition on Anatolian soil. Ceramic reentered architecture with the Byzantines in the 10th century. After the migration of Seljuks into Anatolia, it was more widely used in architecture, which resulted in magnificent buildings such as mosques, palaces, caravanserais and medreses. During the time of Great Seljuks, Anatolian Seljuks, and finally the Ottoman Empire, ceramic art developed both in production techniques, and design details. The cultures of these nations, reflected in the tiles, would live forever.

İÖ 8. yüzyılda yapıldığı sanılmaktadır. 11. yüzyılda Karahanlılar döneminde Semerkant'ta, Buhara'da, Ürgenç'te mimari unsur olarak kullanılır seramik. Sonra Asya steplerinden Anadolu'nun içlerine doğru büyük göç başlar. Bir kentten diğerine, hatta bir ülkeden bir başka ülkeye göçen kişiler, bir topluluk, bir halk ne alır yanına? Taşıyabileceği türde eşyalarını ve o topraklarda şekillenmiş, zaman zaman hüznle anacağı bilgilerini, birikimlerini ve belleğini. Orta Asya'nın doğal ortamında, bitki ve hayvan örtüsü aracılığıyla şekillenen birikimler, beraberce yaşama geleneği, yaşam tarzlarına uygun araçlar, dokuma, halı ve seramik üretimi teknikleri Türk boylarıyla birlikte yola koyulur, doğudan batıya... Yanlarına bir de Pamir dağlarının eteklerinde uzun ve soğuk kışların ardından güneşi görüp boynunu toprağın dışına uzatıveren yabancı lale soğanlarını almışlardır. Göçerlerin kendi kültürlerini yeni keşfettikleri topraklarına kattıkları yol boyunca filizlenen laleler... Umutlar gibi...

Doğu Akdeniz'de seramiğin mimari yapılarda kullanımı İÖ 4. bine dayanmaktadır. Mısır Piramitleri inşa edilirken, turkuvaz renkli sırlı tuğla kullanıldığı bilinir. Sırlama tekniği ile ilgili en eski bulgular bu ülkede ortaya çıkar. İnce kumun ısıtılmasıyla elde edilen sıvının madenlere sürülmesi sonucu oluşan parlaklık, süsleme sanatının başlangıcı sayılır. Değerli madenlerin yanı sıra sırlı taşlarla cam da, güneş gibi parlak olmaları nedeniyle sıkça kullanılır.

Asurlular ile Babilliler'in renkli ve kabartma teknikli sırlı tuğlaları İÖ 13 ile 5. yüzyıllar arasında özellikle Su şehrindeki kral saraylarında görülür. Yine Anadolu'da, İÖ 8. ve 6. yüzyıllar arasında Frigyalılar, pişmiş kil tuğlaları sırlamış ve kabartma tekniğiyle bezedikleri motiflerle süslemişlerdir. Anadolu toprakları üzerindeki seramik geleneğinde daha sonraları büyük bir kopuş yaşanır. 10. yüzyıl Bizansında yeniden mimariye girer seramik. Selçukluların Anadolu'ya göçleri ile birlikte mimaride daha yaygın kullanımı camii, saray, kervansaray ve medrese gibi gösterişli yapılar ortaya çıkarır. Büyük Selçuklular, Anadolu Selçukluları ve ardından Osmanlı İmparatorluğu döneminde seramik sanatı, gerek üretim tekniği, gerekse desen detayları konusunda çok gelişti. Ulusların kültürel zenginliği çinilere yansıdı ve bu çiniler yüzlerce yıl sonraya kalacak biçimde ölümsüzleştiler.

İznik 14. yüzyıldan itibaren Horasan, Tebriz gibi seramik geleneği olan şehirlere gelen ustaların da etkisiyle çini sanatının en görkemli ürünlerinin yaratıldığı bir kent oldu. Bu dönemde İstanbul Nakkaşhanesi'nde çalışan yaklaşık 600 nakkaşın çizdiği, renklendirdiği desenler, İznikli usta ve çiraklar tarafından bütün tonlarıyla çinilere yansıtıldı.

In the 14th century, İznik became a city where the most brilliant tiles were produced under the influence of masters who came from cities with a ceramic tradition like Khorasan and Tabriz. During that time the patterns drawn and colored by almost 600 designers at the Court Design Atelier in İstanbul were interpreted in brilliant color tones by the masters and their apprentices of İznik.

It is a known fact that man since prehistoric times has expressed his thoughts and feelings by drawing and painting. Under the limitations imposed by Islam, this tradition turned into a new style on İznik tiles by reflecting only nature. When feelings and thoughts cannot be put into writing, they tend to be expressed through symbols. That was also the case for tiles under the influence of Islam, which prohibited the depiction of human forms. Therefore, symbolism prevailed on tiles.

The designers at the Court Design Atelier of the Ottoman Palace in İstanbul, like all other Muslim artists, expressed God's perfection with innumerable plant designs and color combinations seen in nature. They took countless themes from nature, including tulips, roses, carnations, hyacinths, chrysanthemums, lilies, dahlias, violets, peonies, bouquets, pomegranates, artichokes, poppies, cypress trees, fruit trees blossoming in spring, etc. They informed us through their designs about two sides of life -- beautiful and ugly, good and evil, right and wrong. The Garden of Eden, afterlife, infinity, prosperity, and hope were also depicted symbolically. Their geometrical designs were later interpreted by researchers as reflections of the sky, infinity, the unknown, or remote life. The designers' works were completed and given the real meanings by the contours and paints of the masters and apprentices of İznik ateliers.

The designs we encounter on İznik tiles provide extensive information about the botanical nature of İstanbul and İznik in those times. A keen power of observation was evident in the making of the designs. For instance, the fruit trees blossoming in spring consist of plums, cherries and pomegranates. The flowers, trees, and branches are depicted in vertical or horizontal cross sections in their designs. In other words, it is as if you look at the world from above from a bird's eye view, or see the insides of plants as in a biology lesson. You can observe the petals and sepals, seeds, stamens and ovaries. According to Sufism, "the creator" of "what exists and is seen, and the outer appearance and inner world" is also "the seer of everything".

The designs sometimes have meanings by them-

Tarih öncesi çağlardan bu yana insanların düşüncelerini, duygularını çizgi ve resimlerle anlattıkları bilinir. Bu gelenek İznik çinilerinde İslam dininin getirmiş olduğu sınırlamaların da etkisiyle doğanın canlandırıldığı bir anlatım üslubuna dönüşmüştür. Duygu ve düşünceler yazı ile dile getirilemediklerinde nasıl sembollerle dışa vurulursa, çinilerde de yoğun bir sembolizm egemendir.

İstanbul'daki Osmanlı Saray Nakkaşhane'sinin nakkaşları, tüm İslam sanatçıları gibi sonsuz sayıda bitkisel desen ve renk bileşimi ile Allah'ın doğaya yansımış olan mükemmelliğini dile getirdiler. Doğadan aldıkları temalar

arasında neler yoktur ki... Laleler, güller, karanfiller, sümbüller, krizantemler, nilüferler, yıldız çiçekleri, menekşeler, şakayıklar, çiçek buketleri, narlar, enginarlar, haşhaş-

lar, baharda çiçek açmış meyva ağaçları, serviler... İbadet edercesine, desenler aracılığıyla olguların iki yanı, karşıtlıklar ve ikilemler anlatıldı. Güzelle çirkin, iyi ile kötü, doğru ile yanlış, yaşam ile ölüm yansıdı çinilere; cennet bahçeleri, öteki dünya, sonsuzluk, bereket ve umut ile birlikte. Çizilen geometrik desenler araştırmacılar tarafından çoğu kez gökyüzünün, sonsuzluğun, bilinemez, çok ötelelerdeki yaşamın suretleri olarak yorumlandı. Nakkaşların ardından İznik atölyesinin ustaları ve çıraqları kontürleri ve boya ile süreci tamamıyor, desenleri gerçek anlamlarına kavuşturuyorlardı.

İznik çinilerinde karşımıza çıkan desenler bize İstanbul ve İznik kentlerinin o dönemdeki botanik dokusu hakkında geniş bilgi verir. Desenlere derin bir gözlem gücü yansımıştır. Örneğin baharda çiçek açmış meyva ağaçları, erik, kiraz ve narlardan oluşur. Çiçekler, ağaçlar, dallar dikey ya da yatay kesitleriyle görünür desenlerde. Diğer bir deyişle ya dünyaya kuş bakışı, yükseklerden şöyle bir göz atıyormuş gibi bakarsınız, ya da biyoloji dersindeymiş gibi görürsünüz bitkilerin iç yapılarını. Taç ve çanak yaprakları, tohumları, dişil ve erkek organları gözleyebilirsiniz. Tasavvuf felsefesine uygun olarak "olan ve görüneni", "dış görüntü ve iç alemi", "yaratılan her şeyi görendir" de.

Desenler kimi zaman kendi başlarına bir anlam içerirler, kimi zaman da başka parçalarla birleşerek bir anlama kavuşurlar. Tek bir karoda anlam bütünlüğü içerisinde olan bir desen, çoğaltıldığında evrenin sonsuzluğunu imler. Bazen de tek karoda anlamlı gö-

İznik çinilerini yüzlerce yıl boyunca ayakta tutan, yaratıcılarının malzeme bilgileri kadar, üzerlerindeki desen zenginliğidir. Bu zenginlik onları değişik yorumlara açık hale getirir.

selves, and sometimes unite with other parts to convey the meaning. A design, which has wholeness of meaning on a single tile, implies the infinity of the universe when multiplied. And sometimes a design, which does not seem meaningful on one tile, finds meaning by uniting it with other tiles. In any case, each design is definitely in relation and connection with other designs. Just as no being can exist independently, a design cannot stand on its own without a connection with others. The design starts and ends, but the cycle is constantly repeated. Symmetry and infinity, interdependence and interrelationships in the universe find perfect expression in these designs.

In addition to flower motifs, geometrical designs were also used from time to time to express the infinity of the universe. Cosmological designs such as the crescent moon, stars, and constellations were frequently used to depict space, and to define the universe and infinity. One of the conclusions to be taken from the complexity of designs is the designers' proficiency in geometry and mathematics. The Court Design Atelier was like a school where training was systematically given in a master-apprentice relationship, ideas were formed, and feelings were refined and tamed. Starting with apprenticeship, the designers learned that they would be only meaningful within the whole rather than as separate individuals, for they were nothing but mediators depicting the perfection of God and His creatures.

The most common design was tulips. It is known from the works of art surviving today that approximately 350 different tulip designs were used on the tiles in İstanbul, and 100 on the ones in Selimiye Mosque. Especially in the 16th century when red was discovered, gorgeous tulips were the most drawn design. The Turkish *lale*, which means tulip, is thought to have derived from the Persian *lal* (red) in the 16th century when they first started using red on tiles. The wild tulip bulbs, which had been brought along from the Motherland, were propagated and planted in the gardens of palaces, kiosks, and summer houses as a reflection of their love for nature. The fact that *lale* is written in Arabic similar to *Allah* (God) and that in reverse order it is read as *hilal* (crescent), which is sacred in Islamic understanding, the tulip has taken on a mystical meaning. *Lale* symbolizes a soul searching for God and the expectation to be admitted to Sufi order. It is assumed that a tulip means a soul trying to reach God, while drawn upside down, it means, "I surrender to my fate" and "I accept that death as well as life comes from God".

zükmeyen desen, başka karolarla birleştğinde anlamını bulur. Ama her desen mutlaka başka desenlerle ilişki ve bağlantı halindedir. Bağlantısız, tek başına, birbirinden kopuk ve birbiriyle ilintisiz varlık nasıl olamazsa desen de yoktur. Desen başlayıp biter ama döngü sürekli yinelenir. Evrendeki simetri ve sonsuzluk, karşılıklı bağımlılık ve ilişki, desenlerde en yetkin ifadesini bulur.

Çiçek motiflerinin yanı sıra evrenin sonsuzluğunu anlatmak için zaman zaman geometrik desenler de çizildi. Hilal gibi, yıldız gibi, yıldız kümeleri gibi kozmolojik desenler gök kubbenin betimlenmesinde, evrenin ve onun sonsuzluğunun tanımlanmasında sıkça kullanıldı. Desenlerin karmaşık yapısından çıkarılabilecek sonuçlardan biri, nakkaşların geometri ve matematik konusundaki yetkinlikleridir. Nakkaşhane, usta çirak ilişkisi içinde eğitimin sistematik olarak verildiği, düşüncelerin şekillendiği, duyguların eğitilip ehlileştirildiği bir okul gibidir. Nakkaşlar çiraklık dönemlerinden başlayarak, tek başlarına, birey olarak değil, bir bütün içerisinde anlamlı olduklarını öğrenirler. Çünkü onlar yalnızca Allah'ın ve onun yarattıklarının mükemmelliğini betimleyen kalemler, araçlardır.

*Ama en çok lale çizerler. Günümüze ulaşan eserlerde, İstanbul'daki çinilerde yaklaşık 350, Selimiye Camii'nde 100 farklı lalenin kullanıldığı biliniyor. Özellikle 16.yüzyılda kırmızı rengin bulunmasıyla görkemli laleler en çok çizilen desen olmuştur. Lale sözcüğünün Farsça *lal* sözcüğünden, kırmızının çinilerde kullanılmaya başladığı 16. yüzyılda türetilmiş olduğu düşünülür. Soğanları Anayurt'tan getirilen yabancı laleler, doğa sevgisinin bir yansıması olarak saray, köşk ve kasır bahçelerine ekilmek üzere çoğaltıldılar. Lale sözcüğünün Arapça yazımının Allah sözcüğünün yazımı ile benzer olması, tersten okunduğunda İslam düşüncesinin kutsal saydığı hilal gibi okunması, laleye tasavvufi bir anlam yüklemiştir. Lale Tanrı'yı arayan ruhu ve tasavvufa kabul edilme beklentisini simgeler. Başu yukarıya dönük olarak çizilmiş lalenin Allah'a ulaşmaya çalışan ruh ve ölüm, aşağı dönük çizilmiş lalenin ise "kaderime boyun eğdim", "yaşam kadar ölümün de senden geldiğini kabul ediyorum" anlamını taşıdığı varsayılır.*

İstanbul'da, bir döneme ismini verecek kadar çok çeşidi yetiştirilen laleye, yabancılar da kayıtsız kalamadı. Bu konuda rivayet muhtelif. Hediye edilmiş, gizlice kaçırılmış, satın alınmış... Ne yolla gitmiş olursa olsun, o dönemde Avrupa'da bir lale çılgınlığı baş göstermişti. Avrupalılar laleyi "tulip", "tu-

İstanbul'daki çinilerde yaklaşık 350, Selimiye Camii'nde 100 farklı lalenin kullanıldığı biliniyor.

Rose-tulip design / *Gül-lale deseni*

Many kinds of tulips were grown in İstanbul, and a certain era was named after this flower (Tulip Period) in the 18th century. Eventually, foreigners did not remain indifferent to the tulip either. There are various speculations in this matter, and it is not clearly known whether it was given as a present, secretly stolen, or purchased; nevertheless, the tulip was much favored in Europe in that period. The Europeans named it "tulip", or "tulipano" because it resembled the sultans' turbans. Thus, the turbans and other scarves made of thin muslin were called "tülbent" or "türban" derived from the word *tülbent*. It became tulipano in Europe.

Just as İstanbul influenced Europe, the Chinese also influenced Ottoman designs from time to

lipano" olarak adlandırdılar. Çünkü lalelerin biçimi Sultanların kavuklarına benzetiliyordu. İnce tülbent bezinden sarılarak biçimlendirilen kavuklara ve bu türden baş örtülerine, tülbent sözcüğünden türetilen, "tülbent", "türban" adları verildi. Avrupalılar da tülbent sözcüğünden tulipano'ya ulaştılar.

İstanbul nasıl Avrupa'yı etkilemişse, Osmanlı desenlerine de zaman zaman Çin etkisi yansdı. Bunun örneklerinden biri, inci tanesi benzeri, kimi zaman kırmızı kimi zaman turkuvaz, ikisi altta bir tanesi üstte, ikisinin ortasına yerleştirilmiş üç daireden oluşan çintemani desenidir. Rivayet odur ki; Yavuz Sultan Selim'e Çin'den gelen elçiler ipekten dokunmuş bir iç giysisi, tuman hediye ettiler. Dokumasının ve kesiminin rahatlığından ötürü pek beğendiği ve

time. One such example is the *çintemani* design consisting of three circles like pearls. Seen sometimes in red and sometimes in a turquoise color, one circle is drawn in the middle above the other two. It is said that the Chinese envoy presented silk *çintemani* (Chinese pants) to Sultan Selim I. Since the weave and style were comfortable, he liked them very much and wore them frequently. Its three-circle design was called *çintumani* or *çintemani*. This textile design, used especially on Sultan caftans, woven fabrics and carpets, was later to be applied to tiles and metal utensils.

This same design, resembling the shapes on leopard skin, which represent power and authority, is used in many cultures together with side embellishments like a fox tail or half-opened lips. Three small circles within a greater one can be interpreted as past, present and future in a continuum of infinity, or the trinity of religion, or science and art within culture. The *çintemani* design symbolizes happiness in Indian belief, and is seen in the Temple of Heaven in Peking, on the frescos of Memling, on the shields of Crusaders, on the box of the protective shield of Samarkand City, Tibetan rings, the walls of Himalayan mountain villages, on various utensils in the settlements of the Mongol Mountains, on Celtic coins, and Timur's flag. In a sense, this design has become the symbol of cultural diversity and peace spreading from east to west.

Sometimes abstract style was also used on İznik tile designs. While sometimes it is easy to understand which flowers inspired certain designs, sometimes we can only speak of connotative meanings. A spiral design starting from a center and forming rings around a long, endless stem is an abstraction called *Haliç işi* (Golden Horn design). It is not a design or motif resembling a flower, but there are only stems ending with small motifs placed at certain intervals. It is thought that this design used as a decorative element on Sultans' monograms symbolized infinity. The *Haliç* design depicted on wall panels in Anatolian Seljuk and early Ottoman eras also embellished the first Ottoman ceramics exported to Italy. Even today, it is admired by the modern world with its naive and minimalist style.

Rumi (Roman) design is also abstract. Some researchers trace its origin to plants, and some to animals. Used frequently by Great Seljuks and Anatolian Seljuks who lived in *Diyar-ı Rum* (Roman land), this design was called *Rum-i*, attributing it to the land where it was developed. It resembles a bird's wing or a leaf. Some examples of this design

sıkça giydiği tumanı istediğinde Sultan, "Çin tumanını getirin" buyururmuş. Dokumasının üzerinde bulunan bu üç dairesel desen zaman içerisinde çintumani, çintemani şeklinde söylenir olmuş. Özellikle Sultan kaftanlarında, dokumalarda ve halılarda kullanılan bu tekstil deseni, giderek çinilere, metal kullanım nesnelere de uygulanmış.

Güç, kudret ve iktidarı simgelediği kabul edilen, leopar derisindeki biçimleri de anımsatan bu desenin, tilki kuyruğu ya da aralanmış iki dudak gibi yan bezemeleri ile birçok kültürde yer aldığı biliniyor. Büyük bir daire içine alınarak çizilen üç küçük daire, sonsuzluk döngüsü içinde, geçmiş, gelecek ve şimdiki zaman olarak yorumlanabileceği gibi, kültür çerçevesinde bir araya gelmiş din, bilim ve sanat üçlemesi olarak da okunabiliyor. Hint inanışında mutluluğu simgeleyen çintemani deseni, Pekin'de Cennet Tapınağı'nda, Memling'in fresklerinde, Haçlıların kalkanlarının üzerinde, Semerkant Kenti'nin koruyucu kalkanının kutusunun üzerinde, Tibet yüzüklerinde, Himalaya dağ köylerinin duvarlarında, Moğolistan dağlarındaki yerleşim birimlerinin çeşitli kullanım aletlerinde, Celtic paralarının üzerlerinde, Timur'un bayrağında yer alır. Desen bir bakıma doğudan batıya yayılan kültürler mozaiğinin, kültür barışının simgesi olmuştur.

İznik çini desenlerinde kimi zaman soyutlamacı üsluba da yer verilir. Bazı desenlerin, hangi çiçekten esinlenip çizildiği kolayca anlaşılırken, bazıları için yalnızca çağrışımlardan söz edilebilir.

Bir merkezden çıkan, uzun ve kesintisiz bir sap çevresinde halkalar oluşturan helezonik yapıdaki desen, Haliç işi olarak adlandırılır ve bir soyutlamadır. Çiçeğe benzer hiçbir desen ve bezeme ögesi bulunmaz, yalnızca sapsız belirli aralıklarla yerleştirilmiş küçük motiflerle noktalanır. Padişah tuğralarında süsleme ögesi olarak kullanılan desenin sonsuzluğu simgelediği düşünülür. Anadolu Selçuklu ve Erken Osmanlı dönemlerinde duvar panolarında kullanılan Haliç deseni, İtalya'ya ihraç edilen ilk Osmanlı seramiklerini de süslemiştir. Bugün bile, naif ve minimalist çizgileri ile modern dünyanın beğenisini toplar.

Rumi deseni de soyuttur ve kökenini bazı araştırmacılar bitkilere, bazıları ise hayvanlara dayandırır. Büyük Selçuklular ve Diyar-ı Rum'da (Roma topraklarında) oturan Anadolu Selçukluları tarafından bezemede sıkça kullanılan bu desen, geliştirildiği topraklara atfen Rumi adını alır. Bir kuş kanadını ya da yaprağı anımsatmaktadır. Bazı örnekleri parçalara bölünmekte, yani hurdelenerek sürmektedir. Bu örneklerle Hurde-i Rumi adı verilir. Sürekli tekrarlanarak sonsuzluk duygusu yarattığı; bir bütün içerisinde anlamlı olduğumuza, bitişlerin aslında bir başlangıç,

are still used by dividing it into small pieces, called *Hurde-i Rumi* (piece of Rumi). It is interpreted as creating a sense of infinity by constant repetitions, alluding to wholeness, and that finishes are in fact beginnings while beginnings are only finishes, just as we are born to die one day, and birth can be interpreted as a birth to death.

We encounter infinity and death repeatedly on İznik tiles like all other works of art. For instance, it is said that the cypress motif seen earlier on calligraphy works and then on tiles symbolizes immortality since this tree lives very long. It resembles the first letter in the word Allah for its straight and perpendicular shape, and it is assumed that it symbolizes the quest for reaching God in Sufi tradition.

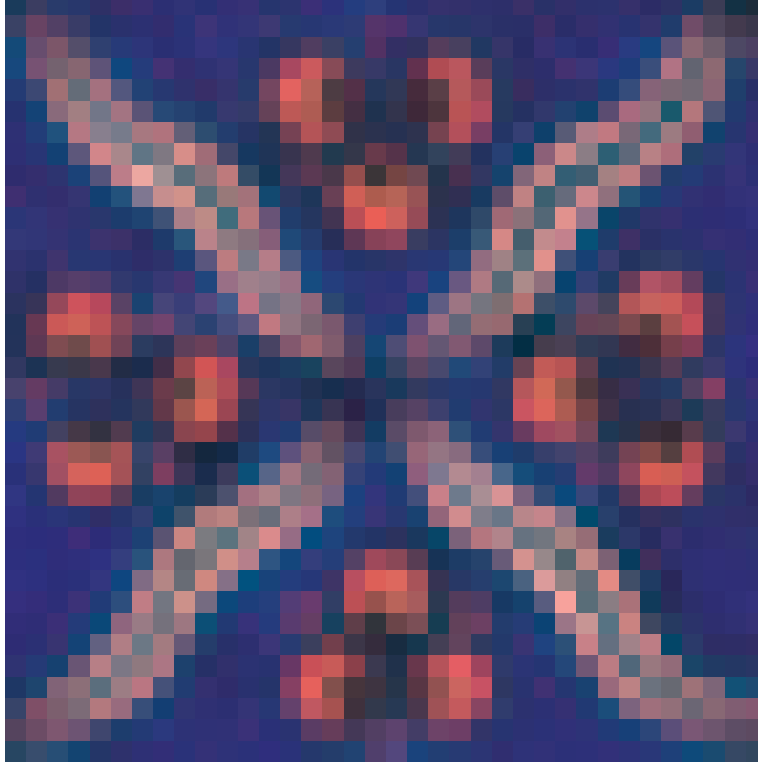
Its trunk tells about life: birth, growth, reproduction and death. The vine leaves sometimes depicted as wrapping around its trunk symbolize abundance, and alludes to life and death, one within the other.

The tree of life motif resembling trees blossoming in spring is thought to represent life and its continuity. Abundance, reproduction and fertility are depicted with olive trees, pomegranates and artichokes. Lily and lotus flowers symbolize transition from darkness to light, and from evil to good. According to Sufism, the body lifts up as a bird during its passage from life to death. Birds are depicted on branches full of flowers, and this reminds us of the life and death phenomena. Just like life, death is also interpreted in a colorful, rich, joyful, simple, and ordinary way, showing a wise and tolerant attitude.

In short, whatever is in that splendid design called life is also on İznik tiles. Perhaps that is why İznik tile designs can be interpreted in so many ways, as they are the products of accumulated beliefs, thoughts and arts over many centuries.

başlangıçların ise sonuç olduğuna gönderme yaptığı söylenir. Bir gün ölmek üzere doğmuş olmamız, doğumun aslında ölmeye doğmak olarak yorumlanabilmesi gibi...

Sonsuzluk ve ölüm olgusu, tüm sanat eserlerinde ol-

Çintemani / Çintemani

duğu gibi İznik çinilerinde de sıkça karşımıza çıkar. Örneğin, önce kalem işlerinde daha sonra da çinilerde görülen servi ağacının uzun ömürlü olması nedeniyle ölümsüzlüğü simgelediği söylenir. Dik ve düz biçiminden ötürü Allah sözcüğünün ilk harfindeki elifi anımsatmaktadır, tasavvufi anlamda O'na ulaşmayı simgelediği kabul edilir. Gövdesinin biçimi ise hayatı anlatır; doğar, gelişir, çoğalır ve sonlanır. Zaman zaman gövdesine sarılmış asma

yaprakları bereketi simgeler, hayat ile ölümün iç içe oluşuna gönderme yapar.

Hayat Ağacı adı verilen ve baharda çiçek açmış ağaçları çağrıştıran motifin yaşamı ve yaşamın devamlılığını anlattığı düşünülür. Bereket, çoğalma, verim, zeytin ağaçları, narlar ve enginarlarla betimlenir. Karanlıktan aydınlığa, kötülükten iyiliğe geçişi nilüfer ve lotus çiçekleri simgeler. Tasavvuf inancına göre bu yaşamdan ötekine, yaşam anından ölüm anına geçiş sürecinde, beden kuş gibi havalanır. Kuşlar, çiçeklerle birlikte, ağaç dallarına konmuş olarak resmedilir, bu da yaşam/ölüm ikilemini getirir akla. Yaşam gibi ölüm de alabildiğine renkli, zengin, neşeli, yalın, olağan, bilgece ve hoşgörü ile yorumlanmıştır.

Kısacası yaşam denilen o görkemli tasarımda ne varsa İznik Çinilerinde de o vardır. Belki de bu yüzden, yüzlerce yıllık inanç, düşünce ve sanat birikiminin, malzeme bilgisinin ürünü olarak İznik çini desenleri, mistik ya da göstergibilimsel çok farklı okuma biçimlerine bu kadar açıktır.

OTTOMAN LIFE AT THE COURT

OSMANLI SARAYINDA GÜNLÜK YAŞAM

WRITTEN BY / YAZAN

ÇİĞDEM ÇİDAMLI

MINIATURE PAINTINGS / MİNYATÜRLER

LEVNİ

REPRODUCTIONS / REPRODÜKSİYON

AYDIN KUDU (Professional Tourist Guide / Profesyonel Turist Rehberi)

ENG The Topkapı Palace with its silent and shadowy courtyards, and the Dolmabahçe Palace with its high ceilings, smelling of history and a bit moldy, are today like ships anchored in a safe haven away from the bustle of İstanbul, a metropolis of 15 million people. We no longer hear the footsteps of Circassian concubines echoing in the harem quarter, where once mysterious stories were told about the Orient; nor do we hear the sound of horseshoes in the courtyards. The palaces are now only monumental symbols of a vanished ruling style, and part of the fabric of this huge city, along with modern interconnections.

Sometimes at an exhibition, and sometimes in a museum we can hear the collected secrets of daily life from long ago. Chinese porcelain, a satin caftan, or a cradle embellished with emerald ... they mirror bygone splendor and bring it to the present. It is not only the splendor that they reflect, but also a life style with its ceremonies and restrictions that were determined according to the needs of that time, quite different from today.

The Topkapı Palace: A Castle-palace with 5 thousand residents

Daily life in an Ottoman Palace was interwoven with countless details of tradition. These traditions of palace-centered administration were inherited from Rome and Byzantium, and then incorporated with the requirements of İslam. Palace life in İstanbul, which became a renowned world city especially in

TR Sessiz, loş avlularıyla Topkapı Sarayı, tarih ve belli belirsiz küf kokan yüksek tavanlı salonlarıyla Dolmabahçe Sarayı, günümüzün 15 milyonluk İstanbul'unda gündelik koşuşturmaların uzağında, sonsuza dek demir atmış gemiler gibi demleniyorlar şimdi. Ne bir zamanlar Doğu üzerine rivayet edilmiş olan gizemli öykülerin başmekanı olan Harem dairelerinde Çerkez cariyelerin ayak sesleri, ne de avlularında binış kafilelerinden yayılan nal sesleri yankılanıyor. Bu dev kentin modern sınır uçlarıyla birbirine bağlanan dokusunda saraylar artık yalnızca eski bir saltanat tarzının anıtsal simgeleri.

Bilmediğimiz bir dünyanın gündelik hayat ayrıntıları bazen bir sergide, bazen bir müzede karşımıza çıkıp, birikmiş sırları kulağımıza fısıldayabilir. Çin işi bir porselen, atlas bir kaftan, zümrüt bezeli bir beşik... Eski bir ihtişamın bize kadar ulaşan aynaları. Yansıttıkları yalnızca ihtişam değil; törenleri ve kurallarıyla o günün gereksinimlerine uygun olarak belirlenmiş ve bugünden çok farklı bir yaşam tarzıdır.

Topkapı Sarayı: 5 bin nüfuslu bir kale-saray

Osmanlı sarayında gündelik hayat, Roma'dan ve Bizans'tan devralınan, İslamiyet'in gerekleriyle bütünleştirilmiş, saray merkezli devlet yönetimi geleneğinin sayısız ayrıntısıyla örülüdür. Özellikle klasik dönem sayılan 16. ve 17. yüzyıllarda bir dünya kenti niteliğine ulaşan İstanbul'da saray yaşamı, bir yandan Harem'in gizeminde, bir yandan da Osmanlı sarayının ihtişamlı olmakla birlikte kişisel gösteriş sınırlandıran düzenlemelerinde ete kemiğe bürünür.

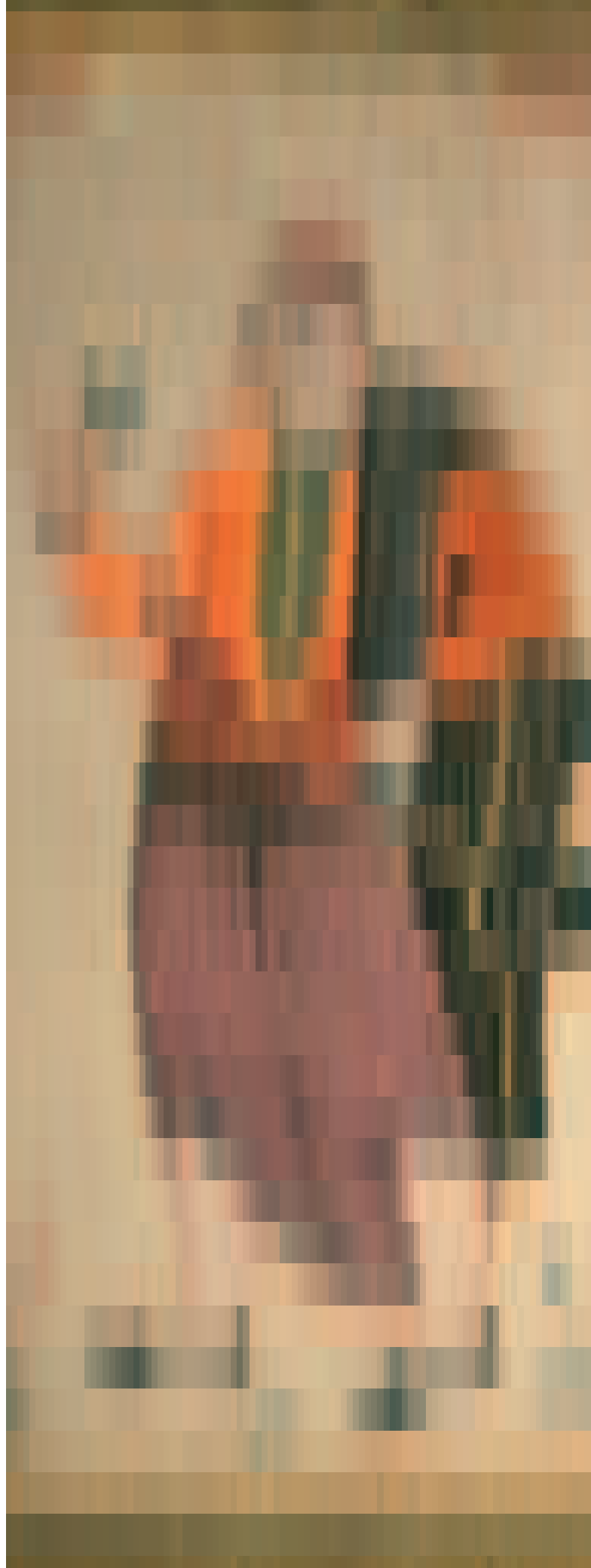
the 16th and 17th centuries (the classical period), was shaped by the mystery of the harem on the one hand, and by the regulations restricting individual ostentation on the other, despite the grandeur of Ottoman Palace.

The Topkapı Palace and the Edirne Palace were the principal residences of the dynasty until the 19th century. Daily life in these palaces was fundamentally different than life in a French Palace. Unlike the extravagance of the French Palace, which catered to the aristocratic class of palace life, and which was a day's journey from the capital, the Ottoman Palace represented a governing power, which was constantly in touch with the city, even though it was separated from the city by high walls. Behind those high walls as a symbol of might, the palace was run like a small city with 5,000 residents. The Enderun and Harem quarters, which were jointly called the "big house" and were the Sultan's official and private residences, accommodated 1000 people who were considered his extended family.

Ceremony of Cülûs (accession to the throne), and processions...

The Ottoman dynasty also had an outer area of daily life extending from the Janissary Barracks in Aksaray to the Grand Bazaar and Bab-ı Ali, including the Selâtin mosques (Royal mosques) in which Friday prayers were performed, and the ceremonial areas like Divanyolu (Council Road) and the Hippodrome. The Ottoman Palace was separated from the city by Sur-u Sultani (Royal Walls) and Bab-ı Hümayun (the Imperial Gate), but connected to the city again by Hippodrome and Divanyolu. Though no holiness is attributed to the sultan's person, the Ottoman dynasty itself had a sacred quality. The ceremonies in which the Sultan made his appearance in public and displayed valuable symbolic objects were meant to preserve order and to underline his identity as the protector of property and İslam. Those symbolic objects included swords, curved knives, and daggers gorgeously decorated with gold, silver, emeralds, rubies and diamonds. Friday prayers, the ceremony of accession to the throne, the "sword procession", and the "baklava procession" were held in the outer area of daily life and related the palace to the city.

For the Ottoman rulers it was obligatory to go to a big mosque on Fridays and perform prayers with the congregation. Those religious and official ceremonies were also a requirement of their title as "the Caliph of Islam". The ceremonies, which ena-

Edirne Sarayı ile birlikte 19. yüzyıla kadar hanedanın esas mekanı olan Topkapı Sarayı'nda yaşam, aristokrasinin malikanesini kendisine örnek alan Fransız sarayı ile karşılaştırıldığında köklü farklılıklar içerir. Soylular sınıfının saray hayatının bir parçası olduğu, başkente bir gün uzaklıktaki Fransız sarayının şatafatlı iktidarının tersine, Osmanlı sarayı, Birun (dış teşkilat) yapılarıyla kentin çarşısı ve mahalle dokusuna her an temas eden, ancak bu dokudan yüksek surlarla ayrılan bir devlet gücünü temsil eder. Güç işareti olan yüksek duvarların arkasında saray, 5 bin nüfuslu bir kent gibi işler. Sultanın resmi ve özel ikametgahları olan Enderun ve Harem dairelerinde, yani büyük hanede, sultanın en geniş ailesi sayılabilecek olan 1000 kişi yaşar.

Cülüs törenleri, kılıç alayları...

Osmanlı hanedanı, Aksaray Yeniçeri odalarından, Kapalıçarşı'ya ve Bab-ı Ali'ye uzanan sınırların içinde; cuma namazlarının kılındığı Selâtin Camilerinin, Divanyolu ve Atmeydanı gibi tören yerlerinin bulunduğu bir dış gündelik yaşam alanına sahipti. Kentten Sur-u Sultani ve Bab-ı Hümayun ile ayrılan ama Atmeydanı ve Divanyolu ile ona hemen yeniden bağlanan Osmanlı sarayındaki kılıç, giysi, biniş takımı gibi sayısız değerli eşya, bu geçitler boyunca gerçekleştirilen törenlerin öğeleridir. Osmanlı'da sultanın kişiliğine bir kutsallık atfedilmemiş olmasına karşın, Osmanlı hanedanının kendisi kutsal bir nitelik taşıyor. Sultanın halka düzenli aralarla görüldüğü nizamı korumayı amaçlayan törenler, kullanılan değerli simgesel eşyalar, onun mülkün ve İslamiyet'in koruyucusu olma niteliklerinin altını çiziyor. Bu simgesel eşyalar arasında tören ve kabullerde kullanılan, kabzaları ve kınları gösterişli biçimde altın, gümüş, zümrüt, yakut ve elmaslarla süslü kılıçlar, yatağan ve hançerler bulunur. Cuma namazları, "cülüs" kutlamaları, kılıç törenleri, baklava alayları dış gündelik yaşam alanında gerçekleşir ve sarayın kentle olan ilişkisini oluşturur.

Osmanlı padişahları için her cuma günü büyük camilerden birisine giderek cuma namazını cemaatle birlikte kılmak dince farzdı. Üstelik bu dini-resmi törenler padişahların "İslam halifesi" kimliklerinin de gereği idi. Padişahın saraydan camiye giden yolun iki yanını dolduran halkın nabzını tutmasını, gücünü ve ululuğunu her hafta sergilemesini sağlayan törenler, zamanla daha da şatafatlı hale geldi. Ayrıntıları kanunla belirlenen bir programla yapılan cuma törenleri, cuma günü kuşlukla öğlen arasında padişahın o gün hangi camiye gideceğini gösteren bir "sırık alayı" ile başlıyordu. Bab-ı Hümayun'dan çıkarak yol kenarına dizilen yeniçerilerin arasından "Padişahım çok

bled the Sultans to feel the pulse of the public and to display their might and grandeur every week, became more and more ostentatious in time. The Friday ceremonies, whose details were determined by law, used to start with a "pole procession" held on Friday between forenoon and noon to declare which mosque the Sultan would go to that day. The sultanate convoy would start from Bab-ı Hümayun and proceed all the way to the mosque between the two rows of janissaries shouting "Long live the Sultan!" on both sides of the road. The crowded convoy would be followed by the Sultan. Initially the Sultans would hail the public from horseback, but in later years from a carriage.

One of the most important ceremonies was the accession to the throne, held first for Beyazıt II in 1481, and finally for Vahdettin in 1918 without much change in protocol over those 350 years. Since the orders and appointments of the previous Sultan became void upon his death, an adherence to this ceremony was a guarantee for the continuity of the state.

The outfits and private belongings of the late Sultan were bundled in sheets bearing his name, and kept in the palace treasury. Today the clothing collection of the Topkapı Palace contains more than 1500 objects, including outer caftans, stockings, cloaks, charmed shirts, robes, and long capes. In addition to the outfits made of fabrics such as kemha (a kind of silk fabric), velvet, silk brocade, brocade, satin, taffeta, and broadcloth by the palace tailors, the Sultans had a valuable collection of clothes made of fabrics from the most famous weaving centers of Europe, India, Iran, or Egypt.

The ceremonies of accession to the throne included a public announcement of the death of the late Sultan, prayers, an oath of allegiance, the Sultan's bestowal of money, a "sword procession" and a "Queen Mother's procession". The most splendid part was, of course, the accession to the throne performed in the area before the inner gate called Babüssaade. After the accession of the new Sultan, the funeral procession of the late Sultan would be carried out. And the next day, the mother of the new Sultan would come to the palace in the "Queen Mother's procession". If the Sultan was old enough, he would start growing his beard in the days following the accession. At an auspicious hour in the following week, a procession would be organized, and the Sultan's day of accession would be declared, and then celebrated each year as a holiday. It is known that as of the 19th century

lanterns were hung on the eaves of mansions along the Bosphorus, fireworks were set off on boats, and a procession of the fleet was arranged.

It was required that the Sultan leave the palace accompanied by a spectacular convoy in order to don a sword at Eyüp Sultan shrine and visit the grave of Sultan Mehmet the Conqueror. The procession was carried out most dramatically since the Sultan was leaving the palace for the first time. After the visit to the grave, one of the swords of the Prophet Muhammed, Caliph Ömer, Osman Gazi, or Sultan Selim I brought from the Hırka-i Saadet (holy relics section of the palace) would be girded to the Sultan's belt by one of the religious notables such as the şeyhülislam (religious head of Islam).

The holy relics, which were acquired by Sultan Selim I during his Syria-Egypt campaign, and brought to İstanbul, were kept in gold and silver drawers in the Has Oda (Privy Chamber) because it was believed that this was proof that the Sultans were caliphs of the Prophet Muhammed. On the 12th day of Ramadan, the relics were taken to another chamber for just two days so that the Has Oda could be washed with rose water. The Sultan performed his morning prayers in this chamber on the 15th day of Ramadan, and then the Hırka-i Saadet procession, convening in the courtyard and consisting of administrators and wise men, entered the chamber. After the Sultan symbolically washed a sleeve of Prophet Muhammed's cloak, called the "Bürde-i Saadet", with holy water in a golden bowl, they would touch their faces on the cloak. Then the state dignitaries left, and the women of the harem, especially the Queen Mother would come to the Has Oda and see the Hırka-i Saadet in the presence of the Sultan. In addition to the eve and holiday processions on religious occasions, ceremonies of kissing hands, feet, and skirt would be organized according to the cülüs protocol, and the state officials, including the Grand Vizier and şeyhülislam, would express their respect to the Sultan in this way.

The Sultan's official and private residences: Enderun and Harem

The Sultan-based daily life of the palace concentrated around the Enderun and Harem. The death or dethronement of a Sultan caused extensive staff changes in the Enderun and Harem quarters; therefore, a momentary carelessness by a Grand Vizier or a youth who was receiving training to become a state official could change his life drastically.

yaşa!" sesleriyle geçen saltanat kafilesi, düzeni hiç bozmayarak ilerlerdi. Kalabalık kafileyi önceleri at üstünde, daha sonraları arabadan halkı ara ara selamlayan padişah izlerdi.

En önemli törenlerden biri, 1481'de ilk olarak II. Beyazıt için ve 1918'de son olarak Vahdeddin için gerçekleştirilen, 350 yıllık bu süreçte protokolü pek az değişikliğe uğramış "cülüs" (tahta çıkma) törenleridir. Eski padişahın buyruk ve atamaları ölümüyle birlikte geçersiz kaldığından, cülüs törenlerinin eksiksiz biçimde gerçekleştirilmesi devletin devamlılığının güvencesiydi.

Ölen padişahın giysi ve eşyaları bohçalar içine konur, adı üzerine yazılarak sarayın hazinesinde saklanırdı. Bugün Topkapı Sarayı'nın giyim-kuşam koleksiyonu, dış kaftan, çorap, maşlah, şalvar, tılsımlı gömlek, cüppe, harmani gibi sultan giysilerinden oluşan 1500'ü aşkın eşyayı kapsıyor. Saray bünyesinde kurulmuş olan hassa atölyelerinde üretilen kemha, kadife, çatma, diba, atlas, tafta, çuha gibi kumaşlardan yapılan giysilere ek olarak Osmanlı sultanları Batının ünlü dokuma merkezlerinden gelmiş, ya da Hint, İran, Mısır kökenli ipekli ve pamuklulardan oluşan zengin bir giysi koleksiyonuna sahiptiler.

Cülüs kutlamalarının bölümleri arasında, önceki padişahın ölümünün duyurulması, dua, biat, bahşış dağıtımı, kılıç ve valide alayları bulunurdu. En görkemli bölüm Topkapı Sarayı'nın Babüssaade denilen iç kapısının önündeki revaklı alanda gerçekleştirilen cülüs töreniydi. Yeni padişahın görkemli bir törenle tahta çıkmasının ardından ölen padişahın cenaze alayı yapılır; bir gün sonra ise, yeni padişahın annesi valide alayı ile saraya getirilirdi. Padişah, eğer yaşı uygun ise, cülüsü izleyen günlerde sakal bırakmaya başlardı. Sonraki haftanın uğurlu sayılan bir gün ve saatinde kılıç alayı düzenlenir, sultanın tahta çıktığı gün, her yıl bayram olarak kutlanırdı. 19. yüzyıldan itibaren törenler sırasında Boğaziçi'deki yalıların saçaklarına karpuz fenerlerin asıldığı, Boğaz'da sallarda havai fişek, çarkifelek, püskürtme ve çanak mehtapları ile ışıklı gösterilerin düzenlendiği, cülüs donanmalarının gerçekleştirildiği biliniyor.

Tahta çıkan yeni padişahın gösterişli bir kortejle saraydan çıkıp Eyüp Sultan türbesinde kılıç kuşanması ve Fatih'in türbesini ziyaret etmesi yasalaşmış bir gelenektir. Kılıç alayları, yeni padişahın sarayın dışına ilk kez çıkıyor olması nedeniyle her zamankinden daha canlı yapıldı. Türbe ziyaretinin ardından, kutsal emanetlerin bulunduğu Hırka-i Saadet dairelerinden getirtilen Hz. Muhammed, Hz. Ömer, Osman Gazi ya da Yavuz Sultan Selim'e ait kılıçlardan birisi

An aristocratic life did not exist in the Ottoman system. Daily life did not include numerous feasts, balls, weddings, or concerts. The most unique aspects of Ottoman Palace life were the Enderun School and the Harem. The Enderun School was established in the courtyard of the Sultan's official residence to train youth to become state officials or Sultan's servants for daily works. The Harem had a population of 700.

Enderun students were trained to be gentlemen, and at the same time to carry out daily functions for the Sultan. For example, they set up the Sultan's dinner table, opened the lids of dishes, dressed him, prepared his sherbet (a cold drink of sweetened and diluted fruit juice), cut his nails, protected his turban, and held the harness when the Sultan rode a horse. The students also entertained the Sultan in the courtyards with various contests and races. In 1832 the Enderun organization was abolished.

The javelin contest, organized between the "okra group" and "cabbage group", was a palace tradition dating back to the assignment of Çelebi Mehmet as the governor of Amasya. Each Enderun student who mastered riding, sword, and javelin games, and succeeded in the war exercises, which lasted for five to ten days, was awarded a horse. The Sultan knew each student personally, and assigned 40 deserving graduates the job of maintenance of the Sofa-i Hümayun, the Sultan's private courtyard, and the Has Oda, the Sultan's official residence. The Sultan met in his residence with his sons, harem masters and viziers, and sometimes passed the night there. From the cellar and treasury dormitories in the courtyard between the Treasury and Has Oda the Sultan's food and drinks were served.

Meals at the Ottoman palace were planned according to fixed rules, rarely changing over hundreds of years. Beyazıt II made an addition to his father's rule "The Sultan must eat alone", and also ordered that the service should be on gold and silver plates and bowls. It was later changed for fear of poisoning. Gold and silver were replaced by celadon porcelain sets, which were thought to reveal poison by a change of colors in the designs.

Meal times were also maintained in the order determined by Beyazıt II. According to the rule, the Sultan and palace people would have breakfast after morning prayers, "mütegaddi" (lunch) at forenoon, and "müteaşşi" (dinner) before sunset. Meal times were announced by the military band in the Council Square. Since there were separate cellars and organizations in the Harem and Enderun,

şeyhülislam gibi dince önemli sayılan kişiler tarafından padişahın kemerine bağlanırdı.

Yavuz Sultan Selim'in Suriye-Mısır seferinde ele geçirip İstanbul'a getirdiği kutsal emanetler, Has Oda'da altın ve gümüş çekmeceler içinde itinayla saklanıyordu. Çünkü padişahların peygamber halifesi olduklarının bu emanetler aracılığıyla kanıtlandığı düşünülüyordu. Ramazan ayının 12. günü Has Oda'nın gül suları ile yıkanabilmesi amacıyla emanetler sadece 2 günlüğüne başka bir daireye götürülürlerdi. Padişah, 15. günde sabah namazını bu odada kılar, ardından saray meydanında toplanan yönetici ve din bilginlerinden oluşan Hırka-i Saadet alayı alınırdı içeriye. Padişahın "Bürde-i Saadet" olarak anılan hırkanın bir yenini altın bir kap içindeki zemzemle sembolik olarak yıkamasının ardından hırkaya yüz sürülürdü. Devlet protokolü ayrıldıktan sonra Harem dairesindeki kadınlar başta valide sultan olmak üzere Has Oda'ya gelir ve padişahın önünde Hırka-i Saadet'i ziyaret ederlerdi. Dini bayramlarda arife alayı ve bayram alayı gibi adetlerin yanı sıra, cülüs töreni protokolüyle el, ayak, etek öpme törenleri düzenlenir; sadrazam ve şeyhülislam da dahil olmak üzere tüm devlet ileri gelenleri padişaha saygılarını bu yolla gösterirlerdi.

Sultanın resmi ve özel ikametgahı: Enderun ve Harem

Sarayın sultan merkezli gündelik yaşamının en belirginleştiği alanlar Enderun ve Harem'di. Bir padişahın ölümü ya da tahttan indirilmesi Enderun ve Harem dairelerinde geniş kadro değişikliklerine neden olurdu. Bunun gibi sadrazam ya da içoğlanının bir anlık gafleti yaşamını köklü biçimde değiştirebilirdi.

Osmanlı'da bir soylular sınıfı yoktu; o nedenle sarayda hanedan ve soyluluk mensuplarının sayısız ziyafetlerinin, balolarının, düğün ve konserlerin aktığı bir iç gündelik yaşam mevcut değildi. Devlet bürokrasisine eleman yetiştiren Enderun mektebinin padişahın selamlık dairesi olan Enderun avlusunda faaliyet göstermesi, bu okulda yetişenlerin içoğlanı olarak sultanın gündelik hizmetlerini yerine getirmeleri ve 700 kişilik nüfusuyla Harem, Osmanlı saray yaşamının en özgün yanlarıydı.

İçoğlanları, bir yandan beyefendi gibi yetiştirilir, bir yandan da sultanın sofrasını kurma, yemek kabının kapağını açma, giydirme, şerbetini hazırlama, tırnaklarını kesme, sarığını koruma, ata binerken dizginlerini tutma gibi günlük hizmetleri üstlenirlerdi. Enderun teşkilatının dağıtıldığı 1832'ye kadar içoğlanları Topkapı Sarayı'nın bahçelerinde cirit, lobut, savaş oyunları, tomak, top oyunları, yarışmalar yoluyla sultanları da eğlendirdiler.

the serving could be done in about one hour by the concubines or students.

The breakfast menu of Sultans consisted of bread, warm milk, butter, cream, honey, eggs, various types of cheese and jam, boiled meat, pastry, coffee and sherbet. The meals were first tasted by the chief cooks, and then the lids were sealed and handed over to the head of cuisine. A spread embroidered with silver, a silver chair, a silver tray, a sofa with soft cushions, and a cover to be used as a napkin were brought. Silver under-plates, jeweled salt and pepper shakers, and a cinnamon shaker were placed on the tray, together with a crystal lemon squeezer, bowls of caviar, syrup, sherbet, spoons made of mother of pearl and decorated with diamond or coral, and hand towels made of thin muslin. The spoons were replaced after each dish, and the courses were served in a certain order by 55-60 students with towels on their arms. The dining sets were the richest examples of handcrafts either made in the workshops of the palace, or purchased outside.

During meals, which took about 45 minutes, the rikabdar ağa (syrup holder) stood behind the Sultan and drove away flies, the head of cuisine opened each sealed dish and tasted it, and the chief doctor was in attendance. Stories of heroism were told,

Bamyacılar-lahanacılar adı altında düzenlenen cirit karşılaşmaları, kökeni Çelebi Mehmed'in Amasya Valiliği'ne kadar uzanan bir saray geleneği idi. Biniçilik, kılıç kuşanma, cirit gibi oyunlarda ustalaşan içoğlanları arasından beş-on gün süren savaş oyunlarını başarıyla tamamlayanlar, birer atla ödüllendiriliyordu. Sultan, içoğlanlarını tek tek tanır, bunlardan Enderun mektebinin en üst aşamasına gelen ve sultanla birlikte olmaya hak kazanan 40 adet ağa, sultanın özel avlusu olan Sofa-i Hümayun taşılığı ve Has Oda'nın bakımından sorumlu tutulurdu. Enderun'da sultanlara ait en önemli oda olan Has Oda ise onların saray selamlığındaki özel ikametgahı idi. Sultan burada şehzadeleri başta olmak üzere diğer Enderun ağaları ile görüşür, eğlenir, vezirlerini kabul eder, bazen de gecelerdi. Hazine ile Has Oda arasındaki avlu kenarında bulunan kiler ve hazine koğuşları, sultanın her türlü yemek ve ikram hizmetini sağlıyordu.

Osmanlı sarayında yemek düzeni, uzun yüzyıllar boyunca çok az değişen kurallarla biçimlendi. II Bayezid'in, babası tarafından konulan "hükümdar tek başına yemek yer" kuralına eklediği, yemek servisinin altın ve gümüş kaplarda yapılması şartı, daha sonra zehirlenme korkusu nedeniyle değiştirildi. Altın ve gümüşlerin yerini, zehiri desenlerindeki rengin değişmesiyle göstereceği düşünülen seladon porselen takımlar aldı.

and dwarfs entertained the Sultan. Selim III had dinners especially in the Harem where concubines served and musicians played music.

The purpose of the Harem, the most mysterious part of the Ottoman Palace, was mainly to maintain continuity of the dynasty. In it were the Queen Mothers, woman masters, and countless concubines, such as the haseki (wife giving children to the Sultan), gözde (favorite), and ikbal (future wife). There was a strict hierarchy in the Harem. Some chambers were reserved for the Harem masters and Sultan's sons, who always feared for their lives despite the precautions taken after the reign of Ahmet I. Even though an ascending Sultan's mother might have been a concubine or slave, she was treated as the Queen Mother. As an indication of that, the Sultans' mother moved from the Old Palace to the Topkapı Palace in a ceremony called the Queen Mother's procession. That procession was the only ceremony in the palace that was dedicated to a woman. The cradle ceremonies were held when there was a birth in the Harem. They were recorded in the book of registry together with other ceremonies. There was a tradition of sacrificing three animals for a Sultan's child and five animals for an heir apparent. The celebrations for an heir apparent were not limited to sacrifice. The Enderun was decorated with oil lamps and students performed shows. The fleet made a procession and festivities were organized in İstanbul. A haseki or gözde who gave birth was also honored. A special room with a satin quilt was prepared in the Harem. The mosquito net was embellished with nazarlıks (beads to avert the evil eye), amulets, and precious gems like ruby, emerald or pearl. Cradle processions were arranged by the Queen Mother on the fifth day after the birth and by the Grand Vizier on the sixth. The cradle, which was prepared for the newborn and covered with gold and silver, was brought from the Old Palace to the Topkapı Palace in a great ceremony, together with the quilt, the cradle cover with silver embroidery, and presents for the mother. After the cradle procession, the wives of state officials, with their colorful outfits, scarves, flowers and candy boxes, visited the Queen Mother.

Except for religious holidays and ceremonial days, it is known that the Sultans frequently went riding for hunting or recreation, and that they visited kiosks, summerhouses and gardens built for that purpose. It has even been a subject for stories that the Sultans, especially Osman III after 50 years of secluded life, took trips in disguise. Summer vacations in various palaces, kiosks or summerhouses for a few days or even months were customary,

Saray öğünleri de II. Bayezid tarafından belirlenmiş olan düzende sürüyordu. Sultanın ve saray halkının, sabah namazından sonra kahvaltı yapması; kuşlukta "mütegaddi" denilen gündüz yemeğini, güneş batmadan sofradan kalkmak kaydıyla "müteaşsi" denilen akşam yemeğini yemesi kuraldı. Öğün vakitleri Divan Meydanı'nda mehterhane çalınarak duyuruluyordu. Hem Harem'de, hem de Enderun'da ayrı birer kiler ve kiler örgütü olduğu için bir saat kadar süren yemek teşrifatı cariyeler ya da içoğlanları tarafından yapılıyordu.

Sultanların kahvaltı menüsü, has ekmek, sıcak süt, yağ, kaymak, bal, yumurta, türlü peynir ve reçeller, söğüş et ve börek çeşitleri, kahve ve şerbetten oluşurdu. Kuşlukta çinicibaşılardan hazırladığı yemek türleri, önce ahçıbaşılarına tattırılır, her birinin kapakları mühürlenerek kilercibaşı tarafından alınırdı. Sultanın yemek yiyeceği yere ağır sırma işli bir yaygı, gümüş iskemle, gümüş tepsi, yumuşak minderli kısa sedir ve dizine sermesi için makrama yerleştirilir; tepsiye gümüş sahan altlıkları, mücevherli tuzluk, biberlik, tarçınlık, kristal limonluk, havyar, şurup ve şerbet kaseleri, pırlanta işli veya mercan saplı sediften soğukluk kaşıkları, ince tülbenkten el bezleri yerleştirilirdi. Her yemekte kaşık değiştirilir ve yemekler kollarında havlular taşıyan 55-60 içoğlanları tarafından belirli bir sırayla sofraya getirilirdi. Yemek takımları, gerek sarayın atölyelerinden, gerekse dışardan alınan işleme sanatının en zengin örneklerinden oluşuyordu.

En az kırkbeş dakika süren yemekte rikabdar ağa sultanın arkasında yelpaze ile sinek kovar, kilercibaşı her kabın mührünü açıp önce tadar, yemekte hekimbaşı hazır bulunurdu. Yemek sırasında kahramanlık öykülerinin anlatılmasına, cücelerin maskaralık yapmasına sıkça rastlanırdı. Özellikle akşamları Haremde yemek yiyen III. Selim'in servisini cariyeler yapar, bu sırada hanendeler fasıl geçerlerdi.

Valide Sultanları, kadınefendileri, haseki, gözde, ikbal gibi sayısız cariyeleriyle Osmanlı sarayının en gizemli bölümünü oluşturan Harem'in gündelik yaşamı, bütünüyle hanedanın sürekliliğini sağlamaya yönelikti. Oldukça katı bir hiyerarşinin bulunduğu Harem'in bazı bölümlerinde, I. Ahmet'ten sonra alınan bazı önlemlere karşın yaşamlarından çoğu kez emin olamayan şehzadeler ile Harem ağaları yaşardı. Tahta çıkan sultanın annesi cariyeye ve köle kökenli olsa da, bir tür ana kraliçe niteliği kazanıyordu. Bunun bir göstergesi valide sultan alayı adı verilen törenlerle sultanın annesinin Eski Saray'dan alınması ve Topkapı'ya getirilmesiydi. Valide alayları, sarayda bir kadın için düzenlenen tek tören olma özelliği taşıyordu.

Programı tefrişat defterine girmiş törenler arasında olan beşik alayları ise Harem'de doğum gerçekleştiğinde yapılırdı. Doğan çocuk şehzade ise beş, sultansa üç kurban kesmek gelenek olmuştu. Şehzade doğumlarında kutlamalar, bununla sınırlı kalmıyor, Enderun kandillerle süsleniyor, içoğlanları müsamerre düzenlerken, İstanbul'da donanma ve şenlikler yapılıyordu. Doğum yapan haseki ya da gözde de onurlandırılırdı. Sarayın Harem Dairesi'nde lohusa odası kurulur, cibinlik yakut, zümrüt, inci gibi değerli taşlarla, nazar boncukları ve hamailerle süslenir, atlastan yorgan serilirdi. Doğumdan beş gün sonra yapılan valide sultan beşik alayı ile ondan bir gün sonraki sadrazam beşik alaylarında, yeni doğan çocuk için hazırlanan altın ve gümüş kaplı beşik, yorgan, sırmalı beşik örtüsü ve lohusa için hazırlanan hediyeler Eski Saray'dan törenle Topkapı'ya getirilirdi. Renk renk giysiler, yemeniler, çiçek bahçeleri ve şekerleme kutuları ile çok canlı bir görüntü veren beşik alayından sonra devlet ricalinin eşleri valide sultanı ve hasekiyi ziyaret ederlerdi.

Sultanların bayram, selamlık ve arz günleri dışında sık sık av, dinlenme amacıyla binış denilen geziler yaptıkları; bu amaçla yapılmış köşk, kasır ve bahçeleri ziyarete gittikleri bilinir. Özellikle 50 yıl kafes hayatı yaşadıktan sonra tahta çıkan III. Osman gibi padişahların sık sık tebdil gezmeleri masallara bile konu olmuştur. Gerek bu geziler, gerekse sultanların Enderun ve Harem ahalisiyle birlikte her yaz, muhtelif semtlerdeki saray, kasır ve köşklere birkaç gün ya da aylarca gitmeleri olağandı.

Resmi törenler gibi şatafatlı olmayan bu tür geziler, daha duyurulmadan, araba ya da kayıklarla gerçekleştirilirdi. Lale Devri'nde (1718-1730) özellikle yaygınlaşan geziler, 19. yüzyılın ortalarına kadar, Harem için de düzenlendi. Sultanevendilerin, kadın efendilerin, ikbal ve kalfaların tümünün katılması mümkün olmadığından, ilkbahar, yaz aylarında cuma günleri yapılan günübürlük gezilere gruplar halinde gidilirdi. Hasbahçe ve mesire ziyaretleri öncesinde, Harem halkının halvet denilen saray bahçesine çıkıp hava almasında olduğu gibi, önceden önlem alınır, sıradan kadınların sokağa çıkması hoş karşılanmazken Harem'e tanınan bu ayrıcalık için her seferinde buyruk çıkartılarak, sanki pek onaylanmıyormuş havası verilmeye çalışılırdı.

Lale Devri'nde mesire yerlerinde çadır kurma adeti yaygınlaştı. Oba denilen büyük çadırın süslemesinde nakışlı çergeler, halvet sokağı denilen perdeler, çadır tozluğu, yastık, minder, perde gibi eşyalar kullanılıyordu. Başkatibe tarafından bir gün önce grup-

together with everyone from the Enderun and Harem.

Though not so ostentatious as the official processions, these trips were in carriages or boats and were not announced to the public. Trips were also arranged for the Harem and were quite popular, especially in the Tulip Period (1718-1730) and until the mid-19th century. Since it was not possible for all the women of the Harem to go on trips together, they would go for daily trips in groups on Fridays in the spring and summer months. They took great precautions before these trips to the country, just as they did when going outdoors to the palace gardens to take fresh air. While it would not be tolerated for ordinary women to go out, the residents of the Harem were privileged; nevertheless, the palace would issue a decree every time those women did go out, pretending it was marginally approved.

It was customary to put up tents in the country during the Tulip Period. The big tent was decorated with embroidered marquees, curtains, covers, cushions, and pillows. The day before the trip, the chief secretary would divide the Harem people into groups. After the Queen Mother's inspection of outfits, they would give their canteens and velvet covered silver cases to the Harem masters, and start for the trip in carriages. The day's entertainment would sometimes end with theatrical shows, or watching wrestlers or listening to a musical performance from a distance.

One outcome of changing palace life after the modernization in 1703 was moving to the palaces on the Bosphorus coast, first to Beşiktaş and Çırağan Palaces, and then to the Dolmabahçe Palace. Built to replace the Beşiktaş Palace during the Tanzimat Period in the reign of Sultan Abdülmecid, the Dolmabahçe Palace (1855) had significant differences from the Topkapı Palace with its monumental architecture and surface decorations. As with all of society, daily life in the palace tended to gain more personal and secular features. The traditional elements like the Janissary corps and Enderun School were already buried in history, and Palace culture became more integrated with the waterside residences of the Bosphorus. The state affairs shifted to Bab-ı Ali to a great extent. The center of protocol was no longer the courtyards in the new palace, but chambers and halls. The heirs who had been locked up in the Harem for centuries gained freedom. This monumental building, which was a typical example of the seaside palaces, still emphasized the dynasty's position as the head of the people, though the time of palaces was coming to an end.

Musicians / Müzisyenler

lara bölünen Harem ahalisi, valide sultanın giysileri denetlemesinin ardından mahfazalı suluklarını, kadife kaplı üzeri armalı gümüş çantalarını Haremağalarına verip arabalarla mesire yerine giderlerdi. Eğlence, bazen kafes arkasından ortaoyunu ya da araba içinden çayır güreşi seyredilmesi, uzaktan fasıl dinlenmesi ile sona ererdi.

1703'den sonraki modernleşme döneminde değişen saray yaşamının bir ifadesi de Boğaz kıyılarına, önce Beşiktaş ve Çırağan, ardından da Dolmabahçe saraylarına taşınması oldu. Sultan Abdülmecid'in Tanzimat düzeni ile birlikte Beşiktaş Sarayı'nın yerine yapılan Dolmabahçe Sarayı (1855), anıtsal mimarisi ve dış cephe süslemeleriyle Topkapı Sarayı'ndan önemli farklar gösteriyordu. Gündelik yaşam, toplumun tamamında olduğu gibi sarayda da biraz daha kişisel ve dindışı özellikler kazanmaya başlamıştı. Yeniçeri ocağı, Enderun okulu gibi geleneksel öğeler çoktan tarihe gömülmüş, Saray, Boğaziçi yalı kültürüyle daha fazla bütünleşmişti. Devlet işleri ise önemli ölçüde Bab-ı Ali'ye kaydırıldı. Yeni sarayda protokolün merkezi, avlular değil, artık oda ve salonlardı. Yüzyıllar boyunca Harem'de kapalı tutulan şehzadelere bağımsızlık verildi, sahil saray türünün özgün bir örneği olan bu anıtsal yapıyla hanedan, saltanatının sonuna yaklaşıp da, toplumun zirvesindeki konumunu açıkça vurgulamış oluyordu.

ANCIENT CITIES & THEATERS

ANTİK KENTLER VE TİYATROLARI

WRITTEN BY / YAZAN

DR. ŞENGÜL AYDINGÜN

Archaeologist / Arkeolog

PHOTOGRAPHS / FOTOĞRAFLAR

HALDUN AYDINGÜN, AYDIN KUDU, YUSUF TUVI

ENG People who have been to concerts at the ancient theaters in Ephesus or Aspendus know very well that one cannot help imagining those who had been there hundreds or even thousands of years ago. If your seat is in the back rows at the Ephesus Theater, the lights along the harbor street will change into the oil lamps of ancient times, and the clothes of today will transform into the grandiose togas and elegant sandals of aristocracy. You find yourself thousands of years later witnessing a new event in a theater, which used to be a significant element in the social life of a classical era.

There are about 150 ancient theaters in our country, including those used for concerts today. This figure surpasses the total number of theaters both in Greece and in Rome. In Turkey the structures of the ancient theaters were built according to their origins regarding the geography and the historical formation of the cities in which they are located. The common element between Patara's theater, which is half buried in sand today, and Termessus's theater, which overlooks mountains, is their origin.

Theaters were born out of the ancient people's needs to watch animal fights, sing songs, read poems, and dance. In order to perform such activities in an arranged area they first put rows around a circular place called an orchestra. Then they developed a seating arrangement so that the back rows could see the stage. In time, the seats were covered with wood, marble or stone, and thus permanent theater structures were created.

TR Efes ya da Aspendos antik tiyatrolarında verilen konserlere katılanlar bilir. İnsan burada kendisinden yüzlerce, hatta binlerce yıl önce oturmuş olanları düşünmeden edemez. Efes tiyatrosunda, yeriniz arka sıralardaysa liman caddesindeki ışıklandırmalar gözünüzde birden eski çağların yağ kandillerine dönüşmüştür. Günümüzün giysileri, yerlerini asillerin gösterişli togalarına ve zarif sandaletlerine bırakır. Klasik dönemin toplumsal yaşamının önemli bir parçası olan tiyatrodaki binlerce yıl sonra yeni bir etkinliğe tanıklık edersiniz.

Yurdumuzda, bugün konserler için kullanılanlar da dahil 150 civarında antik tiyatro olduğu biliniyor. Bu sayı hem Yunanistan, hem de Roma'dakilerin sayısını aşıyor. Antik tiyatroların hepsinin buldukları kentin coğrafyasına, tarihsel dokusuna göre özgün biçimler aldıklarını görüyoruz. Patara'nın bugün yarıya kadar kuma gömülmüş tiyatrosuyla, Termessus'un dağlara tepeden bakan tiyatrosunu buluşturan ise çıkış noktalarıdır.

Tiyatrolar antik çağ insanların hayvan dövüşlerini izlemek, şarkı söylemek, şiirler okumak, dans etmek gibi ihtiyaçlarından doğdu. Bu etkinliklerin düzenli bir alanda gerçekleşmesi için önce orkestra adı verilen yuvarlak bir mekanın etrafına sıralar yerleştirildi. Sonra arka sıralardakilerin sahneyi görmesini sağlayacak bir oturma düzeni geliştirildi. Zamanla oturma sıraları ahşap, mermer ya da taşla kaplanarak kalıcı tiyatro yapıları oluşturulmaya başlandı.

Tiyatrolarda ilk oyunlar şarap tanrısı Dionysos'un

The earlier plays in theaters were related to festivities held in honor of the wine god Dionysus. People wearing he-goat skins would sing and dance together on such occasions. The birth of tragedy was in 543 B.C. when a director, named Thespis, added an actor speaking on stage apart from the chorus. Thus, theater was less monotonous, and plays became livelier. The number of actors continued to increase. The subject matters diversified. Costume and decor gained importance, and costly settings enriched the visual aspect of plays. The interest in theater declined in the 5th century B.C. when the people of Greece and the Anatolian coast fell into poverty due to the Peloponnesos Wars against the Persians. It became difficult to pay the costs of costumes and scenery, and the wages of a large cast. So, they started putting on more humorous but less costly plays, instead of serious dramas.

Public Life and ancient theaters

In the Hellenistic period, theater was a significant means for defining and emphasizing the ideals of citizenship and moral virtue. The plays aimed not only to entertain, as was the case in the era of the Roman Empire, but also to contribute to political training. Going to the theater was uplifting for

şerefine yapılan şenliklerle ilgiliydi. Bu şenliklerde teke postu giymiş insanlar bir arada şarkı söyler ve dans ederlerdi. Tragedinin asıl doğuşu ise İÖ 543 yılında Thespis isimli yönetmenin sahneye korodan ayrı olarak tek başına konuşan bir oyuncu eklemesiyle mümkün oldu. Böylece tiyatro durağanlıktan kurtuluyor ve eser canlanıyordu. Giderek oyuncu sayısı arttı. Tiyatro konuları zenginleşti; kostüm ve dekor önem kazanmaya başladı. Masraflı dekorlar oyunun görseelliğini zenginleştirdi.

İÖ 5. yüzyılda Yunanistan ve Anadolu kıyısı halkının Perslerle yapılan Peleponnez savaşları nedeniyle yoksullaşması, tiyatroya olan ilgiyi azalttı. Dekor, kostüm giderleri gibi, kalabalık kadronun ücretleri de ödenemez hale geldi. Artık ağır edebi oyunlar yerine, halkı güldüren, masrafı az oyunlar sahneye konuyordu.

Kamusal yaşam ve antik tiyatrolar

Helenistik dönemde tiyatro, yurttaşlık idealinin, ahlaki erdemın tanımlanmasının ve işlenmesinin önemli bir aracıydı. Oyunlar daha sonra Roma İmparatorluğu döneminde olduğu gibi yalnızca eğlendirmeyi değil, politik eğitime katkı sağlamayı da hedefliyordu. Tiyatroya gitmek, topluluk ruhunu yüceltmek

Knidos: The functional features of theater buildings were finely finished. The theaters in seaside cities had a harmonious appearance with the sea in the background. / *Knidos: Tiyatro yapılarının işlevsel özellikleri, ince bir duyarlılıkla tamamlanıyordu. Kıyı kentlerindeki tiyatrolar, geri plandaki denizle uyumlu bir görünüm oluşturlardı.*

community spirit. Many writers point to the fact that seating arrangements in ancient theaters was an expression of the concept of democracy, equality among citizens, and the social unity of a city. Theatrical performances brought together poetry, culture, religion, and philosophy in perfect synthesis.

When Anatolia was under Roman rule between 27 B.C. and 395 A.D., the new building techniques and engineering methods entirely reflected Roman characteristics. As professor Ekrem Akurgal pointed out, the most important achievement of Roman theater architecture was to turn the theater into a self-sufficient interior space. The Hellenistic theater was integrated with the city and the landscape. For instance, the seats at the theater at Ephesus in Hellenistic times were higher than the environment, and the back wall of the stage was lower, making it possible to see the whole city from the seats. The audience could watch the city and the sea from the top of the building. By contrast, with the new building style, started in the Roman era, the audience found themselves completely isolated from the outside world and confined to a specific area. They were cut off from the outside so that they could concentrate solely on the show. In short, the theater building started to take its present shape.

Since they put great importance on collective life, each Roman city had a theater and a public bath. The theater of Aspendus, which was designed in the 2nd C. by architect Zenon, son of Theodorus, is today one of the best preserved among the theaters bearing these typical characteristics. Authorities and certain designated people were in a race to create new festivities in the Roman era, the purpose of which was to keep thousands of unemployed people in Roman cities under control. The events were attended not only by the citizens and invited dignitaries, but a big crowd of city people. They were repeated at regular intervals, and thus became traditional in time. Renowned for his research on Anatolian archeology, David Magie found more than one hundred names of festivals and city contests. For example, they were conducting 15 different festivities in *Termessus* in the 3rd C. The names of those festivities were associated with gods, emperors, or generous founders. The origin of the *Balbilleia* festivity in Ephesus was a gift of *Balbillus*, who was governor of *Claudius*.

The interest shown in tragedy and comedy in ancient Hellenistic times began to change in the Roman era, together with a changing life style, literary plays were replaced by violence and bloody shows.

anlamını taşırdı. Pek çok yazar antik tiyatroların oturma düzeninin demokrasi anlayışının, yurttaşların eşitliğinin, toplu ve merkezi yanıyla kentin toplumsal birliğinin ifadesi olduğuna dikkat çeker. Yapılan gösterilerde şiir, kültür, din, felsefe olağanüstü bir sentezle bir araya getirilirdi.

Roma çağında (MÖ 27-MS 395) Anadolu, bu imparatorluğun egemenliği altındayken, mimaride uygulanan yeni yapı teknikleri ve mühendislik yöntemleri tamamen Roma karakterini yansıtır. Ekrem Akurgal'ın da vurguladığı gibi Roma tiyatro mimarisinin en önemli başarısı tiyatroyu kendi kendine yeterli bir iç mekan haline getirebilmiş olmasıdır. Helen tiyatrosu, onu çevreleyen kent ve manzara ile bütünleşmişti. Örneğin Helenistik dönemde Ephesos'taki tiyatrodaki oturma yerlerinin çevreye göre daha yüksek, sahnenin arka duvarının ise alçak oluşu, tüm oturma yerlerinden kentin görünmesine izin veriyordu. Seyirciler sahne binasının üstünden kenti ve denizi seyredebilirlerdi. Buna karşılık Roma Çağında başlayan ve tamamen yeni olan inşa tarzıyla seyirciler kendilerini dış dünyadan ayrılmış ve belirli bir alana kapatılmış buldular. Dış dünya ile ilişkili kesiliyor, artık tümüyle gösteriye yoğunlaşıyordu. Kısacası tiyatro binası yavaş yavaş bugünkü şeklini almaya başlamıştı.

Kent yaşamına, kamusal yaşama büyük önem verildiğinden her Roma kentinde, tiyatro ile hamam bulunurdu. Bugün tipik özellikler taşıyan tiyatrolar arasında en iyi durumda olan, Theodorus'un oğlu mimar Zenon'un 1S 2. yüzyılda tasarladığı Aspendos'tur. Roma çağında resmi görevliler ve özel kişiler yeni şenlikler yaratabilmek için yarışarlardı. Şenliklerin bir amacı da Roma kentlerinde bulunan binlerce işsiz denetim altında tutulabilmesi olurdu. Sadece yurttaşların ve davetlilerin değil, birçok kentin kalabalık seyircisinin hazır bulunduğu ve belli aralıklarla tekrarlanan kutlamalar giderek olağan hale geldi. Anadolu arkeolojisi konusundaki çalışmalarıyla tanınan David Magie yüzden fazla festival ve kent yarışması adı saptamıştır. Örneğin Termessos'ta 3. yüzyılda 15 kutlama yapılıyordu. Bu şenliklerin adları tanrılar ya da imparatorlarla, ya da cömert bir kurucu ile bağlantılıydı. Ephesos'taki Balbilleia kutlamalarının kökeninde Claudius'un bir valisi olan Balbillus'un armağanı bulunurdu.

Antik Yunan döneminde tragedya ve komedyaya

► *Termessus Theater: Due to the incline of the mountain, no radial corridors could be built. The audience had to enter the building from the top instead of a floor entrance, which was different from other theaters. / Termessus Tiyatrosu: Kurulduğu noktada dağın çok belirgin eğimi nedeniyle, yapıda radyal koridorlar açılmamış ve diğer tiyatrolardan farklı olarak seyircinin yapıya aşağıdan değil, yukarıdan girmesi sağlanmış.*

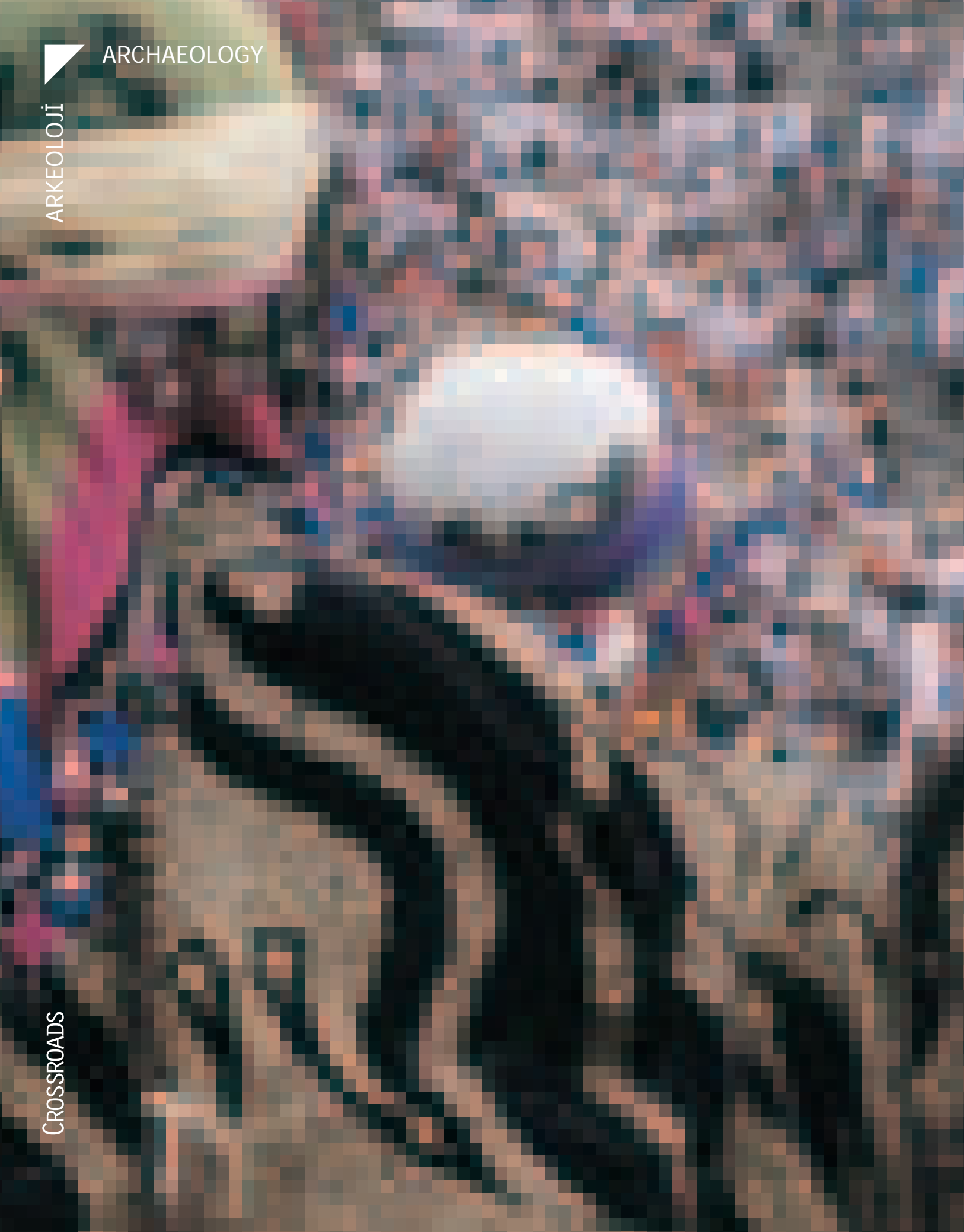

ARCHAEOLOGY

ARKEOLOJII

CROSSROADS

A Festival in the Ephesus theater / Ephesos tiyatrosunda bir festival.

The biggest novelty in shows brought about by the Roman era were the gladiator fights in which two men fought each other to the death, and others in which a man or wild animal fought against another animal.

The bloody shows, known in general as the gladiator games, became widespread when Rome invaded Anatolia; however, contrary to today's common belief, there were two distinct show types. In the first, professional gladiators engaged in fights according to predetermined strict rules. With a death rate of one in twenty, those games were not very much different from the boxing sport of today. Good gladiators getting rich and leading a long life was not uncommon at all. What's more, they received great respect just as today's sportsmen do.

The second type of show developing in the Roman era was a game in which gladiators and wild animals such as the lion, tiger, leopard, or bear would fight to the death. We sometimes find information about those games in the inscriptions at the city theaters. For instance, in an inscription found at the ancient theater of Sagalassos, the second biggest city of Psidia, it is mentioned that a gladiator named Tertellus fought against a lion, a panther, and a bear brought from Africa, and that he defeated them. Similar events were seen in the theaters of

gösterilen ilgi, Roma döneminde yaşam anlayışının değişmesiyle birlikte farklılaşmış; tiyatrolarda edebi oyunların yerini şiddet ve kan gösterileri almaya başlamıştı.

Roma İmparatorluk döneminin gösterilere getirdiği en büyük yenilik, insanların birbirleriyle ölümüne çarpıştırıldığı gladyatör dövüşleri, venationes (vahşi hayvanlarla insanların ya da hayvanların birbirleriyle yaptıkları dövüşler) oldu.

Genelde gladyatör oyunları diye bilinen kanlı gösteriler Roma'nın Anadolu'yu işgali ile yaygınlaştı. Ancak günümüzdeki yaygın kanının aksine birbirinden çok farklı iki gösteri türü vardı. Bunların birincisinde profesyonel gladyatörler, kuralları son derece disiplinli biçimde belirlenmiş olan kavgalara girişiyorlardı. Ölüm oranının 20'de 1 olduğu bu oyunlar günümüzün boks karşılaşmalarından çok da farklı sayılmazlardı. İyi gladyatörlerin zengin olup uzun bir ömür sürmeleri şaşırtıcı değildi. Hatta günümüzün sporcuları gibi büyük bir saygınlık da kazanıyorlardı.

Roma döneminde gelişen bir başka gösteri türü ise Venationes'ti. Bu gösterilerde gladyatörlerle aslan, kaplan, leopar, ayı gibi vahşi hayvanlar ölümüne mücadele ederlerdi. Oyunlarla ilgili bilgilere bazen kentin tiyatrosundaki yazıtlarda rastlanır. Örneğin antik Pisidia'nın ikinci büyük kenti olan Sagalassos

Selge, Myra, Perge, and Ephesus. They built wide entrance gates for the animals, and surrounding walls for the audience's safety.

The pipes and other water conveying systems made of fired clay, which we see in ancient theaters, were used to serve for another type of entertainment. During the long period of Roman peace, engineers developed new technologies to supply and discharge water to and from the orchestra pit in an endeavor to design brand new shows for entertainment. This technology enabled them to re-enact sea wars in addition to the bloody scenes of land wars. Another type of show was synchronized swimming performed by beautiful girls. Choreographed and accompanied by music, these shows thrilled the audiences. The floors of ancient theaters of Anatolian cities, such as Xanthos, Myra, Ephesus, Nysa, and Hierapolis, were covered with marble, and the necessary channels to supply and discharge water were built for such performances.

The most important concern in building a theater was the layout of the city. They took into consideration the topography and natural setting of the city in order to select the area with the best view and acoustics. During the ancient Hellenistic period in Anatolia, typical theater would rest on mountain slope due to ease of construction. One of the most beautiful examples is the Hellenistic theater of Pergamum, which was built with a sharp slope down from the acropolis. The architecture is astonishing, and is unique in the world. The height of this theater, which can hold an audience of 10,000, reaches 40 meters at the uppermost row. The sea, that is only a few kilometers away, can easily be seen from there.

The Hellenistic theaters of Ephesus and Miletus were repaired and used in the Roman era. With an audience capacity of 24,000 and 15,000 respectively, those buildings are in an extremely impressive state even today. But among the theaters dating to the Roman era, the ones in the very best condition are in Aspendus, Perge and Side.

The fundamental element in the construction plan of a theater was the orchestra where the plays were performed. Other important elements were the curving audience seats (cavea) and the corridors (parados) for entry and exit. Since the rows at Cavea were at the same time the foot rests of the higher rows, they used to add small projecting parts above the seats so that the people sitting in the back seats could rest their feet during very long

antik tiyatrosuna ait bir yazıtta, Tertellus adlı bir gladyatörün Afrika'dan getirilmiş aslan, panter ve ayı ile mücadele ettiği ve onları yendiğinden söz edilir. Aynı türde olaylar Selge, Myra, Perge, Ephesus tiyatrolarında da yaşanmıştır. Bu gösteriler için hayvanların girişini sağlayan geniş kapılar, seyircilerin güvenliği için de arenayı çepeçevre saran duvarlar yapılmıştı.

Antik tiyatroları gezerken rastladığımız pişmiş topraktan yapılan künk ve su taşıma sistemleri bir başka eğlence türüne hizmet edirdi. Uzun Roma barış döneminde mühendisler halkı eğlendirmek için yepyeni gösteriler tasarlarken, orkestra çukurunu suyla doldurup boşaltacak şekilde yeni teknolojiler ürettiler. Bu teknoloji sayesinde kara savaşlarının kanlı betimlemelerine ek olarak deniz savaşlarının da yeniden canlandırılması mümkün oluyordu. Bir başka gösteri, su içindeki güzel yüzücü kızlar tarafından yapılan senkronize hareketlerdi. Belirli bir koreografik düzenleme ve müzik eşliğinde yapılan bu gösteriler izleyicileri kendinden geçirirdi. Anadolu'da Ksantos, Myra, Ephesos ve Nysa, Hierapolis gibi kentlerin tiyatrolarının tabanları bu oyunlar için mermerle kaplanır, suyun doldurulup boşaltılması için gerekli su kanalları hazırlanırdı.

Tiyatro inşasında en çok dikkat edilen nokta kentin dokusuydu. Tiyatroların yeri seçilirken, o kentin morfolojisi, doğal yapısı, geri plan ve akustik göz önünde bulundurulurdu. Anadolu'nun Hellenistik döneminde tiyatroların sırtı inşa kolaylığı nedeniyle kentlerin dağ yamaçlarına doğru verildi. Akropolden aşağı doğru dik bir eğimle inşa edilen ve hayret verici bir mimariye sahip Pergamon'un Hellenistik tiyatrosu, bu durumun en çarpıcı örneğidir ve dünyada tektir. 10 bin kişi kapasiteli tiyatronun en üst sıraya kadar olan yüksekliği 40 metreye yaklaşır. Kilometrelerce uzaktaki deniz bile buradan görülebilir.

Ephesos ve Miletos Hellenistik tiyatroları ise Roma döneminde onarılarak yeniden kullanılmışlardır. 24 bin ve 15 bin seyirci kapasiteli bu yapılar, bugün bile son derece etkileyici durumdadır. Roma döneminden kalan tiyatroların en sağlam olanları ise Aspendos, Perge ve Side tiyatrolarıdır.

Tiyatronun inşa planının temel ögesi oyunların sergilendiği orkestraydı. Kavisli biçimiyle seyirci oturma yerleri (cavea) ile seyirci giriş-çıkışının sağlandığı koridorlar (parados) temel planda yer alan diğer öğelerdi. Cavea'daki oturma sıraları aynı zamanda üst sıradakilerin ayaklarını bastıkları yer olduğundan çok uzun gösterilerde oturma yerlerinin üstüne, arkada oturacak seyircinin ayağını koyabileceği ufak çıkıntılar eklenirdi. Kent ileri gelenleri için özel banklar ya da aslan pençeli ayakları olan mermer

Hellenistic Theater, Acropolis, Pergamum / Helenistik tiyatro, Akropolis, Pergamon

shows. Sometimes they also built special benches or marble monolithic seats with legs in the shape of lion's claws for notables of the city. The stages were on a high podium in front of the orchestra and against the audience. As in the Hierapolis Theater in Pamukkale, the inner and outer facades of the stages were sometimes decorated with theater masks, statues and reliefs. Behind the stage were the backstage rooms where the actors and chorus dressed, or the necessary tools and décor were stored. Priene theater, which has the oldest stage in our country, is one such example

The ancient theaters saw plays performed for thousands, sometimes 40,000 at a time. Such figures may seem surprising today, but they were common in those times. Like all other spectacular buildings, the ancient theaters served their time, and diminished gradually after influencing the Mediterranean world for more than one thousand years. While the public baths, agoras, and theaters were in the center of cities in the ancient era, they were replaced by churches with the spread of Christianity. The early Christians chose to stay away from or destroy the theaters where fellow believers had been exposed to inhuman treatment. Diminishing as of the 5th century AD, theaters were completely deserted by the 7th century. ▲

monolit koltuklar yapıldığı da olurdu. Orkestranın önünde seyirci oturma bölümünün karşısında yüksek podyumları olan sahne yapıları bulunurdu. Pamukkale'deki Hierapolis tiyatrosunda olduğu gibi sahne yapılarının iç ve dış cephesi zaman zaman tiyatro maskları, heykeller ve kabartmalarla süslenirdi. Sahnenin arkasında, oyuncuların ve koronun soyunma odalarının bulunduğu, araç-gereç ve dekor deposu olarak kullanılan kulisler yer alırdı. Ülkemizdeki en eski sahne yapısını barındıran Priene tiyatrosu bu süslemelerin bozulmadan günümüze ulaştığı örnekler arasındadır.

Binlerce seyircisi olan, bir seferde kırk bin kişinin izleyebildiği oyunlar sergilendi antik tiyatrolarda. Bugün için bize şaşırtıcı gelen bu sayılar o çağda olağandı. Bütün ihtişamlı yapılar gibi antik tiyatrolar da dönemlerini tamamladılar ve bin yıldan fazla süre Akdeniz dünyasında etkili olduktan sonra yavaş yavaş yok oldular. Antik Çağ'da kentlerin merkezini hamamlar, agoralar ve tiyatrolar oluştururken, Hıristiyanlığın yayılması ile birlikte kilise merkeze yerleşti. İlk Hıristiyanlar dindışlarının insanlık dışı muameleye maruz kaldığı tiyatrolardan uzak durmayı ya da bu binaları tahrip etmeyi seçtiler. İS 5. yüzyıldan başlayarak yavaş yavaş yok olmaya başlayan tiyatrolar, İS 7. yüzyıldan sonra tamamen terk edildiler. ▲

WHAT IS BEHIND HELVA?

UN, YAĞ, ŞEKER; HANI HELVA?

WRITTEN BY & PHOTOGRAPHS/ YAZI VE FOTOĞRAFLAR
SEVİM GÖKYILDIZ

Vice Chairman, Asc. of Cuisine Friends / Mutfak Dostları 2. Başkanı

ENG A unique aspect of living in a small town consists of the little surprises brought about by neighborhood customs and relationships. You may hear a knock on the door and see an arm reaching inside with a plate of helva (halva). A short chat at the door allows you to share the cares and news of your neighbor. The oldest member of your family will remind you that the helva plate must not be returned empty. Any food will serve

Helva, one of the most popular desserts of Turkish Cuisine, is more than just a dessert. When you knock on your neighbor's door to offer the helva you have just sauted, you are also asking them to share your joys or sorrows ...

the purpose ... some other dessert, fresh fruit from your garden, or a part of the meal you have just cooked.

The cooking and sharing of helva strengthens neighborhood relationships. For instance, the grief of death is alleviated when helva is made, distributed and eaten together. Other occasions for the sharing of helva include a birth, a wedding, a circumcision, the celebration of a newly purchased house, a party to welcome home a son returning from military service, children starting school, a diploma, going or returning from a pilgrimage, and religious holidays. There are countless reasons to make helva. That is why every traditional kitchen surely has a copper pot and a wooden spoon.

TR Küçük bir kasabada yaşıyor olmanın farklı yanı, komşuluk ilişkilerinin size hazırladığı sürprizlerdir. Ansızın kapınız çalınıp içi helva dolu bir tabak uzatılabilir içeriye. Kapı önünde yapacağınız ayaküstü sohbet, komşunuzun duygularını paylaşmaya yetecektir. Arkadan evin en yaşlısı helva tabağını boş çevirmemenizi hatırlatır size. Mutfakta ne varsa artık... Başka bir tatlı, bahçeden koparılmış meyve, ateşten yeni indirdiğiniz yemekten bir parça...

Helva kavurup dağıtmak, komşuluk ilişkilerini de tatlandırır. Ölüm acısı helvanın birlikte yapıldığı, dağıtıldığı ve mutlaka yenildiği bir süreçte azaltılmaya çalışılır. Sonra doğum, evlenme, sünnet, satın alınmış yeni bir ev, askerden dönen oğul, okula başlayan çocuklar, diploma, hacca gidiş, hacdan dönüş, dini bayramlar... Helva yapmak için öyle çok neden vardır ki... Zaten bu yüzdendir ya, geleneksel bir mutfakta her kadının bir bakır tenceresi ve bir tah-ta kaşığı mutlaka olur.

Helva sözcüğü Türkçe'ye Arapça "halaviyat" sözcüğünden gelip yerleşmiştir. "Halaviyat" tüm tatlıların ortak adıyken, "helva" daha çok undan ya da irmikten yapılan ve duyguların paylaşımına, dayanışmaya yarayan özel tatlıyı anlatır. Helvanın yapısında bulunan un, yağ ve şeker günümüzde "üç beyaz düşman" diye niteleniyor. Kentlerin masa başı işlere, otomobillere bağlı yaşam tarzı, bu üçlünün olabildiğince az tüketilmesini gerektiriyor. Ancak Fransızlar ünlü "Gallettes Bretonnes"larından nasıl vazgeçemezlerse, helvanın Türk mutfağındaki yeri-

The word "helva" is derived from the Arabic "halaviyat". While "halaviyat" is the common name for all desserts, "helva" denotes a special one, made mostly of flour or semolina, and whose main function is to bring people together and to reinforce the sense of community. The ingredients of helva – flour, butter and sugar – are called the "three white enemies" today. City life, which depends on desk jobs and cars, requires that those three should be consumed as little as possible; however, just as the French cannot give up their famous "Gallettes Bretonnes", helva could not possibly be replaced in Turkish cuisine. At least not in this century.

Helva was one of the most favorite specialties of palace cuisine. One of the three kitchens of the Topkapı Palace where meals were prepared for 4-5 thousand people each day was called the Helvahane (helva kitchen). In Ottoman Palaces helva used to be made with pekmez (grape molasses) or honey instead of sugar. The honey helvas sold in the

ni pastalara bırakması da düşünülmez. En azından içinde bulunduğu yüzyılda.

Saray mutfağının en gözde yiyeceklerinden birini oluşturmuştur helva. Topkapı Sarayı'nın her gün 4-5 bin kişiye yemek çıkarılan 20 bacalı üç mutfağından biri Helvahane mutfağıdır. Osmanlı Saraylarında helvalar şeker yerine pekmez ya da balla yapılır, o dönemde çarşıda satılan ballı helvalar, pekmezli helvaların iki misli pahalı olurdu. Bugün diyetisyenler tarafından daha sağlıklı olduğu için önerilen doğal şeker, Sultanların damak tadı için de uygundu anlaşılan.

Türk Mutfağının başlıca tatlılarından olan helva, sizi günlük yaşamın getirdiği sınırlamaların ötesine geçmeye zorlar. Komşunuzun kapısını vurup kavurduğunuz helvayı uzatırken acınızı ya da sevincinizi paylaşma isteğinizi de açığa vurmuş olursunuz.

A book written in the 15th century mentions about 15 different kinds of helvas. / 15. yüzyılda yazılmış bir kitapta 15 farklı helva türünden söz edilir.

Semolina helva has to be cooked over low heat until it turns a golden color. / İrmik helvası, kısık ateşte pişirilmeli, altın sarısı bir renk almalıdır.

market at that time would be twice as expensive as the pekmez helvas. It seems that natural sugar, recommended by dieticians today as healthier, was more to the Sultans' taste.

Helva-i Hakani (Sultan's Helva) was said to be the favorite dessert of Sultan Mehmet the Conqueror. A brief recipe of this dessert taken from a book named "Melceü't-tabbahin" (Shelter of Cooks) written in 1844 is as follows:

Same amounts of pure flour, wheat starch and rice flour are sauted with butter on low heat, and a syrup prepared with honey and milk is poured over. Then the lid is placed on the pot and the helva is left to stew. The fact that there are 15 kinds of helva recipes mentioned in this book explains the wide range of products seen in the shop windows of Istanbul under various names such as tahin helva, koz helva, kağıt helva, yaz helvası, keten helva, etc.

In the 15th and 16th centuries helva was not only a type of dessert, but also the name for an enjoyable social gathering. In a time when public

Fatih Sultan Mehmet'in en sevdiği tatlının Helva-i Hakani (Hakan Helvası) olduğu söylenir. Bu tatlının 1844'te yazılan "Melceü't-tabbahin" (Aşçıların Sığınağı) adlı kitaptan alınan tarifi kısaca şöyledir: Aynı ölçülerde saf un, buğday nişastası ve pirinç unu tereyağında ve çok kısık ateşte kavrulur, üzerine bal ve sütle hazırlanan şerbet dökülür, tencerenin kapağı kapatılıp helva demlendirilir. Yalnızca bu kitapta bile 15 türlü helva tarifinin bulunması günümüzde tahin helvası, koz helva, kağıt helva, yaz helvası, keten helva gibi adlarla İstanbul vitrinlerini süsleyen çok çeşitli ürün yelpazesini açıklamaktadır.

"Helva sohbetleri"
adı verilen gecelerde oyunlar oynanır, müzik dinlenir, yemek yiyip sohbet edilmiştir.

15. ve 16. yüzyıllarda helva, yalnızca bir tatlı değil, toplumsal karşılığı olan eğlenceli dost meclislerinin adıdır. Henüz toplu eğlence araçlarının bulunmadığı bir çağda bu toplantılar kuşkusuz toplumsal sınıf-

► Helva in the Ottoman Palace used to be made with molasses or honey instead of sugar. / Osmanlı sarayında helva, şeker yerine pekmez ya da balla yapılırdı.

entertainment did not exist such gatherings filled the need to communicate within social classes. Participants played games, listened to music, dined, and chatted on those nights, which were called the Helva Conversations. Marvelous Helva Conversations would be held in elegant mansions in Istanbul during the Tulip Period. They would invite poets, wits, musicians and singers to perform, and would end the night eating helva together. Helva conversations were also organized in palaces in the presence of the Sultan and state officials. Sometimes Helva Conversations were organized in honor of foreign ambassadors, and would include an orchestra of 50-60 artists. Valuable gifts would be presented to guests at the end of the night, and thus it would turn into a diplomatic show, emphasizing the grandeur of the palace.

The following lines written by Poet Nedim in the late 17th century reflects the splendor of those nights of Helva Conversations:

Hattın gelicek âşıkına büse mukarrer
Helva gicesidir kattın ey lebleri sükker
Helvalara söz yok hepsi nâzik ü şîrin
Hoş cümlesi ammâ ki efendim leb-i dilber

It takes time and patience to make helva. If semolina is sauted too quickly, it turns brown. One must stir continuously on low heat to achieve a golden color. Back in my childhood we believed the smell of sauted semolina would bring prosperity and joy to our home so we used to take deep breaths frequently and say, "Oh, it smells wonderful". Saying "helva should be distributed to every house where they can get its smell during sauting" my grandma used to spare one spoonful per person. According to the practical recipe I learned from her, the rule to be employed is 1-2-3: 1 measure of butter, 2 measures of flour, and 3 measures of sugar. During the Helva Conversations we have mentioned above, they used to make keten helva (cotton helva). A big copper tray with sauted flour would be brought in and everybody would turn the big ring of sugar paste on it. When the sugar mixing with flour took fibrous cotton appearance it was called "keten helva".

In how many countries does the taste of sugar have such a significant place in human relationships?

It is not difficult to maintain the helva tradition in these modern times. All it takes is to sauté semolina or flour in a manner that produces a wonderful smell, knock on a neighbor's door, and present a plate of helva to someone you may not have met before.

ların kendi aralarındaki iletişim ihtiyacını da karşılıyordu. "Helva sohbetleri" adı verilen gecelerde oyunlar oynanır, müzik dinlenir, yemek yiyip sohbet edilirmiş. En görkemli "helva sohbetleri" Lale Devri'nde İstanbul'un kibar konaklarında yapılmış. Şairler, nüktedanlar, sazende ve hanendeler davet edilir, hünerlerini sergiler, gecenin sonunda hep beraber helva yenirmiş. Helva sohbeti padişah tarafından devlet erkanının katılımıyla sarayda da düzenlenirmiş. Hatta bazen yabancı elçilerin onuruna... 50-60 kişilik saz heyetinin bulunduğu ve gecenin sonunda davetlilere pahalı hediyelerin verildiği helva sohbeti, böylece saray ihtişamının vurgulandığı diplomatik gösterilere dönüşmüştü.

Şair Nedim'in 17. yüzyıl sonlarında yazdığı dizeler helva sohbetlerinin yapıldığı geceleri tüm görkemiyle yansıtıyor:

Hattın gelicek âşıkına büse mukarrer
Helva gicesidir kattın ey lebleri sükker
Helvalara söz yok hepsi nâzik ü şîrin
Hoş cümlesi ammâ ki efendim leb-i dilber

Zaman ve sabır isteyen bir iştir helva kavurmak. Çünkü irmik eğer hızlı ateşte kavruluyorsa, hemen kahverengi bir renk almaya başlar. Oysa makbul olan çok kısık ateşte sürekli çevirerek irmiğin altın sarısı bir renk almasını sağlamaktır. Çocukluğumda kavru lan irmiğin kokusunun evimize ferahlık ve tat getireceğine inanır, bu yüzden hepimiz bu kokuyu içimize çekip "oh, mis gibi" demeden durmazdık. "Helva kavrulunca kokusunun gideceği her eve dağıtılmalıdır" diyen anneannemin komşulara verirken kullandığı ölçü, kişi başına bir kaşık hesabı idi. Yine ondan öğrendiğim pratik helva tarifinde 1-2-3 kuralı uygulanır: 1 ölçü yağ, 2 ölçü un, 3 ölçü şeker. Sözünü ettiğim "Helva sohbeti" toplantılarında ise irmik helvası değil, keten helva yapılırdı. Ortaya gelen kocaman bakır sini üzerine kavrulmuş un yayılır, üzerine konan halka şeklindeki ağda el birliğiyle çevrilirdi. Unla karışan ağda tel tel ketene benzeyen bir görünüm aldığından "keten helva" diye adlandırılıyordu.

Dünyanın kaç ülkesinde, şeker tadının insan ilişkilerinde böylesine önemli bir yeri var?

Helva geleneğini, inceliğini yaşatmak günümüzün modern ilişkilerinde de aslında pek zor sayılmaz. Bütün yapılması gereken pasta yapmak yerine irmiği ya da unu tencerede "mis gibi" kokacak biçimde kavurmak ve belki de hiç karşılaşmadığımız komşumuzun kapısını çalıp, tabağı uzatmak.

"Helva kavrulunca kokusunun gideceği her eve dağıtılmalıdır"

RECIPES

A recipe of semolina helva from a book called "The Chief Cook" written in 1898 by Mahmut Nedim bin Tosun, a young infantry officer:

Butter in desired measure - let's say 350 grams - is heated in pan or pot. When it is ready it is left to cool a little. Then boiled and peeled almonds or pine nuts are mixed with semolina. When it becomes light brown like veteran's helva, the pot is put back on the fire and stirred quickly.

When it is cooked enough, it is taken from the heat and the syrup is added. Cover the pan. After five minutes, stir. If it is not sweet enough, add more syrup. Within half an hour, it should become like boiled pounded wheat by stirring. It is ready to be served on plates, adding a little powder sugar and rose or flower water. It is really delicious.

A classical recipe of semolina helva from Tuğrul Şavkay's "Sweet Book":

Melt the butter in a pot. When it is hot, add semolina and start stirring over low heat for 5-7 minutes until the semolina turns light brown. Add milk and continue stirring. Add sugar and boil for 2 minutes. Turn off the heat, cover with the lid and let it stew for 15 minutes. In the meantime, heat oil in a pan. When it is hot, add pine nuts and sauté until it turns a golden color. Add the pine nuts to the stewed helva and mix. The tepid helva is ready to be served.

Ingredients:

200 gr butter
550 gr semolina
1500 ml milk (6 glasses)
30 ml oil (preferably sunflower oil)
150 gr pine nuts

TARİFLER

1898 yılında genç bir piyade subayı, Mahmut Nedim bin Tosun tarafından yazılan "Aşçıbaşı" adlı kitaptan alınan bir ırmik helvası tarifi:

Arzu edildiği kadar mesela yüz dirhem sade bir tavaya veya tencereye konularak ateşe oturtulur. Tamamıyla yandıktan ateşten imdirilir ve biraz soğuduktan haşlanmış ve kabuğu çıkmış badem veya fıstık içi ile beraber ırmik serpilerek karıştırılır. Bu da gaziler helvası gibi kıvama geldikte ırmik serpilmekten feragat edilerek tencere ateşe oturtulup tez tez karıştırılır.

Bununla beraber kesilmiş tatlısı da diğer bir ocakta kaynaya dursun meyanesi geldikte (fakat meyanede fıstıkların kızardığına aldanılmamalıdır) ateşten indirilip üzerine kaynat tatlı haşlayıp kapağı kapatılır.

Beş dakika sonra karıştırılarak tatlısı az ise az daha ilave olunarak kapatılır.

Velhasıl yarım saat müzurununda kepçe ile karıştırılırken tıpkı bulgur pilavı gibi dağılır.

Böylece tabaklara çıkarılıp üzerine az toz şekeri ve az da gül veya çiçek suyu serpilerek tenavül oluna, pek nefis ve latif olur.

Tuğrul Şavkay'ın "Tatlı Kitap" adlı kitabından alınmış klasik ırmik helvası tarifi:

Bir tencerede tereyağını eritin. Yağ kızınca ırmığı ekleyip kısık ateşte sürekli karıştırarak ırmıklar açık kahverengine dönüşüncüye kadar yaklaşık 5-7 dakika kavurun.

Sütü ekleyerek karıştırın. Şekeri de koyup 2 dakika kaynatın ve ateşten alın. Tencerenin kapağı kapalı olarak 15 dakika demlenmeye bırakın.

Bu arada bir tavada sıvı yağı kızdırın. Yağ kızınca fıstıkları içine atıp altın sarısı renk alıncaya kadar kavurun. Demlenmiş helvaya fıstıkları ekleyin, harmanlayın. Tane tane dökülen helvanızı ılık olarak servis yapın.

Malzemesi:

200 gr tereyağ
550 gr ırmik
1500 ml süt (6 bardak)
30 ml sıvı yağ (tercihan ayçiçeği)
150 gr çam fıstığı

PHOTOGRAPHS OF CAPPADOCIA

KAPADOKYA FOTOĞRAFLARI

WRITTEN BY / YAZAN

KENAN ÖZBAY

Professional Tourist Guide / Profesyonel Turist Rehberi

PHOTOGRAPHS / FOTOĞRAFLAR

KENAN ÖZBAY, AYDIN KUDU

ENG Having guided approximately 200 tours to Cappadocia, I can say that it is one of the most difficult places for a tourist guide to describe. The tufa and basalt affected by erosion, streams, wind, and rain throughout the centuries have created its unique appearance. It is full of curious and wonderful formations, and that is why you want to take as many pictures as possible to make it accessible for others. Cappadocia's face changes with the light. Each photograph taken at the same spot brings about different results and meanings in the changing light. You may take photos from the same place, but they will never be the same. The moment is gone once you have taken the photo. The real Cappadocia is already somewhere else; it is not easy to capture it.

Few writers ponder the extent that a photo reflects reality. One who does, is Roland Barthes, a French philosopher. In his book, Camera Lucida, a masterpiece not only of philosophy, but also of literature, he emphasizes the invisibility of a picture, stating that reality is never what we see. In his opinion, a photograph is witness to an image at a specific moment in the past. Reality and the photo can never be juxtaposed. When he wrote Camera Lucida, he had just lost his mother after a lifetime together. In a pessimistic mood, he looked for a photograph, which was not shadowed by death. His mother's baby face in the famous picture he named as the Winter Garden brought an unfamiliar person before his eyes. As a great philosopher, and as a son who deeply loved his mother, he put into writing the re-

TR Turist rehberi olarak Kapadokya'ya sanırım 200 civarında tur yaptım. Bir rehberin tanımlamakta en fazla güçlük çektiği yerlerden biridir Kapadokya. Erozyonun, derelerin, rüzgarın, yağmurun yüzlerce yıl boyunca farklı biçimde etkilediği tuf ve bazalt, ortaya eşsiz bir görünüm çıkarmıştır. Mucizelerle doludur. Belki de bu yüzden, onu erişilebilir kılmak için durmadan fotoğraf almak istersiniz. Işık koşullarına göre Kapadokya'nın yüzü de değişir. Aynı yerden çekeceğiniz her fotoğraf, değişen ışık koşullarında farklı sonuçlar, farklı anlamlar ortaya çıkarır. Benzerini yeniden çekebilirsiniz bir fotoğrafın, ama asla aynısı olmayacak. O an bir daha tekrarlanmayacak ki... Çektiğiniz anda eskidi bile fotoğraf. Gerçek Kapadokya ayrı bir yerde artık. Kapadokya'yı ele geçirmeniz kolay değil.

Çekilmiş bir fotoğrafın gerçeği ne kadar yansıttığı konusunda düşünen çok sayıda yazar var. Bunların başında Fransız felsefeci Roland Barthes geliyor. Yalnızca felsefenin değil, edebiyatın da başyapıtları arasında yer alabilecek Camera Lucida'da bir fotoğrafın görülemezliğine, gerçeğin asla gördüğümüz şey olmadığına vurgu yapar Barthes, netliğin peşinde koşar. Ona göre fotoğraf bir şeyin belli bir geçmiş zamandaki görünümünün tanığıdır. Gerçekle fotoğraf asla aynı yerde durmaz. Camera Lucida'yı yazarken bütün yaşamını birlikte geçirdiği annesini henüz yitirmişti. Karamsar bir ruh haliyle ölümün gölgelemediği fotoğrafı arar. Kış Bahçesi adını verdiği ünlü fotoğrafta annesinin çocuk yüzü, hiç bilmediği birisini çıkarır karşısına. Büyük bir felsefeci ama aynı zamanda annesini çok seven bir erkek çocuk olarak

relationship between himself, his mother, the photo, the time it was taken and her death. Barthes has an interesting answer to those who ask if photography is an art or not: A photo has the "aura" to make it a work of art – the "aura" of a lost past and of lost moments.

In Cappadocia your camera can come the closest to the "clarity" sought by Barthes. The peculiar climate and dry weather conditions of Cappadocia always provide you with clear visibility and a perfect landscape. Even if you wake up on a foggy morning, you have the possibility for a perfect photo in Cappadocia. You need not wait for cold and windy winter days to capture the horizon line. Mount Erciyes comes into view from kilometers away.

Considering that the atmosphere of our world, which is getting increasingly heated, contains more and more steam and dirty particles, and that this is an irreversible process, Cappadocia is really the

kendisi, annesi, fotoğraf, zaman ve ölüm arasındaki ilişkileri yazıya döker. Fotoğrafın bir sanat olup olmadığını soranlara vereceği ilginç bir yanıt vardır Barthes'in. Fotoğraf onu sanat yapacak "aura"ya sahiptir; yitik zamanın, yitik anların "aura"sına.

Barthes'in peşinde koştuğu "netliğe" kameranız en çok Kapadokya'da yaklaşır. Kapadokya çok özel iklimi, kuru hava koşulları nedeniyle hep net bir görüş ve kusursuz bir görünüm sunar size. Sisli bir sabaha uyanmış olsanız da Kapadokya'da mükemmel fotoğraflara olanak yaratabilirsiniz. Ufuk çizgisini yakalayabilmek için soğuk ya da bol rüzgarlı kış günlerini beklemeniz gerekmeyecek. Erciyes dağı kilometrelerce öteden bile başını uzatıp girecek fotoğraflarınıza. Giderek ısınan dünyamızın atmosferi içinde daha çok su buharı ve kir parçacıkları barındırdığını, bunun geri dönülmez bir süreç olduğunu düşünürsek, Kapadokya gerçekten de gezegenimizin son kalesidir. En azından son kalelerinden biridir. Ancak Kapadokya'da ilk kez fotoğraf çekiyorsanız ve deniz

Women sell handmade babydolls and lace at every corner in Cappadocia. / Kapadokya'nın her köşesinde kadınlar, ürettikleri elişli bebekleri, oyaları satarlar.

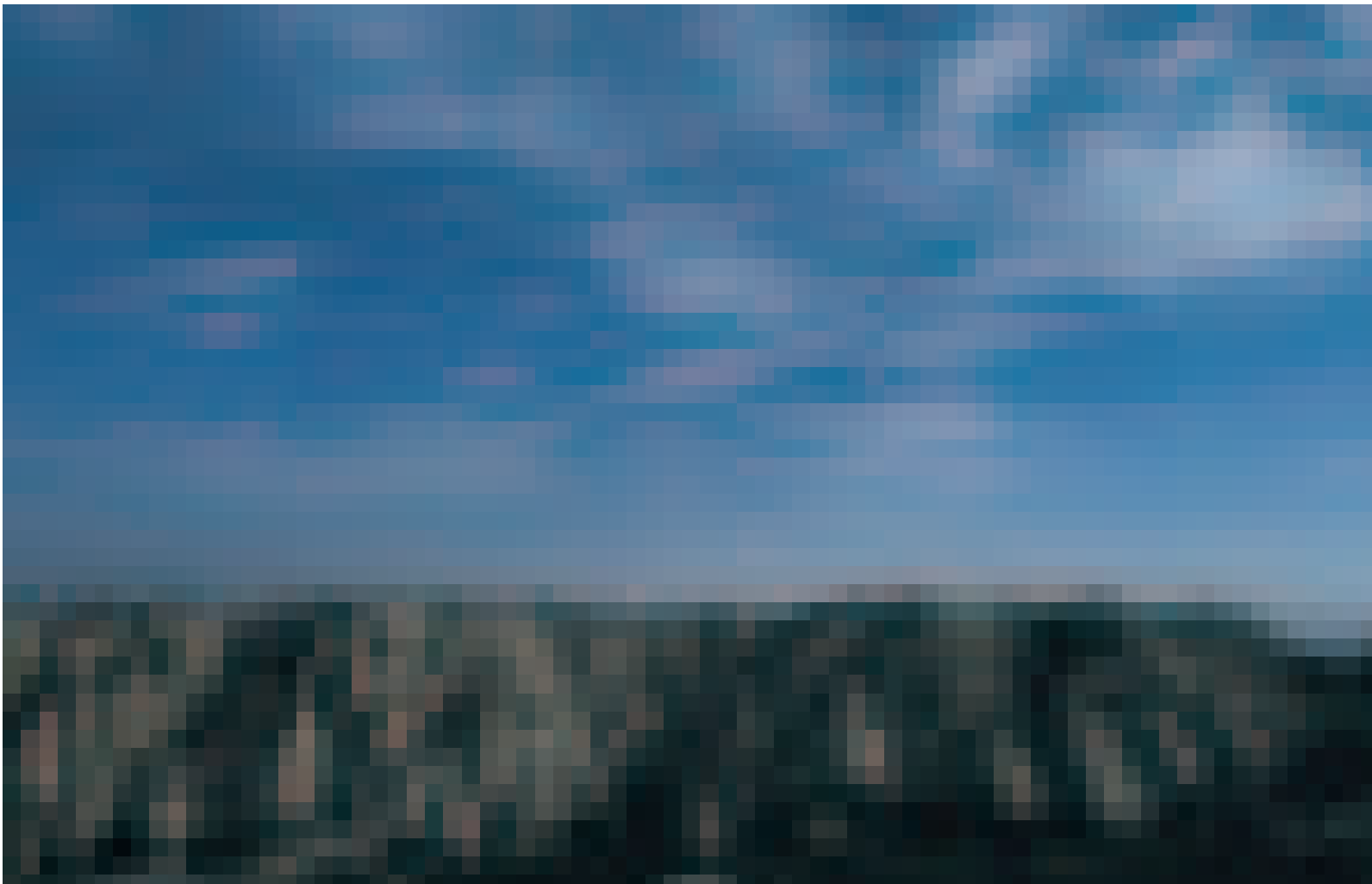
ONE OF US

İÇİMİZDEN BİRİ

CROSSROADS

last castle of our planet. However, if you are taking pictures in Cappadocia for the first time and are accustomed to the warm colors of the seaside you may be a little surprised. It appears that there is a uniform grayness everywhere. Your first impression may be that black and white film would be perfect for these unique formations, but soon you will become aware of the warm and cool colors. The harmony and contrasts of color are incredible in a color photo.

The tens of thousands of fairy chimneys are being reproduced in this manner everyday. If you wish to go beyond myth and have a look at the region, you should observe the life in villages like Uçhisar, Çavuşin, and Sinassos. In spring, summer, or autumn, the most colorful village life is seen on the terraces of the homes. Women dehydrate vegetables and fruits, cut little pieces of meat to be salted, and make tomato sauce, molasses, and white cheese on terraces especially in those months. While working, they chat with the neighbors on other terraces. You see children running about in the street. Men go to the marketplace in Kayseri or Niğde to sell some of the dried vegetables or fruits. Most families own some land, even if only a small garden.

Tourism has changed the look and atmosphere of the old villages here. The intrusion on their reclusiveness seems to have been welcomed by the villagers. Conversations can be easily started. Strangers wandering with cameras in their hands have no difficulty at all. You can take pictures everywhere, and be invited to a village house at any time. Most of the caves that housed past generations are empty now. Living in such places in Uçhisar, Çavuşin and other neighboring villages bear a potential earthquake risk; therefore, the inhabitants moved to safe and cheap houses. While Nevşehir and Avanos grew to become towns, Uçhisar continues to be one of the most authentic places in the region, and shares a similar history with other neighboring villages. Unlike Sinassos, the Greek and Armenian populace left this village as early as the Ottoman, or even the Seljuk eras. Uçhisar remained outside the relocation, which changed the lives of dozens of families. Uçhisar Castle gives a perfect panoramic view of Cappadocia. It was a natural castle, used by the Byzantines for defense purposes against the Persian raids in the 5th century. The altitude is a little over 1300 meters. When you look from a distance, you can only see the castle and ruined canals. You will start noticing the houses built around rocks when you come closer. The Cappadocia pictures to be taken at Uçhisar Castle are so beautiful as to arouse

kıyılarının sıcak renklerine alışkınsanız, biraz şaşıracağsınız. Her yerde yeknesak bir grillik çarpacak gözünüze. İlk izleniminiz çevredeki eşsiz formların ancak siyah-beyaz fotoğraflar için mükemmel bir ortam sağladığı olacak. Sonra renkli bir fotoğrafı da olağanüstü yapacak sıcak ve soğuk renkler arasında benzersiz karşıtlıkları ya da uyumu fark edecek kadar iyi tanıyacaksınız Kapadokya'yı.

Peribacalarının binlerce, onbinlerce fotoğrafı ile Kapadokya her gün yeniden üretiliyor. Bu miti aralayıp bakmak istiyorsanız bölgeye, Uçhisar, Çavuşin, Sinassos gibi köylerdeki yaşamı gözlemeniz gerekir. Bahar, yaz, ya da sonbahar mevsiminde Kapadokya köylerinde en canlı yaşam alanı evlerin terasıdır. Geniş aileler özellikle bu aylarda terasta yaptıkları üretimle ailenin döngüsünü sürdürmeye çalışırlar. Kadınlar sebze, meyva kurutur, etler küçük parçalara ayrılarak tuzlanır, salça, pekmez, beyaz peynir yapılır. İş arasında komşu terastakilerle sohbet de ihmal edilmez, koşuşan çocuklar görürsünüz çevrede. Erkekler sebze ve meyve ürününün bir kısmını satabilmek için Kayseri ya da Niğde pazarına gideceklerdir. Küçük bir bahçe bile olsa çoğu ailenin kendi arazisi bulunur.

Turizm eski köylerin dış görünüşlerini, atmosferini epey değiştirdi burada. Ancak Kapadokya'nın içe dönük, kapalı yapısındaki aşınma, kolayca kuruluveren diyalogların da yolunu açtı. Elinde fotoğraf makinesi ile dolaşan yabancıların işi hiç güç değil. İstedığınız fotoğrafı çekmekle kalmaz, her an bir köy evine davet edilebilirsiniz. Geçmiş nesilleri barındıran mağara evlerinin çoğu artık boşaltılmış durumda. Uçhisar, Çavuşin ve çevre köylerde bulunan bu tür evlerde barınmak olası bir depremde risk taşıyor. Bu nedenle burada yaşayanlar güvenli ve ucuz konutlara yerleştiler. Nevşehir, Avanos gibi merkezler büyüyüp kasaba, kent haline dönüşürken, Uçhisar yöredeki en otantik yerlerden biri olmayı sürdürüyor. Çevredeki diğer köylerle benzer bir tarihi paylaşırsa da örneğin Sinassos'un tersine Rum ve Ermeni nüfus daha Osmanlı, hatta Selçuklu döneminde terk etmiş bu köyü. Uçhisar, yöredeki onlarca ailenin yaşamını değiştiren mübadelenin dışında kalmış.

Uçhisar Kalesi Kapadokya'dan mükemmel bir panoramik görüntü verecektir size. Burası 5. yüzyılda Bizanslılar tarafından Pers saldırılarına karşı savunma amacıyla doğal bir kale olarak kullanılmış. Deniz seviyesinden yüksekliği 1300 metreyi aşıyor. Uzaktan baktığınızda zaten sadece kaleyi ve etrafındaki kırık dökük kanalları görüyorsunuz. Kaya etrafına inşa edilmiş olan evler ancak yaklaşıldığında fark ediliyor. Uçhisar Kalesi'nden saptayacağınız Kapadokya fotoğrafları, gerçeği olduğu gibi yansıtmak, ama bunu sanat aracılığıyla yapmak isteyen Rönesans

The pictures of Cappadocia seldom tell the stories of the women living here. / *Kapadokya fotoğraflarında nadiren burada yaşayan kadınların öyküleri de yer alır.*

envy in the Renaissance painters who wanted to reflect reality as it was, but in the form of an art. The complex calculations they did to blend art and science in those times are now easily done by your camera without your knowing it. Perhaps the beginnings of photographic images should be attributed to the Renaissance painters who tried to capture reality through art. This was much earlier than the first picture taken in Niepce in 1820. Despite the single reality sought by the Renaissance artists, the pictures you will take in Cappadocia reflect diverse realities. The reality of Cappadocia changes with the standpoint, light and viewfinder. And later on, everybody sets up his own reality looking at those photos. Cappadocia, which has exhibited a wonderful blend of nature and his-

ressamlarını kıskandıracak türdendir. Onların sanatı bilimle karıştırmak için yaptıkları karmaşık hesapları şimdi kameraniz siz fark etmeden yapıveriyor. Bu yüzden belki de fotoğrafın saptadığı görüntünün kaynağı, 1820'de Niepce'nin ilk fotoğrafı çekmesinden çok öncelerde Rönesans ressamlarının gerçeği sanat aracılığıyla saptamaya çalıştıkları günlerde aranmalı. Rönesans ressamlarının aradıkları tek bir gerçeğin tersine Kapadokya'da çekeceğiniz fotoğraflar farklı gerçekleri yansıtıyor. Kameranizin durduğu noktaya, ışığa, kadraja göre değişiyor Kapadokya'nın gerçeği de. Ardından o fotoğraflara bakarken, herkes kendi gerçeğini kuruyor. Kısacası yüzlerce yıl boyunca doğanın ve tarihin olağanüstü buluşmasına tanıklık eden Kapadokya'nın öyküsü, fotoğraflarla farklı ağızlardan anlatıldıkça çoğalıyor.

LIVING EVERYDAY LIKE SATURDAY

İZMİR

CUMARTESİ TADINDA YAŞAM

WRITTEN BY / YAZAN

MELTEM ÇİFTÇİ

Professional Tourist Guide / Profesyonel Turist Rehberi

PHOTOGRAPHS / FOTOĞRAFLAR

YUSUF TUĞİ

ENG İzmir is a cosmopolitan port city, full of travelers, and offering an abundance of entertainment centers and hotels. İzmir is also a flexible city, adapting easily to changes. For 300 years during the Ottoman era, as one of the primary metropolis of the Eastern Mediterranean, the city was a major center for culture and commerce. During the 20th century the harbor and inhabitants lost their eminence in Turkey's economic life. Ethnic diversity diminished as Greeks, Jews, and foreigners started deserting the city. Nevertheless, İzmir was able to cope with such developments, just as it had learned to recover from earthquakes and fires. Social and cultural life fully revived and the city once again welcomed new migrations. With a population of over 3 million, today the city center extends beyond Konak-Hatay-Alsancak triangle, and now grows toward Çiğli, Bornova, Gaziemir, and Karşıyaka.

Konak Square with the Clock Tower is perhaps the most important symbol of İzmir. Due to work carried out during the past couple of years the Square has also become one of the open areas where the city can breathe. You frequently come across people walking along the seaside from Mithatpaşa to Karşıyaka in good weather, thanks to the increasing number of green areas and walking paths. Many businesses, government offices, and shopping malls are still clustered around Konak. In the east, the Square is connected to Kemeraltı, which is a nostalgic place for not only the inhabitants, but also all the people from nearby towns. In

TR Bir liman kentidir İzmir. Gezinleri, eğlence yerleri, kozmopolit özellikleri, otelleri, değişime kolay uyum sağlayan esnek yapısı ile bir liman kenti. Tam 300 yıl boyunca kültürel canlılığın yanı sıra, Osmanlı'da Doğu Akdeniz'in başlıca metropollerinden biri olarak ekonomik ağırlığa da sahipti. Sonra 20. yüzyıl gelir, ekonomik yaşamdaki önemini yitirir limanlar ve liman sakinleri. Etnik çeşitlilik azalır, Rumlar, Yahudiler, yabancılar yavaş yavaş terk ederler kenti. Birkaç yüzyıl içinde nasıl 100 kat büyüdüyse, yaşadığı depremlerin, yangınların yarısını nasıl sardıysa, yeni gelişmelerle baş etmesini de bilir. Toplumsal ve kültürel yaşam bütün canlılığı ile sürer, yeni göçler alır. 3 milyondan fazla nüfusu ile merkezi Konak-Hatay-Alsancak üçgeni olmaktan çıkar, Çiğli'ye, Bornova'ya, Gaziemir'e, Karşıyaka'ya doğru büyür.

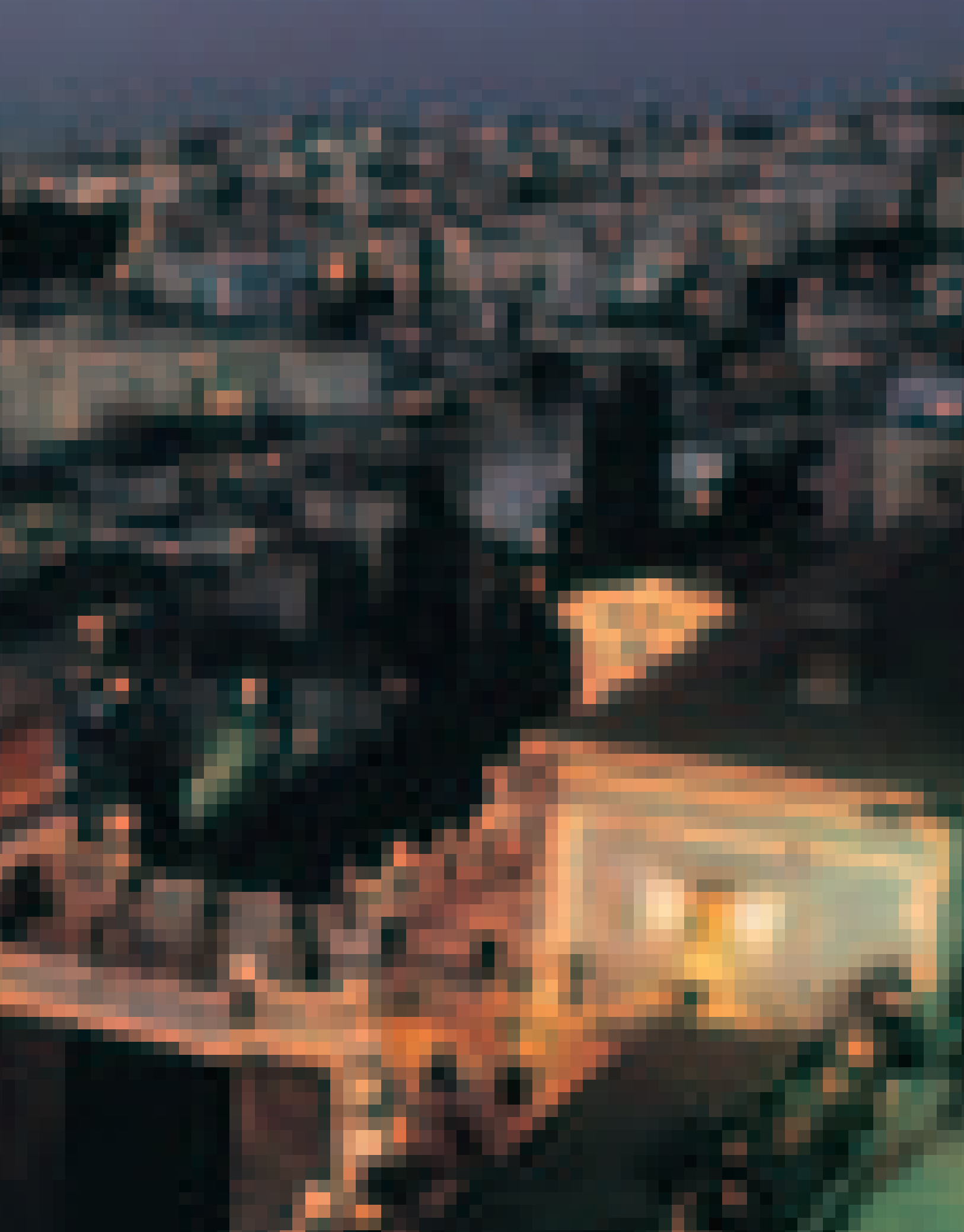
Saat Kulesi'nin bulunduğu Konak meydanı, İzmir'in belki de en önemli simgesidir. Son birkaç yılda yapılan çalışmalarla meydan, kentin nefes aldığı açık hava alanlarından biri haline geldi. Artan yeşil alanların ve yürüyüş yollarının sayısı nedeniyle güzel havalarda Mithatpaşa'dan Karşıyaka'ya kadar sahil boyunca yürüyüş yapanlara sık rastlanıyor. Pek çok işyeri, devlet dairesi, alışveriş merkezi bugün yine Konak'ta toplanmakta. Meydan, yalnızca İzmirililer değil, kent yakınındaki tüm kasabalılar için nos-

► Gazikadınlar Street / Gazikadınlar Sokağı

▼ **Next page (Sonraki sayfa)** The harbor cities have lost their former importance in today's world, but the social life continues in İzmir with all its vitality. / Liman kentleri günümüzde eski önemlerini yitirdiler, İzmir'de toplumsal yaşam bütün canlılığıyla sürüyor.

The landscaping arrangement at Konak and Alsancak expanded the open areas where the city can breathe. / Konak ve Alsancak'ta yapılan çevre düzenlemeleri kentin nefes aldığı alanları genişletti.

the past when it was first built Kemeraltı looked like a covered bazaar with its arches and side streets (arasta) partly covered with roof tiles. In Turkish, Kemeraltı means “under the arch”. In those times, young people from nearby towns like Bergama, Nazilli, and Akhisar used to come to Kemeraltı with their parents to shop for their engagements or weddings, and at the same time enjoy the city for a whole day. Those rituals diminished over time, of course, and the neighboring towns enlarged to provide for their own needs. Nevertheless, Kemeraltı retains its authenticity with a variety of

taljik bir mekan olan Kemeraltı'na bağlanıyor. İlk yapıldığı yıllarda kısmen kiremit örtülü yan sokakları, arasta adı verilen kemerleriyle kapalı çarşı görünümündeymiş Kemeraltı. Adı da buradan geliyor. Bergama, Nazilli, Akhisar gibi çevre yerleşimlerden güneyden gelen genç kız ve delikanlılar aileleriyle birlikte nişan, düğün alışverişi yapar, hem de kentin tadını çıkarırlarmış. Zaman içinde bu tür ritüeller azaldı kuşkusuz, üstelik çevre yerleşimler gereksinimleri daha fazla karşılayabilecek hale geldiler. Ancak Kemeraltı'nda aradığınız ürünü elinizle koymuş gibi bulabileceğiniz dükkanlarıyla düzenli,

shops, little restaurants, and even flourmills. You can find virtually any product on these narrow but well-organized streets. In this oldest center of the city, traditional shops, passed from father to son, continue to exist along with new, huge shopping malls. In addition to the Hisar Mosque (1592), the Kızlarağası Inn (1744) and the Çakaloğlu Han (18th century) there are many Hans, fountains, and bedestens (old shopping centers built with equal domes) in the historical market place, which typify the characteristics of Ottoman city life.

dar sokaklar, un değirmenleri, esnaf lokantaları öz-
günlüklerinden bir şey yitirmedi. Kentin bu en eski
merkezinde babadan, dededen kalma dükkanlar ile
yeni ve kocaman alış veriş merkezleri birlikte sürdü-
rüyorlar yaşamlarını. Tarihi çarşıda aralarında Hisar
Camii (1592), Kızlarağası Hanı (1744) ve Çakaloğlu
Hanı'nın (18. yüzyıl) bulunduğu, Osmanlı kent yaşa-
mını örnekleyen çok sayıda han, sebil, şadırvan, be-
desten yer alıyor.

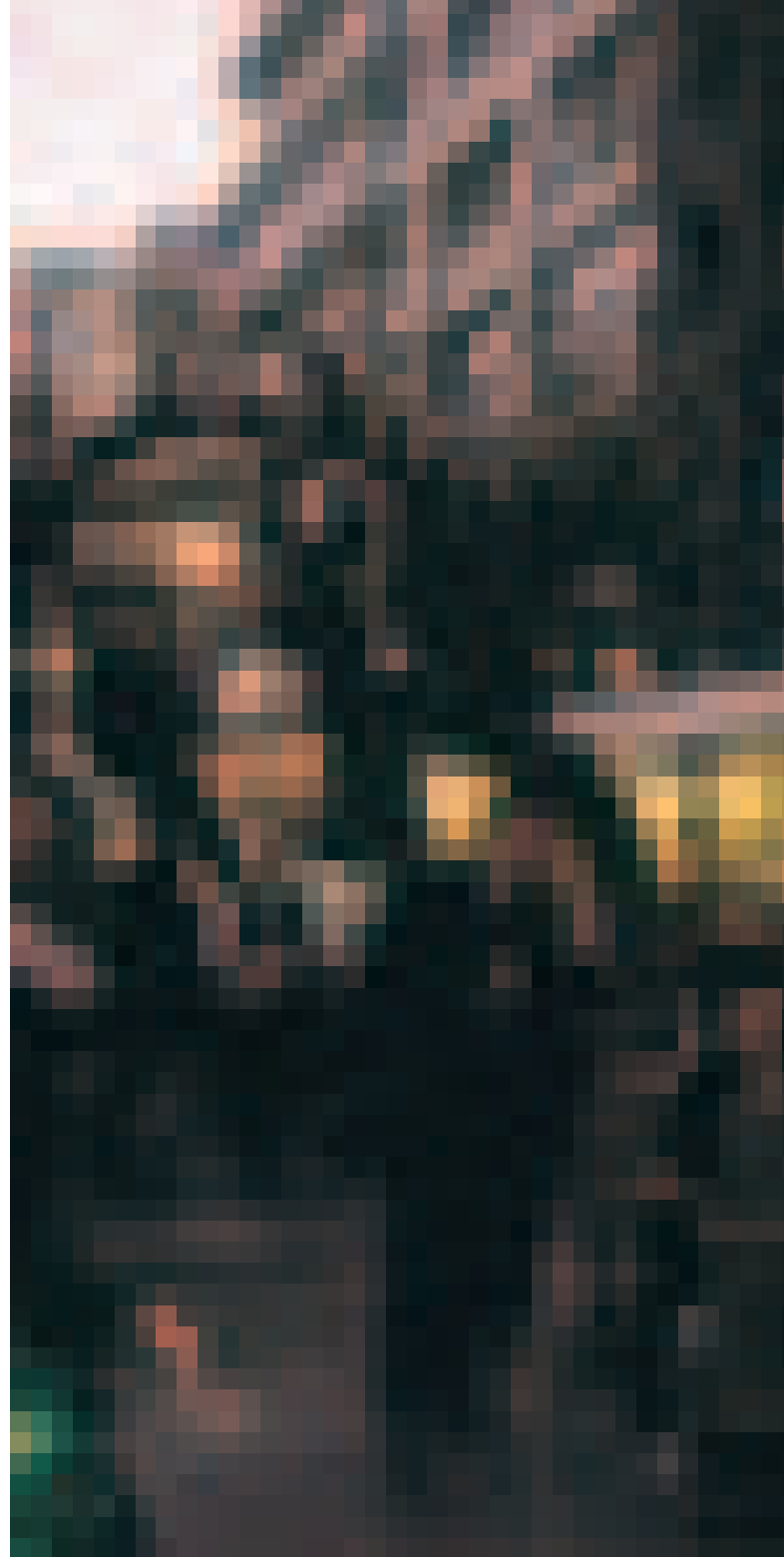
Kentin Osmanlılardan çok öncesine giden tarihine
ilişkin izleri Bayraklı'da buluyorsunuz. Antik kent
Smyrna burada kurulmuş. Kentin bugünkü adına kay-
naklık eden Smyrna sözcüğünün Ana Tanrıça anlam-
larıyla ilgili olduğu düşünülüyor. İlk çağlarda kenti
koruyacağı varsayılan doğa üstü güçlere inanılır,
kentler de bu güçleri temsil eden mekanların ya-
kınlarına kurulmuş. Halkapınar kaynağının ve bu
kaynağın oluşturduğu gölcüğün kentin kuruluşunda
böyle bir işlev üstlendiği düşünülüyor. Prof. Dr. Ek-
rem Akurgal ve ardından eşi Prof. Dr. Meral Akurgal
tarafından yapılan kazılarda önemli bulgulara ulaşıldı.
En eski Dor düzenindeki tapınaklardan biri olan
Athena Tapınağı, megaron tipi evler, geniş sokaklar,
liman, ticaret yaşamı ve küçümsenmeyecek bir nü-
fus Smyrna kentinin çağın en önemli yerleşimlerin-
den biri olduğuna işaret ediyor. Helenistik dönemde
Kadifekale ve sırtları'na taşınıyor Smyrna. İz sürme-
ye devam ettiğinizde burada da İskender dönemine
tarihlenen duvar parçaları, kale içindeki su sarnıcı,
antik stadyum ve tiyatro kalıntıları, halen kazısı sü-
ren Roma agorası (İÖ 1. yüzyıl) ve birkaç kilise ile
karşılaşıyorsunuz. 5 bin yıl boyunca buraya yerleş-
meyi seçen insanlarla ortak bir serüveniniz olduğun-
u düşünmek, İzmir'le kurduğunuz kişisel bağları da
güçlendiriyor.

İzmir'i anlatırken gevreğine (burada simite gevrek
denir), boyozuna (Osmanlı döneminde Levanten nü-
fusun bazı özel dini günlerde yaptığı özel hamurlu
yiyecek), içi domates ve peynirli "kumrularına" de-
ğişmemek olmaz. Onlar kadar bir de Kordon boyu
ünlüdür İzmir'in. Ayrı düşüklerinde İzmirliiler, en
çok Kordon boyunu özler. Yazlıktaymış gibi deniz ke-
narında günbatımının tadını çıkarmak, fayton gezisi
yapmak, kırmızı sardunyalı saksıların arasında bira
ya da demli çay yudumlamak kaç metropolde müm-
kündür? Büyük kentte yaşıyor olmanın olanakların-
dan sonuna kadar yararlanırsınız ve bunun için öyle
fazla yorulmanız da gerekmez İzmir'de. Örneğin,
kültür etkinliklerine katılabilmek için hafta sonunu
beklemezsiniz. Sanat ve kültür merkezleri, Senfoni
Orkestrası, Kent Orkestrası, Devlet Opera ve Balesi
gibi noktalardan biri mutlaka sizin kolayca erişebile-
ceğiniz bir uzaklıktadır. İzmir Sanat Kültür Merkezi,
Desem Kültür Merkezi özellikle sinematek ve tiyatro
gösterileri için vazgeçilmez mekanlar haline geldi.

Evidence dating back much earlier than the Ottoman era may be found in Bayraklı. The ancient city of Smyrna was built there. The word Smyrna, from which İzmir was derived, is thought to have connections with the Mother Goddess. In ancient times people believed in supernatural powers for protection, so cities were built near the places these powers were believed to inhabit. It is assumed that Halkapınar spring waters and the pond formed by those waters was such a place, and was the reason the city was first built there. Significant finds were discovered at excavations carried out by Prof. Ekrem Akurgal, and later, by his wife, Prof. Meral Akurgal. Smyrna was one of the most important settlements of ancient times, as evidenced by the Athena Temple (one of the oldest temples of the Doric order), the megaron type houses, wide streets, the harbor, the trading, and the large population. During the Hellenistic period, the city moved to Kadifekale and its outskirts. If you continue searching here you will find pieces of a wall dating back to the time of Alexander the Great, a cistern within the castle, ruins of the ancient stadium and theater, a Roman agora (1st century BC) which is still being excavated, and a few churches. Knowing something about the people who settled here over the past 5000 years helps you to understand İzmir.

When telling about İzmir, one must not neglect to mention three types of food for which they are famous: gevrek (a type of local simit which is rolled bread in the shape of a ring), boyoz (a special pastry made on religious days by the non-muslim Levanten population in the Ottoman era), and "kumru" stuffed with tomato and cheese. İzmir is also famous for its Kordon Street (Promenade). When the people of İzmir leave home they miss Kordon the most. In how many big cities is it possible to enjoy the sunset at the seaside, take a trip on a phaeton, or sip ice-cold beer or stewed tea, and sit among pots of geraniums as if you were at your summerhouse? You need not wait for the weekend to enjoy cultural activities. Within easy reach are the art and culture centers: Symphony Orchestra, City Orchestra, or State Opera and Ballet. İzmir Art and Culture Center and Desem Culture Center have become very attractive places, especially with their cinemas and theaters. Fair Park with its green areas, exhibition hall, and archaeological museum is another place where arts and culture thrive.

Gradually developing, Karşıyaka (which means the other side) always seems to challenge the old city, as its name implies. The residents of Karşıyaka consider themselves living in the best place in the world as they watch films or listen to concerts lying on the

Yeşil alanları, sergi salonu ve arkeoloji müzesi ile fuar alanı ise sanat ve kültür yaşamının kalbinin atığı bir başka nokta.

Gelişimini usul usul sürdüren Karşıyaka, adı üstünde, karşısında yer aldığı eski kente sanki hep kafa tutmak ister gibidir. Yaz akşamları çimenlerin üzerinde açık hava film gösterilerini, konserleri izlerken, Karşıyakalılar kendilerini Türkiye'nin en güzel yerinde yaşıyor sayarlar. Hatta fanatikleri, İzmir'in 35 olan plaka numarasına atıf yapıp 35.5'lu oldukla-

When the people of İzmir leave home they miss Kordon the most. / İzmirliiler kentlerinden uzakta en çok Kordon'u özler.

grass in open-air cinemas on summer evenings. Though Karşıyaka still preserves some its resort characteristics, it is larger than many cities in Turkey with a population of over 800,000. If you don't work in Alsancak or Konak, you don't even feel the need to go to the other side for many days. But if you have to, it takes only 10 minutes to get to Alsancak. The bay ferry provides service around the clock. (I realized what a great service that was when I missed the last boat from Kadıköy to Beşiktaş on a cold Istanbul night!) ▲

rını söyleyecek kadar ileri giderler. Eski günlerdeki sayfiye özelliklerinin bir kısmını korusa da Karşıyaka 800 bini aşan nüfusu ile Türkiye'nin pek çok ilinden büyüktür artık. Alsancak ya da Konak'ta çalışmıyorsanız, günlerce kentin öbür yakasına geçme gereksinimi duymazsınız bile. Yok, mutlaka geçecekseniz, 10 dakika içinde Alsancak'tasınız. Körfez vapuru 24 saat kesintisiz hizmet veriyor. Bunun ne denli önemli olduğunu soğuk bir İstanbul gecesinde, kaçırdığım son Kadıköy-Beşiktaş vapurunun ardından bakarken bir kez daha fark etmiştim. ▲

A HEART-TO-HEART INTERVIEW WITH MUHİBBE DARGA İLE GÖNÜL SOHBETİ

WRITTEN BY / YAZAN

NÜKHET EVERİ

Professional Tourist Guide / Profesyonel Turist Rehberi

PHOTOGRAPHS / FOTOĞRAFLAR

PROF. DR. MUHİBBE DARGA ARŞİVİ / ARCHIVES

ENG In the 1930s, history and archaeology were very important for the Young Republic. Muhibbe Darga was a student of the first generation of archaeologists who had been educated abroad. "Young Boy of Archaeology", published several months ago, tells us about the discipline and adventures of her life. Her father, her tutors, and the modernist climate of the early Republican era worked together in inspiring her to become an important scientist. Starting with the book we will try to learn about Darga's childhood, her family, and her opinions.

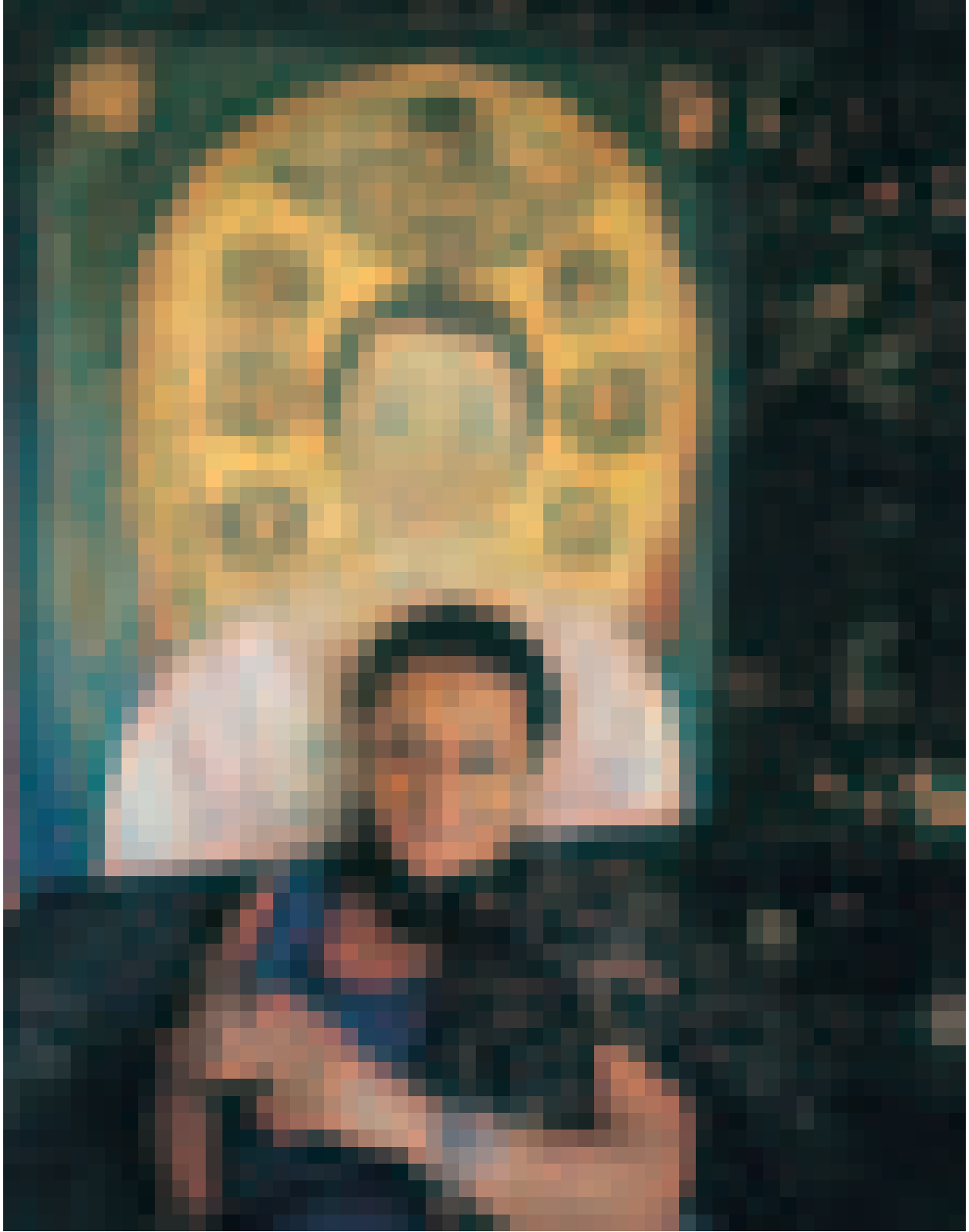
N.E.: You are a person who has had a very colorful life and who possesses rare qualities. You are widely recognized by society - and our colleague, Emine Çaykara, has published a book about you. You may have had some luck, but the truth is that you yourself are responsible for your having had such an enriching life.

M.D.: Certainly, I strived for it. First of all I liked my job very much. My history teachers were the main reason why I chose archaeology, not to mention that I was a young girl who acted like a boy. In those days girls were too feminine. I used to go to secondary school with sports shoes and shorts under the black uniform. I was called "the young boy" at school. My history teacher Sıdika Hanım and Ms. Afet İnan were friends. She used to come to school looking so elegant, as if she had been invited to a party. I used to listen to her in astonishment. May she rest in peace? It was she who instilled archae-

TR 1930'lu yıllarda Genç Cumhuriyet için tarih ve arkeoloji tüm diğer alanlardan daha önemlidir. Eğitimini yurtdışında almış ilk kuşak arkeologların öğrencisi olur Muhibbe Darga. Geçtiğimiz aylarda yayınlanan "Arkeolojinin Delikanlısı" adlı kitap onun bu disiplinin serüveni ile bütünleşmiş yaşamını anlatmaktadır. Kendisini yönlendiren babası, hocaları, dönemin modernist iklimi güçlü bir bilimkadını portresi çıkarır karşımıza. Kitaptan yola çıkıp Darga'nın çocukluğunun, ailesinin, duygularının izini sürdük.

N.E.: Çok renkli bir hayatı ve kolay bulunmayacak özellikleri olan bir insansınız. Geniş kesimler tarafından tanınıyorsunuz, meslektaşımız Emine Çaykara sizinle ilgili bir de kitap yayınladı. Şanslı bir insansınız mutlaka, ama yaşamınızı bunca güzellikle donatan sizsiniz de.

M.D.: Tabii, çok çaba gösterdim, bir kere sevdiğim bir işi yapıyordum. Arkeolojiyi seçmemde etken olan tarih hocalarımdı, bir de erkek gibi bir genç kız olmam. O zamanlar herkes çok feminendi. Ben spor pabuçla, siyah önlüğün altında kısa pantolonla, ortaokula giderdim. Okulda "delikanlı" diye çağrılırdım. Tarih hocam Sıdika hanım, Afet İnan hanımın arkadaşığıydı. Nasıl şık gelirdi derslere, sanki bir yere, bir davete gidecekmış gibi... Ağzım açık dinlerdim. Çok hoş da ders anlatırdı. Allah rahmet eylesin, Mitos tanrıları arasına bir tanrıça daha eklenmiştir herhalde. Bana arkeolojiyi o aşılırdı. Çocukluğumda babamla Pompei ve Atina'yı gezmiş olduğumdan nosyonum da vardı. Babamın seçimimde çok etkisi

Darga standing by the Puduhepa portrait painted by Berna Tüzemen. / Berna Tüzemen tarafından yapılan Puduhepa portresi önünde Darga.

ology in me. I also got the idea as a child when I saw Pompeii and Athens with my father. My father had a great influence on my choice of archaeology, too. My "young boyhood" continued in Erenköy High School for Girls. I was naughty, I had a short haircut like the boys, and I did not listen to lessons, but liked going to the balcony instead. But my grades were quite good. My father wanted to send me to Sorbonne, but since it was wartime (WW II), I could not go to Paris alone at eighteen years of age.

var. Erenköy Kız Lisesi'nde o 'delikanlılık' devam etti, yaramazlıktan. Gene erkek gibi saçlar. Hiç ders dinlemezdim, dersten tüyer, balkona çıkardım; çok güzel kocaman bir balkon. Derslerim çok iyi gitti. Babam esasında beni Sorbonne'a yollamak istiyordu. Fakat savaş çıktığı için -tam da 18 yaşındayım- tek başıma Paris'e gidemezdim.

N.E.: Sizin kuşağınız Türkiye arkeolojisinin çok özel bir dönemini oluşturuyor.

N.E.: It is an interesting coincidence that you were born on June 13, World Museums Day. Your generation made great contributions to Turkish archaeology.

M.D.: There is a 1930–40 generation: Ekrem Akurgal, Sedat Alp, Halil Demircioğlu, Afif Erzen ... whose names first come to my mind. There are others, of course, but those are my patrons, my saints, my prophets, and close friends. I am very close to Ekrem Akurgal and Sedat Alp professionally. There were also children of prominent families. For instance, Arif Müfid Mansel, who came from an aristocratic family but succeeded in this field by his own efforts. His father's friend, Osman Hamdi, influenced him. He may not be remembered today, but Mansel is the greatest archaeologist of Turkey. Who discovered Pamphylia, Side and Perge? Some of them were children of aristocratic or even palace families. There were other brilliant students who went to German universities from Anatolia, thanks to Atatürk's grants.

We, the generation of the 1940's, are children of wealthy and intellectual families, privileged in all respects – education, family influence, social and cultural life. At that time archaeology made its mark in Istanbul with the exhibition of the Alacahöyük graves, and the Second Congress of Language and History. Initially I wanted to study medicine but my father said, "No, you should not study medicine but archaeology". My teachers also said archaeology would suit me more, but it was my father who really guided me, especially toward Hittology. As a Cultural Historian, I studied people. I wrote about women, but I like men very much too. I mean, I am not an enemy of men. On the contrary, I have fine friendships with men. I have only a few woman friends like you. However, I was more interested in the women of history. I gathered reliable data through the right sources. I read some of them like novels, of course, but for me the most important was what Procopius said about Cleopatra in the "Secret History of Byzantium".

N.E.: Life is easier for an archaeologist today, with the Internet, books, and guiding light of many scholars; however, though you had certain advantages in those years, because of your family and due to the brain drain from Germany to Turkey, it must have been difficult to go to Anatolia to participate in excavations as a woman.

M.D.: Of course. But I have never regretted walking many kilometers with Bossert, though my feet were swollen in my chic shoes. I had no fear whatsoever. I come from a family brought up in the Ot-

M.D.: Şimdi bak, bir 1930 - 40 arasındaki dönem var: Ekrem Bey, Sedat Alp, Halil Demircioğlu, Afif Erzen... Aklıma gelenler. Yakınlarım. Daha başkaları da var tabii, ama bunlar benim sevgili patronlarım, azizlerim, nebilerim. Ekrem Akurgal ve Sedat Alp mesleki açıdan daha yakın durduklarım. Belli ailelerin çocukları. Aristokrat olup kendi çabasıyla giden Arif Müfid Mansel var mesela. Baba dostu Osman Hamdi Bey etkilemiş. Unutuldu bugün ama Mansel Türkiye'nin en büyük arkeologudur. Pamfilya'yı ortaya çıkaran kim? Side, Perge'yi ortaya çıkaran kim? Şunu söylemek istiyorum, onların bir kısmı aristokrat ailelerin, hatta saraya mensup ailelerin çocukları. Bir de Anadolu'dan gidenler var Almanya'ya, Atatürk bursuyla gitmişler, çalışkan çocuklar.

Bizler, 40 nesli diyelim, rahat ailelerin çocuklarıyız. Entelektüel ailelerin çocukları. Her bakımdan, aldığımız eğitimi, aile yaşantımız, sosyal, kültürel yaşantımız. Muhsin Ertuğrulların, Hâzımların, Tatlatların dönemi... O dönemde arkeoloji de İstanbul'a damgasını vurdu, meşhur Alacahöyük mezarlarının sergisiyle, 2. Dil Tarih Kongresiyle. Ben tıp istiyordum, ama babam 'Sakin sakın' dedi, 'sen tıp yapmayacaksın, arkeoloji yap' Hocalar da, arkeolojinin bana yakışacağını söylüyorlardı, ama beni asıl yönlendiren babamdır. Özellikle Hititolojiye yönlendiren. Kültür tarihçisi olarak insana yöneldim. Kadınları yazdım. Ben erkekleri çok severim gerçi. Yani hiç erkek düşmanı falan değil, tam tersi... Çok iyi arkadaşlık kurabilen. Senin gibi ancak birkaç tane kadın arkadaşım var. Ancak tarihteki kadınlar beni çok ilgilendirdi, doğru kaynaklarla elde edebileceğim bilgilere güvendim. Roman gibi okuduğum da çok oldu tabii, ama benim için en önemlisi Prokopius'un Theodora hakkında "Bizans'ın Gizli Tarihi"nde söyledikleridir.

N.E.: Bugün bir arkeolog için hayat çok daha kolay. İnternet, kitaplar, yolumuzu açmış pek çok hoca var... Oysa o dönemde ailenizle ilgili ve Almanya'dan Türkiye'ye doğru yaşanan büyük beyin göçü nedeniyle bazı avantajlarınız olsa da kadın olarak Anadolu'ya gidip çalışmak, kazılara katılmak... Bunun zorluklarını mutlaka yaşadınız.

M.D.: Yaşadık tabii... Ama mesela Bossert'le şık ayakkabılarla, ayaklarım şişerek, kilometrelerce yürümüş olmaktan hiç pişman olmadım. Korku filan da duymuyordum. Ailem tam Osmanlı, Tanzimat terbiyesi almış bir aileydi; babam, büyükbabam Avrupa'da yetmişmiş. Snob'luk ya da övünmek diye söylemiyorum, bizim evde hiç alaturkalık yoktu. Biz ailece AB'ye girmiştik galiba. Darga'lar, Kafkas kö-

**Kültür tarihçisi
olarak insana
yöneldim. Kadınları
yazdım.**

With her professor Bossert, Karatepe, 1951 / Hocası Bossert ile birlikte, Karatepe, 1951

toman manner. My grandfather and father were educated in Europe. I do not want to boast or sound snobbish but my family was not typically Turkish. I think our family had entered the European Union back then. The Darga family originally came from the Caucasians. In general, they kept European and Russian traditions.

N.E.: Let's talk about the generation of archaeologists preceding yours. What was their point of view on Anatolia? There are difficult discussions today about the origin of ancient cultures in Anatolia. I guess Mr. Akurgal was not much of an Anti-Anatolianist despite what many people thought. He had

kenlidir. Genelde Avrupa ve Rus geleneklerinin devamı vardı.

N.E.: Sizden bir önceki kuşaktan arkeologların Anadolu'ya bakış açılarını konuşalım biraz. Bugün sert tartışmalar yaşıyor, Anadolu'daki eski kültürlerin kaynakları etrafında. Sanıyorum, Ekrem hoca pek de sanıldığı gibi Anti-Anadolucu değildi. Bize bir Hitit anlatışı vardır ki, hâlâ kulaklarımda...

M.D.: Anti-Anadolucu değildi. Belki Bossert, Arif Müfid Bey kadar Anadolucu değildi. Bossert çok Anadolucuydu. Arif Müfid Bey 40'lı yılların başında Antik İonya'yı anlatırken arkasında Geç Hitit olduğunu

such a nice way of telling us about Hittites that I still have his voice in my head.

M.D.: No, he was not an Anti-Anatolianist. On the other hand, he may not be as Anatolianist as Bossert, or Arif Müfid. Bossert was extremely Anatolianist. When Arif Müfid told about Ancient Ionia in the early 1940's, he used to say the Late Hittites were behind it. I listened to and read about them in 1943- 44. Bossert always said if the Late Hittite Art had not developed in the city-states of Anatolia, there would have been nothing in the Aegean region. Personally, I like Fahri Işık's approach in this matter. He is extremely knowledgeable. He thinks outside the box.

N.E.: The results of some excavations held in recent years are quite interesting. More and more, the results emphasize the reality of Anatolia, but I think there are a lot of problems encountered by archaeologist in this context too.

M.D.: Archaeology is like a plugged barrel or a beehive. Whatever you call it. I did not have much difficulty with bureaucracy but I always had money problems. I came across disrespectful and arrogant people such as museum directors, etc. I do not want to give names. But my relations with higher authorities have always been very good. We had very small funds. For instance, the university always backed us at Dorylaion. Otherwise we could do nothing. We never had sufficient budgets. Not only myself, but also all the Anatolian archaeologists in general. The Ministry of Culture has a small budget, and trying to get a share in that allocation is real torture. I think every one should find a sponsor.

N.E.: How is your excavation near Eskişehir progressing?

M.D.: Our excavation is very interesting. Initially we made some drillings. It is situated at a height of 15 meters in the plain of Eskişehir, and dates back to 13-14 century Byzantium. One of the biggest mounds had been used by the army during the War of Independence. They had to use it to defend the country. It is seldom mentioned but that area saw invasion and blood shed. Since it was entirely destroyed it is very difficult to conduct archaeomagnetic or archaeogeological research there. Thanks to help from our friend Ömer Koç we will be able to prospect the area. The university has tools but there is no one to use them. A young friend will come from another university to conduct the prospection and then publish it, which will also contribute to his scientific studies.

söyledi. Ben bunları 43 - 44'lerde okudum, dinledim. Bossert de hep söylerdi, burada Anadolu'da şehir devletinde gelişen Geç Hitit Sanatı olmasaydı, Ege'de hiçbir şey olmazdı diye. Bu konuda Fahri Işık'ın yaklaşımını seviyorum. Çok geniş bilgisi var. Küre içinde yaşamıyor, ışıltılı bir insan.

N.E.: Son senelerde yapılan kazı sonuçları çok enteresan. Anadolu gerçeğini gittikçe vurgulayan, altını çizecek sonuçlar alınıyor. Ama bu bağlamda arkeologların karşısına çıkan sorunlar daha fazla gibi geliyor bana.

M.D.: Öyle bir şey ki arkeoloji. İğneli fıçı gibi bir dünya. Yahut bir arı kovanı. Ne dersiniz deyin. Benim bürokrasiyle fazla bir problemim olmadı ama tabii hep parasal problemim oldu. Çok terbiyesiz, küstah insanlarla karşılaştım, müze müdürleri falan. İsim vermek istemiyorum. Üst düzey ilişkilerim her zaman çok iyi olmuştur. Çok az parayla çalıştık. Mesela Dorylaion'da hep Üniversite arkamızdaydı. O olmasa hiçbir şey yapılamazdı. İstedığımız bütçelere hiç sahip olmadık. Yalnız ben değil, Anadolu arkeolojisinin genelinde bu böyle.

Kültür Bakanlığı'na ayrılan bütçe çok kısıtlı. Bir de o parayı kullanmak işkence. Herkesin sponsoru olması daha iyi olur bence.

N.E.: Eskişehir yakınlarındaki kazınızla ilgili ne tür gelişmeler yaşıyor?

M.D.: Bizim kazımız çok enteresan. İlk seneler sondaj falan yaptık. Eskişehir ovasında 15 metre yükseklikte 13., 14 yüzyıl Bizans. En büyük höyüklerden biri. Milli Mücadelede kullanılmış, yüksek olduğu için. Tabii ki müdafaa edecekler yurdu. Hiç bahsedilmez ama işgal de görmüş, kanla sulanmış bir ovardır orası. Çok tahrip olduğu için arkeomanyetik, arkeojeo bir prospeksiyon yapmak çok zor orada. Ömer Koç dostumuzun yaptığı yardımıyla bu prospeksiyonu yapabileceğiz. Üniversitede aletler var kullanacak kişi yok. Başka bir üniversiteden bir genç arkadaşımız gelip prospeksiyonu yapıp yayımlayacak. Onun bilimsel çalışmalarına katkısı da olacak.

Kuzeyde merdiven tranşeyi yaptığımız zaman aşağı yukarı 10 metre derine indik, bir beş metre daha var inmek için. Höyüğün üstünden yollar geçmiş. Höyüğün üç sahibi var: Adalet Bakanlığı, Kültür Bakanlığı ve Milli Savunma Bakanlığı. 5 Eylül'de gelirler. Radarlar kurulu, NATO manevraları yapılır. Astsubayların saçları ağardı. Birbirimizi tanırız. Hepsinin resimleri var. Genç çocuklardı 1989'da. Bizans'ın altında Roma yoktu, hemen Geç Helenistik geldi. Geç Helenistik'in altında güzelim bir Frig, onun altında Hitit ve onun altında da Tunç Çağı geldi tıkır tıkır.

In Amik Castle, 31 July 1952 / Amik Kalesinde, 31 Temmuz 1952

When we made a stair trench in the north we drilled approximately 10 meters and we have 5 more to go. A road goes through the mound. It belongs to the Ministries of Justice, Culture, and National Defense. The army arrives on every 5 September and sets up radar for NATO exercises. We have known each other for so long that some of the noncommissioned officers have white hair now. I have their photos; in 1989 they were young boys. We did not find Roman traces under the Byzantine. We saw late Hellenistic, and right beneath came Phrygian, Hittite, and the Bronze Age respectively. We completed the necessary drilling, and decided to dig in certain parts. For instance, there

Gereken sondaj yapıldı. Belli yerlerde kazıya başlama kararı verdik. Mesela Frig seramiğinin yoğunlaştığı bir alan vardı. O alanda başladık kazı yapmaya, tabii Roma çok enteresan. Kocaman bir alanda bizim höyüğümüzün batısında, Orta Frig'i çıkardık, mimarisıyla, keramiğiyle her şeyiyle. Grafitoları da yayımlandı Kadmos'ta. 50 senede bulunan malzeme 40 tane, bizimki 20 tane. Bizde çok güzel iki tane mühür var mesela. Yüzeyde elimle bulduğum bir tanesi yayımlandı.

N.E.: Bir de sizin son çalışmalarınız var, yurt dışında kütüphanelerde yaptığınız araştırmalar, yazdığınız kitaplar...

was a special place where Phrygian ceramics concentrated. We started digging immediately. We discovered Mid Phrygian with all its architecture and ceramics in a vast area to the west of our mound. The graffiti were published in Kadmos. In 50 years the total number of materials found were 40, and we found 20 of them. For instance, we have two beautiful seals. One that I found on the surface is published now.

N.E.: What about your latest works? The research you have done in libraries abroad, and your books?

M.D.: I am a little disappointed with Christian Jacques's books (smiling). They are tailored... I saw that everybody was going to Egypt. There was a figure I loved in Arif Müfid Mansel's lectures: Hatsepsut. So I decided to write a book about Hatsepsut. In fact it was a subject I spent many years on; I had files, and bought all the books. What is more interesting is that Egypt has always seemed very primitive to me. I like Hittite very much. I wrote a comprehensive Hatsepsut. Her life, daughter of a king, queen, change of birth legend, turning into a man, wearing man's clothing, becoming a pharaoh.... Oh, I am almost telling the whole book....

N.E.: As a matter of fact we were expecting the Hittite Queen Puduhepa from you.

M.D.: They call me Puduhepa, and made a picture of me ... but... real Hittitologists are coming up. They should be interested in this subject.

N.E.: They may, of course, but I have always expected a Puduhepa book from you since we first met...

M.D.: It is in my program, but ... (laughs). There is Zenobia the Queen of Palmyra...

N.E.: So you want a triplet.

M.D.: I do not know what I will do this winter. The finds from the excavations are very interesting. Phrygian, Hittite. Seal, king's seal. That seal will also be published in TROICA. Why is Korfmann looking for a supporter? That is not necessary. There are Luwian inscriptions in those areas. There is a huge stele found in Afyon. It is published. A Luwian hieroglyph seal was found. All that area spoke Luwian. Luwian hieroglyphs were found in Latmos. All that area, Myra, İzmir, Karabel, Ephesus... In fact I am at idle speed now. I am writing about Dorylaion's Hittites for Fahri Bey. This winter I will either write a book about Puduhepa or con-

M.D.: Bu Christian Jacq'in kitaplarına bozuldu ben biraz (Gülüyor). Ismarlanmış kitaplar... Baktım, herkes Mısır'a gidiyor. Arif Bey'in derslerinden bayıldığım bir tip vardı: Hatsepsut. Hatsepsut üzerine bir kitap yazayım dedim. Aslında üzerinde senelerdir çalıştığım bir konuydu. Dosyalar var. Bütün kitapları aldım. Üstelik işin enteresan tarafı, Mısır çok ilkel gelir, bir ilkel tarafı vardır. Ben Hitit'i çok severim. Çok geniş bir Hatsepsut yazdım. Hayatı, bir kral kızı, kraliçe, nasıl doğuş lejantı değişiyor, nasıl erkekleşiyor, erkek elbiseleri giyiyor, firavun oluyor... Aa, kitabı anlattıracağını bana neredeyse...

N.E.: Aslında sizden beklenen Hitit Kraliçesi Puduhepa'dır...

M.D.: Bu kadar genç Hititologumuz var, filmler çeviriyorlar. Danışman arıyorlar. Onlar yazsınlar. Ben bunları bitireyim. Hatsepsut'un heykelleri de çok enteresan. En çok heykeli olan dışı firavun. Tabii, Türkiye'de yok bunlar. Bir de o dönemin kadınları için bir şey yazdım. Hitit'i de yazdım, kitabı da anlattım sana yeter...

N.E.: Şimdi siz Puduhepa'yı yazmayacak mısınız?

M.D.: Valla bilmiyorum, gençlere bırakıyorum.

N.E.: Niye gençlere bırakıyorsunuz? Puduhepa'yı yapmak size uyar, size yakışır.

M.D.: Bana Puduhepa diyorlar, resmimi de yaptılar ama... Gerçek Hititologlar yetişiyor, ilgilensinler bu konuyla.

N.E.: İlgilensinler de, bilemiyorum, ben sizden sizi tanıdığımdan beri bir Puduhepa kitabı beklediğim için...

M.D.: Yok benim programda var tabii...

M.D.: Palmira Kraliçesi Zenobia var...

N.E.: Üçleme yapacaksınız yani.

M.D.: Bu kış ne yapacağımı bilmiyorum ki. Kazıdan çıkanlar çok enteresan. Frig var, Hitit var. Mührümüz var, kral mührü var. O mühür de tabii yayımlanıyor TROICA'da. Korfmann neden kendine destekçi arıyor? Hiç gerek yok ki... Bütün o bölgelerde Luvi yazısı var. Afyon'da bulunan koskoca bir stel var, yayımlandı. Luvi hieroglif bir mühür bulundu. Bütün o bölgede Luvice var, konuşuluyor, Luvi hieroglifleri Latmos'da bulundu. Bütün o bölge, Myra, İzmir, Karabel, Efes... Rölantideyim aslında. Dorylaion'un Hititlerini Fahri Bey'e yazıyorum. Bu kış ya Puduhepa kitabı yazılacak, ya da Hitit Sanatı'na ek yapılacak.

Karatepe ceramic being unearthed. / Sur dibinde Karatepe seramiği çıkarılıyor.

tribute to the "Hittite Art". My heart says Puduhepa but I have to review all the texts. A huge task. The greatest happiness for me is to transfer, to instill my knowledge with pleasure as if presenting wine. It has always been like that for me.

N.E.: And I wish Mother Nature continues treating you very well, and grants you many healthy and happy years. ▲

Gönlüm daha ziyade Puduhepa'ya kayıyor. Bütün tekstleri, metinleri teker teker kendim incelemeliyim. Çok büyük bir iş. Benim için en büyük mutluluk bilgilerimi aktarmak, keyifle, zevkle, şarap gibi sunarak aşılacak. Hep böyle oldu.

N.E.: Ben de Doğa Tanrı'nın size her zamanki gibi çok iyi davranmasını, sağlıklı ve mutlu yıllar vermesini umut ediyorum. ▲

THERE IS A POND IN THE CENTER OF MANASTIR

“MANASTIR’IN ORTASINDA VAR BİR HAVUZ”

WRITTEN BY / YAZAN

PROF. DR. MUSTAFA İSEN

Undersecretary, Ministry of Culture and Tourism / Kültür ve Turizm Bakanlığı Müsteşarı

PHOTOGRAPHS / FOTOĞRAFLAR

MEHMET İBRAHİMİL

ENG Manastır, which used to be an important center of education, culture, and trade in Rumeli (European) Territory during the Ottoman era, is one of my favorite cities. The importance of some cities rises and falls with the needs of the people through the course of history, but some maintain their prominence for centuries due to a wonderful location and proximity to transportation. Manastır is of the latter group.

The city got its name from the monastery around which the city was built. Manastır in Turkish, Bitola in today's Macedonia and Serbia, Bitolja in Bulgarian, and Monastir in Greek. They all mean monastery. Approximately 112 kilometers in length and 20 kilometers width, the city is situated at the southwest border of Pelagonia Plain. The ancient ruins at *Heraklea Lyncestis*, which is two kilometers to the south, indicate that Manastır had a very dynamic city life until catastrophic events -- Slav raids, a horrible earthquake, and the collapse of the Roman Empire in the 6th C. Later, a settlement was rebuilt around a nearby monastery. Manastır's destiny was determined by its location on the great road from east to west that passed through the Greek Peninsula and linked the Aegean Sea and Thessalonian Harbor to the Adriatic. The Durrës-Thessalonica Highway also passed by the city in the Ottoman era. As the second most important city of Ottoman Macedonia, Manastır became a cultural center with political and economical influence.

Added to the Ottoman Empire in 1382 by Kara

TR *Kültürel çalışmayı meslek edinmiş olanlar, bir şehre, birikimini yorumlayabilmek için bakarlar. İşin içine zorunluluklar girip şehir, tarihi, toplumsal öğeleri açısından bir nesne gibi ele alındığında uzaklaşabilir sizden. İlişki sıkıcı bir hal alabilir. Bazı şehirler, sadece bazı şehirler için bu iniş çıkışlar bağlılıkla sonuçlanır, aşık olursunuz. Hiç görmemiş de olsanız... Eski sevdalılar gibi... Bir kısmıyla vuslat vaki olur, bir kısmıyla kavuşamazsınız. Örnek verirse, en büyük aşkı olan Herat'la alakam yalnızca gönül gözüyle kurduğum bir iletişimidir.*

Osmanlı'nın Rumeli'deki çok önemli eğitim, kültür ve ticaret merkezleri arasında bulunan Manastır, sevgili şehirlerimden biri. Bazı şehirlerin önemi tarih boyunca medeniyetlerin kendilerine duyduğu ihtiyaç doğrultusunda azalır ya da artar. Bazıları ise olağüstü konumları, buldukları güzergah nedeniyle önemlerini yüzyıllar boyunca korumayı başarırlar. Manastır ikinci tür şehirler arasındadır.

Manastır'ın bugünkü Makedonca adı, aynı anlama gelen Bitola'dır (Sırpça Bitoli, Bulgarca Bitolja, Yunanca Monastir). Şehir, 112 kilometreyi bulan uzunluğu ve 20 kilometreye varan genişliği ile büyük bir arazi parçasının, Pelagonia ovasının güneybatı sınırında yer alıyor. İki kilometre kadar güneydeki Heraklea Lyncestis isimli antik kalıntıları, Manastır'da Slav akınları, korkunç bir deprem ve Roma İmparatorluğu'nun 6. yüzyılda dağılması gibi tarihi olaylara kadar çok canlı bir şehir hayatı olduğunu gösteriyor. Sonradan yakında bulunan bir manastırın çevresine yeniden kuruluyor yerleşim. Yunanistan Yarımadası-

Timurtaş Paşa, Manastır was used as a military base for operations against Albania and the North Epirus regions. As of that date, it went through rapid political development due to its suitable geographic location, and became the center of the Rumeli State of the Empire. Parallel to its political importance, was its architecture. Buildings constructed in that period turned it into a monumental city of Turkish architecture. When the Muslim population increased after the relocation of the Turkoman tribes, a large number of mosques, schools, public baths, covered bazaars, marketplaces, bridges, and caravanserais were built in the city. Its economy flourished under Turkish influence, and Manastır became a trade center. Its bazaar and marketplace built in that period are evidence of its importance as an Ottoman city even today.

After the Tanzimat Period, Manastır became both a big city and the center of the Third Army. Many schools were opened. Along with Thessalonica, this city pioneered in sowing the seeds of modernization in the Ottoman Empire. Mustafa Kemal Atatürk, the founder of the Republic of Turkey, went to military school in Manastır. The school building stands today in all its grandeur as one of the most beautiful examples of late Ottoman architecture. It is now used as a museum, with a corner dedicated to the memory of Atatürk.

İshakiye Mosque, which is the only one still used today, was built in 1481 by İshak Çelebi who was then the governor of Thessalonica. It is one of the most beautiful examples of classical Ottoman

nı kesip Ege Denizi'ni, Selanik Limanı'nı Adriyatik'e bağlayan büyük doğu-batı yolunun tam ortasında yer alması Manastır'ın kaderini de belirliyor. Osmanlılar döneminde Draç-Selanik karayolu yine tam yanından geçiyor. Böylece Manastır, Osmanlı Makedonya'sının ikinci önemli şehri, sahip olduğu siyasi ve iktisadi imkanlarla birlikte bir kültür şehri haline geliyor.

1382 yılında Kara Timurtaş Paşa tarafından Osmanlı Devletine katılan Manastır, Arnavutluk ve Kuzey Epir bölgelerine karşı yapılacak hareketler için askeri üs olarak kullanıldı. Uygun coğrafi konumunun etkisiyle bu tarihten sonra hızlı bir siyasi gelişme gösterdi ve bir ara Rumeli Eyaleti'nin merkezi haline geldi. Siyasi önemine paralel olarak şehri süsleyen mimari yapılar, kentin bir Türk kültür merkezi kimliği kazanmasını sağlamıştı. Türkmen aşiretlerinin iskanı ile Müslüman nüfus artınca, şehre çok sayıda cami, medrese, hamam, bedesten, arasta, köprü ve kervansaray inşa edildi. Yörede Türk egemenliği ve ekonomisi güçlendiğinden Manastır bir ticaret merkezi olma özelliği de elde etti. O dönemden kalan bedesteni ve muhteşem çarşısı Manastır'ın bir Osmanlı kenti olarak taşıdığı önemin bugünlere uzanmış kanıtı gibidir.

Bir zamanlar Manastır çarşısı tabaklar, saraçlar, semerciler, dükkanlar, çarıkçılar, mesçiler, kürkçüler, arabacılar, ipçiler, bakırcılar, bıçakçılar, kuyumcular, sandıkçılar, kaşıkçılar, tarakçılar, boyacılar, dülgerler, sabuncular, mumcular, demirciler başta olmak üzere pek çok sanatı barındıran bir merkezdi. Günümüzde de bu sanatlardan bazıları orada yaşamaya devam ediyor.

The Macedonians are trying to preserve Manastır today as a cultural city. / Manastır bir kültür şehri olarak ayakta tutulmaya çalışılıyor.

BEYOND THE BORDERS

SINIR ÖTESİ

CROSSROADS

The Military School Atatürk attended as well. / *Atatürk'ün de okuduğu Askeri İdadı.*

The elegant clock tower from the Ottoman period. / Osmanlı döneminden zarif bir saat kulesi.

architecture. The New Mosque, built in 1553 by Governor Mahmut and restored in 1980, is used as a gallery today; but there are other Ottoman buildings in Manastır, which were not so lucky as those two. For instance, Governor Haydar Mosque is used as a depot now. "Macedonia belongs to the Macedonians" is written on its walls. The elegant clock tower, which was another product of Ottoman civilization, now has a cross on it. After 500 years of Ottoman rule, Manastır was left out of the borders of the Ottoman Empire in 1912 after the Balkan War. In the center of the Balkan Peninsula and at the crossroads of Slav, Greek, and Albanian ethnic groups, the city later became a victim of Balkanization. It became a part of Serbia in 1913, and then was attached to Yugoslavia. Today it is within the borders of Macedonia, and the Macedonian Greek border is only a few kilometers to the south of the city, but it is no longer a center that is the pulse of the Balkans. The railway is no longer used. The only positive side to the developments in the last century is that Manastır is still intact as a museum city of the 19th C. Since the loss of population did not bring about pressure to construct new buildings, its bazaar, military high school, and pond (still mentioned in lyrics), the mosques, and even the little palace are ready to welcome you to this Ottoman city atmosphere. Kanatlı and other smaller Turkish villages in the region are also worth mentioning.

The Macedonians today are trying to preserve Manastır as a cultural city, organizing international festivals and cultural events for that purpose. Manastır is still waiting for better relations and connections between cities, and of course, integration into the European Union in order to return to its heyday.

Tanzimat'ın ardından Manastır, hem vilayet, hem de Üçüncü Ordu'nun merkezi oldu. Çok sayıda okul açıldı, Selanik ile birlikte batılılaşma fikirlerinin tohumlarının atılmasına, yeşermesine öncülük etti. Nitekim Cumhuriyetimizin kurucusu Mustafa Kemal Atatürk de askeri idadiyi Manastır'da okumuştur. Son dönem Osmanlı mimarisinin güzel örneklerinden birisi olan idadi binası, bugün de bütün haşmetiyle ayakta. Müze olarak hizmet veren binada, Türkiye Cumhuriyeti'nin kurucusunun anısına bir köşe de düzenlenmiş.

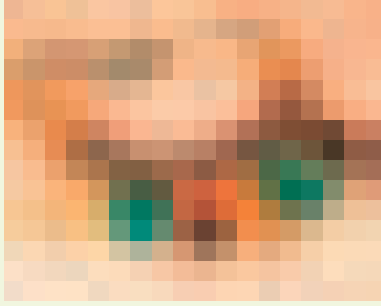
Şehirde faaliyete devam eden tek cami olan İshakiye Camii, 1481 yılında Selanik Kadısı İshak Çelebi tarafından yaptırılmıştı. Klasik Osmanlı mimarisinin güzel örneklerinden olan bu eserden başka, Kadı Mahmut tarafından 1553'de yaptırılan Yeni Cami, 1890'da tamir gördükten sonra bugün galeri olarak kullanılıyor. Manastır'da onlar kadar şanslı olmayan Osmanlı eserleri de bulunuyor, örneğin Haydar Kadı camii şimdi bir depo. Duvarlarında ise "Makedonya Makedonlarıdır" yazılı. Yine Osmanlı uygarlığının ürünü, zarif saat kulesinin üzerine bir haç yerleştirilmiş durumda.

Yaklaşık 500 yıl Osmanlı hakimiyeti altında kalan Manastır 1912 yılında Balkan Harbi ile birlikte imparatorluk sınırlarının dışına çıktı. Balkan yarımadasının ortasında, üç büyük etnik-kültürel topluluğun, Slav, Rum ve Arnavut kimliklerinin kesişme bölgesinde yer alan şehir, sonraki dönemlerde Balkanlaşmanın hüznünlü bir kurbanı haline dönüşecekti. 1913 yılında Sırbistan'ın, sonradan da Yugoslavya'nın payına düştü. Bugün Makedonya sınırları içinde yer alıyor ve Makedonya-Yunanistan sınırı şehrin birkaç kilometre güneyinde. Tarihi konumuna uygun merkezlerle bağlı kalmayan şehir, Balkanların nabzının attığı bir merkez olmaktan çoktan çıktı. Çok erken dönemlerde inşa edilmiş olan demiryolu artık kullanılmıyor. Son yüzyılda yaşadığı gelişmelerin olumlu yanı Manastır'ın adeta bir 19. yüzyıl müze kenti olarak bugün de ayakta kalabilmesi oldu. Canlı nüfusun yitirilmesi yeni bina baskısı getirmediği için çarşısı, askeri idadisi, şarkılara konu olan havuzu, camileri hatta Sultan Reşad'ın gezisi için üç ayda yapılan küçük sarayı bile sizi bir Osmanlı şehri havasıyla karşılamaya hazır. Bunlara çevrede artık sayıları azalmış olan Kanatlı gibi birkaç Türk köyünü de ekleyebiliriz.

Makedonlar Manastır'ı günümüzde yine bir kültür şehri olarak ayakta tutmaya gayret ediyorlar. Şehirde bu amaçla uluslararası festivaller ve pek çok başka kültürel etkinlik düzenleniyor. Ancak Manastır eski görkemli günlerine dönebilmek için bölge ilişkilerinin yumuşamasını, şehrin hayat alanlarıyla bağının yeniden kurulmasını ve tabii AB'ye entegrasyon sürecinin tamamlanmasını bekliyor.

MADE IN TURKEY / TÜRK MALI

Selin Okçu

Selin Okçu's pendants, bracelets and earrings are unique in that they are made of glass. Each leaf, heart, or flower design is first drawn on paper and then formed by pouring melted glass, producing the motif in just one piece. The young designer exhibits her works in well-known stores as well as here. Okçu employs colored glass sticks in making her

accessories, and sometimes uses silver. Okçu is not interested in mass production, and dreams of opening a boutique shop in which to exhibit her products.

Selin Okçu'nun camdan yaptığı kolye, bilezik ve küpeleri eşsiz. Çünkü kağıda çizilen yaprak, kalp ve çiçek desenlerinin eritilmiş cama dökülmesiyle oluşan takılardan yalnızca birer tane üretiliyor. Genç tasarımcı takılarını ünlü mağazalarda da sergiliyor. Takılarının yapımında renkli çubuk cam kullanan Okçu, camın yanı sıra gümüşle de çalışıyor. Seri üretim fikrine sıcak bakmayan Okçu, bir butik dükkan açarak ürünlerini sergileme hayali kuruyor.

www.selinokcu.com

Örümcek Workshop

Exhibiting her original silver accessories in her Örümcek Store, which opened in Bodrum in 1984, Nefise Gündem İlkorur has also been working since 2001 in her Örümcek Workshop in Teşvikiye, Istanbul. Accessory designing has always been considered a craft rather than an art, but through her exhibitions in Ankara, İstanbul, and İzmir, İlkorur has brought a different perspective to accessory design. She has arranged her new place as an Art Gallery where artists can display their works, a workshop where those who are interested in accessories can attend a course, and a showroom where Örümcek products can be displayed and sold.

Özgün gümüş takıları 1984 yılında Bodrum'da açtığı dükkanında sergileyen Nefise Gündem İlkorur, 2001'den bu yana İstanbul Teşvikiye'deki Atölye Örümcek'te hizmet veriyor. Ankara, İstanbul ve İzmir'de açtığı takı sergileriyle takı tasarımı alanına farklı bir bakış açısı getirdiğine inanan İlkorur, yeni mekanında sanatçıların ürünlerini sergiledikleri bir Sanat Galerisi'ne, takıyla ilgilenenlerin öğrenci olarak katılabilecekleri bir atölyeye ve Örümcek ürünlerinin sergilendiği ve satışa sunulduğu bir showroom'a yer vermiş.

Tel: (212) 241 35 58

GASTRONOMY / YEMEK KEYFİ

Çiya

The master cooks of the Çiya Restaurant bring together the most distinguished tastes of Anatolian, Mesopotamian and Eastern Mediterranean cuisines. Calling themselves "the engineers of gastronomy", they turn meals into real feasts with authentic dishes such as Sevket-u Bostan, Anali Kızılı, Frik, Tesrube, Kottos, and Golakaz. The Çiya restaurant serves in three locations in the Fishers' Market of Kadıköy, and the daily menu is explained in detail on its website.

Anadolu, Mezopotamya ve Doğu Akdeniz mutfaklarının en seçkin lezzetlerini Çiya'nın usta aşçıları biraraya getiriyor. Kendilerini yemek mühendisleri olarak

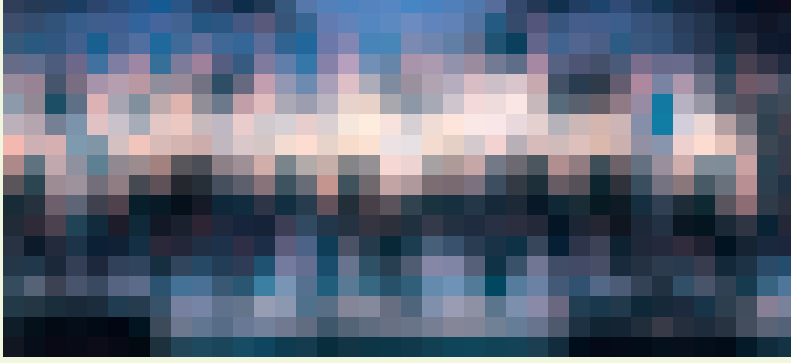

adlandıran ustalar, Şevket-ü Bostan, Anali Kızılı, Frik, Teşrube, Kottoş, Golakaz gibi otantik tatlardan oluşacak yemeği gerçek bir şölene dönüştürüyorlar. Kadıköy Balıkçılar Çarşısı içindeki üç dükkanda hizmet veren Çiya'nın internet sitesinde, günün menüsü de açıklamalı olarak yayınlıyor.

www.ciya.com.tr

Tel: (216) 336 30 13 - 418 51 15

MUST SEE / GÖRÜLMELİ

Anadolu Ateşi (The Fever of Anatolia)

After the show at the Lütfü Kırdar Sports and Exhibition Hall in April, The Fever of Anatolia is beginning a tour that will include Russia, Greece and Lebanon. In the summer months, they will continue with their shows throughout Turkey. There are approximately 130 dancers in the show, Sultans of Dance, which synthesized three thousand dance figures from all parts of Anatolia into a single choreography. The shows have also been released in DVD format. The group awaits those who missed their earlier performances.

Nisan ayında Lütfü Kırdar Spor ve Sergi Salonu'ndaki gösterinin ardından Anadolu Ateşi Rusya, Yunanistan ve Lübnan'ı kapsayan bir turneye çıkıyor. Sonra yine yaz aylarında Türkiye'nin dört bir yanında sürdürecektir gösterilerini. Anadolu'nun her yöresinden derlenen üç bin ayrı dans figürünü tek bir koreografide sentezleyen Sultans of Dance gösterisinde yaklaşık 130 dansçı yer alıyor. Gösterileri DVD formatında da yayınlanan topluluk, zeytin ağaçlarının yeşerdiği Ege'den Mezopotamya'nın ölümsüzlük dağına uzanan şöleninde, kaçırınlar tarafından mutlaka izlenmeyi bekliyor.

Zeytinbağ

Located at the foot of Mount Ida, where the sea and forest meet, Zeytinbağ Hotel is for those who wish to avoid the overcrowded holiday atmosphere of seaside resorts. The region has an extensive cultural heritage, and attracts visitors with its legends of mythology and its ancient Turkoman traditions. At Zeytinbağ one can make the difficult climb to the peak of Sarıkız, cool off in the spring waters of Mount Ida, or breakfast under the fig trees with fresh eggs from the hen house, home made jams, local olives, olive oils, and Turkoman bread.

Denizle ormanın içiçe geçtiği Kazdağ'ı yamaçlarında bulunan Zeytinbağ, kıyı bölgelerindeki kalabalık tatil ortamı dışında kalmak isteyenler için. Kara ve deniz ikliminin hüküm sürdüğü, zengin çeşitliliğe sahip bitki örtüsü ile Türkiye'nin en fazla oksijen üreten bölgesi. Geniş bir kültür mirasına sahip olan bölge, mitolojik söylenceleri, eski Türkmen gelenek ve görenekleriyle de ziyaretçileri kendisine çekiyor. Sarıkız zirvelerine yapılacak zorlu tırmanış ve Ida'nın pınarlarında serinleme olanağı, her sabah incir ağaçlarının altında kümeden alınan günlük yumurtalar, ev reçelleri, köyün zeytinleri, zeytinyağları ve Türkmen bazlamalarıyla kahvaltı edebilmek Zeytinbağ'ında size sunulan bazı seçenekler.

Tel: (266) 387 37 61-62
zeytinbagi@zeytinbagi.com

TRENDS / EĞİLİMLER

Mudo

Mudo's colorful linens, 60's-type pleated skirts, striped shirts, and shoes are ready for those preparing

for a cool spring and summer. Mudo's sentimental theme combines well with the needs of today's modern world, resulting in their usual challenging style and design.

Mudo'nun rengarenk ve cıvıl cıvıl ketenleri, '60'lı yılların etkisini hissettiren pileli, volanlı ve fırfırlı etekleri, çizgili gömlekleri ve babet ayakkabıları, ferah bir bahar ve yaz geçirmek isteyenler için. Mudo tasarımları ile yine iddialı. Duygusal temalar, günümüzün modern dünyasının ihtiyaçları ile bütünleşmiş ve sınırsız tarzlar çıkımlı ortaya.

